

Університет митної справи та фінансів

БАТРАЧЕНКО ТЕТЯНА СЕРГІЇВНА

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ
ФІНАНСУВАННЯ ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ КАНДИДАТА,
ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ (БЛОКУ)**

монографія

Дніпропетровськ – 2015

УДК 342.849.3:343.222.4

ББК 67.408.114.16я9

Б 28

*Рекомендовано до видання вченою радою Університету митної справи
та фінансів (протокол № 5)*

Рецензенти:

К.О. Чаплинський – доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Т.В. Корнякова - заслужений юрист України, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри адміністративного і кримінального права Дніпропетровського національного університету ім. Олеса Гончара;

Батраченко Т.С.

Кримінальна відповідальність за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) : монографія / Т.С. Батраченко. – Дніпропетровськ, 2016 – 181 с.

ISBN 978-617-7373-46-8

Монографія присвячена дослідженню питань кримінальної відповідальності за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) (ст. 159-1 КК України). Проведено аналіз зарубіжного кримінального та виборчого законодавства у сфері порядку фінансування виборчої кампанії. Проаналізовано соціальну обумовленість криміналізації порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку). Аналізується зміст об'єктивних та суб'єктивних ознак складу злочину, передбаченого ст. 159-1 КК України. Відмежовано досліджуваний злочин від суміжного адміністративного правопорушення. Розглянуто питання покарання за порушення порядку фінансування на виборах. Висловлено пропозиції щодо вдосконалення кримінально-правової норми, яка передбачає кримінальну відповідальність за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку), а також до вітчизняного виборчого законодавства.

Монографію видано за законодавством України станом на серпень 2015 р.

Для науковців, працівників правоохоронних і судових органів, викладачів, аспірантів, студентів вищих юридичних навчальних закладів.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- АРК** – Автономна Республіка Крим
ВВР – Відомості Верховної Ради
ВРУ – Верховна Рада України
гл. – глава
ЗМІ – засоби масової інформації
ЄС – Європейський Союз
КК – Кримінальний кодекс
КМУ – Кабінет Міністрів України
КпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення
КПП – комітети політичних партій
КПК – Кримінально-процесуальний кодекс України
КУ – Конституція України
МРЗП – мінімальний розмір заробітної плати
НМДГ – неоподатковуваний мінімум доходів громадян
НБУ – Національний банк України
НВК – Національна виборча комісія
ООН – Організація Об'єднаннях Націй
п. – пункт
п. п. – підпункт
р. – рік
РФ – Російська Федерація
с. – сторінка
ст. – стаття
ст.ст. – статті
СНД – Співдружність Незалежних Держав
США – Сполучені Штати Америки
ТОВ – товариство з обмеженою відповідальністю
ФВК – Федеративна виборча комісія
ЦВК – Центральна виборча комісія
ЦК – Цивільний кодекс України
ЦПК – Цивільний процесуальний кодекс України
ч. – частина
ч. ч. – частини

ВСТУП

Конституція України закріпила основні напрями подальшого розвитку української держави. Побудова України як демократичної, правової, соціальної держави вимагає кардинальних змін характеру відносин між самою державою та громадянином. Суспільство визнало, що найвищою цінністю в державі має бути людина, забезпечення її прав та свобод.

Важливою ознакою демократизму держави є досягнутий у ній рівень народовладдя, а саме те, наскільки встановлені національним законодавством процедури виявлення та здійснення волі народу можуть реально впливати на управління справами держави й суспільства.

У сучасній Україні проведення чесних та вільних виборів є однією з умов існування демократії. У нашій державі законодавчо закріплені основні принципи виборів, порядок їх організації та проведення. Проте деталізованість виборчих законів більшою мірою спрямована на забезпечення об'єктивного і чесного встановлення результатів голосування, а не процесу підготовки та проведення виборів.

Злочинні порушення основоположних принципів демократії, порядку проведення виборів унеможливають встановлення дійсного волевиявлення громадян щодо вирішення найважливіших державних та суспільних питань, які виносяться на загальнодержавні чи місцеві вибори та референдум. Втрата можливості брати участь в управлінні державними справами через вибори та референдум веде до нівелювання одного з основних політичних прав, гарантованих Конституцією України.

Одним із найрозповсюдженіших порушень виборчих кампаній в Україні стає порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку). Такі порушення ведуть до знищення принципу рівності умов ведення виборчої кампанії для всіх учасників виборчого процесу, її прозорості, втрати можливості контролювати як джерела

походження грошових коштів кандидатів і виборчих об'єднань, так і напрями витрачання грошових коштів з виборчих фондів.

Фінансове забезпечення є найважливішим та найвідповідальнішим складовим будь-яких виборів, яке супроводжує усі етапи виборчого процесу. У зв'язку з цим у кримінальне законодавство України внесено відповідні зміни і передбачено відповідальність за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) (ст. 159-1 Кримінального кодексу України).

Питання кримінальної відповідальності за злочини проти виборчих прав громадян аналізувалися в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема: П. П. Андрушко, І. О. Зінченка, С. В. Красноголовця, С. Я. Лихової, Л. Д. Медіної, М. І. Мельника, М. О. Мягкова, І. М. Толстікової та ін.

У зв'язку з тим, що вивчення злочинів у сфері виборчого права неможливе без розуміння деяких аспектів конституційного права, зокрема виборчого права, автором було досліджено роботи науковців у цій галузі, у тому числі: О. М. Атоян, М. О. Баймуратова, Р. А. Калюжного, В. М. Кампо, В. П. Колісника, А. М. Колодія, О. О. Майданник, О. В. Марцеляка, В. Ф. Погорілка, М. В. Примуша, В. О. Серьогіна, О. Ф. Скакун, М. І. Ставнійчук, Ю. М. Тодики, В. М. Шаповала, М. В. Цвіка, О. Ф. Фрицького та інших учених.

Методологічною базою дослідження є фундаментальні положення теорії кримінального права, які містяться у роботах П. П. Андрушка, М. І. Бажанова, С. В. Бородіна, Я. М. Брайніна, С. Б. Гавриша, Р. Р. Галіакбарова, В. К. Глістіна, О. Ф. Кістяківського, М. Й. Коржанського, О. М. Костенка, В. М. Кудрявцева, Н. Ф. Кузнецової, П. С. Матишевського, В. О. Навроцького, А. В. Наумова, А. С. Нікіфорова, Г. П. Новосьолова, А. О. Піонтковського, М. С. Таганцева, В. Я. Тація, С. А. Тарарухіна, А. Н. Трайніна, В. С. Трахтерова, В. В. Устименка, Е. А. Фролова, Є. В. Фесенка, А. С. Шляпочнікова, С. Д. Шапченка, С. С. Яценка та інших правників.

Питання законодавчого врегулювання фінансового забезпечення виборів є новим та актуальним для національного виборчого законодавства. На сьогоднішній день відсутні будь-які монографічні дослідження, спрямовані саме на вирішення проблем кримінальної відповідальності за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії. Зазначена проблема не знаходить свого однозначного вирішення і в судовій практиці, що потребує не тільки теоретичного, але й практичного осмислення з урахуванням досягнень сучасної кримінально-правової думки.

Саме недостатня теоретична розробленість проблеми кримінально-правової протидії порушенню порядку фінансування на виборах, а також неефективне застосування ст. 159-1 КК України, обумовили обрання теми дослідження, яке є актуальним та має науково-практичне значення.

У монографії поставлено за мету здійснити комплексне вирішення основних проблем кримінально-правової охорони порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку), а також формування на цій основі науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення відповідної норми Кримінального кодексу України і надання практичних рекомендацій у сфері правозастосовчої діяльності правоохоронних органів.

У роботі було проаналізовано відповідне кримінальне, а також виборче законодавство двадцяти семи країн, які входять до Європейського Союзу. Встановлено, що норми, які передбачають відповідальність за посягання на виборчі правовідносини, а зокрема за порушення порядку фінансування виборчої кампанії, кандидата, політичної партії (блоку), існують у законодавстві більшості країн ЄС. Детально досліджено підстави, приводи та принципи криміналізації порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку). Встановлено, що при криміналізації порушення порядку фінансування на виборах були дотримані головні її принципи, констатується наявність достатніх підстав для криміналізації цього діяння. Автор приходить до висновку, що встановлення кримінальної

відповідальності за порушення порядку фінансування виборчих кампаній, кандидатів або політичних партій є соціально обумовленим рішенням вітчизняного законодавця, який відповідає чинникам, необхідним для криміналізації цього діяння. Досліджено об'єкт та предмет злочину передбаченого ст. 159-1 КК України: родовим об'єктом цього злочину є правовідносини, які складаються з приводу реалізації політичних прав, а також окремих конституційних прав і свобод людини та громадянина. Під безпосереднім об'єктом порушення правил фінансування на виборах автор пропонує розуміти виборчі правовідносини, що забезпечують реалізацію встановленого законом порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку). Предметом злочину пропонується вважати фінансову (матеріальну) підтримку виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку). Надано характеристику об'єктивної сторони порушення порядку фінансування на виборах, а саме: визначено зміст, форми та види за ст. 159-1 КК України; розкрито особливості способу вчинення злочину, передбаченого ст. 159-1 КК України; встановлено суспільно небезпечні наслідки, що обтяжують кримінальну відповідальність за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку). Також увагу було приділено виявленню особливостей ознак суб'єктивної сторони порушення порядку фінансування на виборах (вини, мети та мотиву) та визначенню ознак суб'єкта злочину та кола осіб, які можуть бути суб'єктами злочину. За результатами проведеного дослідження були висунуті пропозиції щодо вдосконалення норми, передбаченої ст. 159-1 КК, та наведені рекомендації стосовно практики її застосування.

РОЗДІЛ 1

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ ФІНАНСУВАННЯ ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ КАНДИДАТА, ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ (БЛОКУ)

1.1 Зарубіжний досвід кримінальної відповідальності за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку)

У міжнародному європейському співтоваристві склалися певні стандарти в галузі вільних виборів. Зважаючи на те, що проблема охорони політичних прав і свобод людини та громадянина має свою багатолітню історію, включає цілу низку правових документів, які входять у правове поле регулювання питання про політичні права в цілому та про виборчі права конкретно тих міжнародно-правових джерел, які раніше не достатньо аналізувалися і які мають пряме відношення до регулювання виборчого процесу на сучасному етапі розвитку політичного життя України, в цьому розділі увага приділена дослідженню досвіду Європейських країн в аспекті кримінальної відповідальності за порушення порядку фінансування на виборах.

Обрання саме цих країн обумовлюється тим, що в засадах їх правової системи закладено основу активного розвитку сучасних світових реалій інтеграційних процесів. Крім того, створення у 1992 р. Європейського Союзу, до якого сьогодні входять уже 27 держав, у тому числі й обрані нами для дослідження, ознаменувало новий етап розвитку порівняльно-правових досліджень, під час яких слід дещо відступити від поділу правових систем на сім'ю англо-саксонського та романо-германського права. Адже міжнародно-

правові норми у різних договорах, конвенціях, деклараціях та інших документах міжнародно-правового характеру містять вимоги (стандарти) щодо правового регулювання тієї чи іншої сфери суспільних відносин, які є обов'язковими для держав, що є учасниками договору, чи держав, які є членами конкретного об'єднання, котрими прийнято міжнародно-правовий документ тощо¹.

Як справедливо зазначає О. Опришко, сьогодні практично не існує країн, які б при вирішенні своїх політичних, економічних та інших проблем не вступали у відповідні відносини з іншими країнами світу та міжнародними організаціями. На фоні тенденції розвитку єдиного економічного простору спостерігається розширення міждержавного співробітництва. Проте цьому процесу суттєво заважає, серед інших факторів, існуюча різноманітність національних правових систем, їх нездатність швидкої адаптації з міжнародно-правовими нормами². У зв'язку з цим виникає необхідність визначення спільних засад регулювання тієї чи іншої сфери суспільних відносин, у тому числі й прав і свобод громадянина щодо проведення виборів і референдуму. С. С. Тучков, досліджуючи особливості виборів у парламенти країн СНД, відмічає, що на сучасному етапі законодавство про вибори до парламентів країн СНД зорієнтоване на міжнародні виборчі стандарти і в цілому йому відповідає³.

На наш погляд, слід повністю погодитися з думкою М. І. Хавронюка про те, що в подальшому кримінальне законодавство України та інших держав Європи буде розвиватися паралельно і все більш гармонійно та в напрямках його подальшої гуманізації і систематизації⁴.

---

¹ Див.: Красноголовець С. В. Кримінальна відповідальність за порушення виборчих та референдних прав громадян в Україні та державах центральної Європи (порівняльний аналіз на прикладі Польщі, Словаччини, Угорщини, Чехії) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Красноголовець Сергій Васильович. – Ужгород, 2009. – С. 24.

² Опришко О. Питання трансформації Європейського права в законодавство України [Електронний ресурс] / О. Опришко. – Режим доступу: <http://lawyer.org.ua/?w=r&i=14&d=488>.

³ Див.: Тучков С. С. Підроблення як спосіб вчинення злочину : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / С. С. Тучков. – К., 2005. – С. 13.

⁴ Хартія основних прав та свобод Чеської Республіки від 16 грудня 1992 р. // Конституції нових держав Європи та Азії. – К., 1996. – С. 50.

Крім того, як зазначають Ю. М. Грошевий та В. Я. Тацій, у Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу, затвердженій Указом Президента України від 11 червня 1998 р. № 615/98, сформульована найважливіша вимога до законодавчої роботи, яка полягає в забезпеченні правової адаптації нормативно-правових актів до вимог ЄС. Ця вимога виходить з того положення, що ратифіковані Верховною Радою міжнародні пакти, декларації та інші документи ООН та ЄС є, по-перше, законами прямої дії (ст. 9 Конституції України) і становлять частину національного законодавства; по-друге, вони зобов'язують законодавчу і виконавчу владу у своїй законотворчій та нормотворчій діяльності виходити з принципів і положень, закріплених у міжнародних пактах і договорах; по-третє, сама юридична програма повинна відповідати цим принципам і положенням; по-четверте, закріплення і розвиток цих принципів і положень у національному законодавстві є нормативно-правовим аспектом вираження державності України як суверенної, соціальної та правової держави (ст. 1 Конституції України).

Таким чином, зближення правових систем європейських держав нині є найважливішою традицією формування галузей національного законодавства. Тому перспективним напрямом розвитку наукових досліджень в Україні є така галузь наукового правового знання, як порівняльно-правові дослідження, що виражають інтегративну функцію правової науки.

Питанням покращення правового регулювання фінансування політичних партій присвячена значна кількість документів міжнародних установ, серед яких: «Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи 1516 (2001 р.) про фінансування політичних партій»¹, «Рекомендація REC (2003 р.) Комітету Міністрів країнам-членам Ради Європи стосовно спільних правил проти корупції у фінансуванні політичних партій та виборчих

---

¹ Див.: Ритко Е. Создание и ведение базы данных по регистрации избирателей. Список избирателей как один из важнейших элементов гарантии выборов / Е. Ритко // Право вибору. – 2005. – №2. – С. 90–93.

кампаній», прийнята Комітетом Міністрів 8 квітня 2003 р. на 835 засіданні заступників міністрів¹. Правила фінансування політичних партій, прийняті Венеціанською Комісією на 46-му пленарному засіданні у Венеції 9–10 березня 2001 р.². Можна навести ще низку міжнародно-правових документів, якими встановлено принципи проведення виборів і референдумів, що свідчить про значну увагу з боку міжнародного співтовариства до створення належного механізму в галузі вільних виборів.

Тобто впровадження у практику правового регулювання кожної з держав-учасниць міжнародно-договірних відносин, положень та принципів перерахованих вище міжнародно-правових норм є критерієм оцінки наявності у конкретній державі демократичного механізму, який забезпечує проведення вільних, справедливих виборів, що відбуваються з дотриманням виборчих принципів.

Запровадження у правову систему України загальнолюдських принципів права, як зазначає Т. І. Фулей, зумовлено прагненням нашої держави увійти у світовий та регіональний (європейський) правовий простір як держави правової та демократичної, критеріями якої ці принципи виступають³. При цьому гарантування та забезпечення виборчих та референдних прав і свобод громадянина і є одним із основоположних принципів міжнародного та європейського права. Особливо важливо врахування досвіду конституційної регламентації та здійснення політичних прав громадян у практиці державотворення традиційно демократичних європейських держав, а також країн молодого демократії⁴.

Розвиток демократичної, правової держави, запровадження у соціальне життя принципів громадянського суспільства вимагає публічності

---

¹ Рекомендація щодо фінансування політичних партій (блоків) Парламентської Асамблеї Ради Європи №1516 (2001) // Парламент. – 2003. – №3–4. – С. 13–14.

² Див.: Примуш М. Купити виборця – дорого це чи дешево? Фінансування політичних партій і виборчий процес / М. Примуш, Т. Нагорняк // Віче. – 2004. – №11. – С.17–18.

³ Див.: Хахуда Ю. Насильство як спосіб перешкоджання здійсненню виборчого права / Ю. Хахуда // Право України. – 2003. – №4. – С. 102–103.

⁴ Див.: Шаповал В. М. Актуальні проблеми конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу / В. М. Шаповал // Відповідальність за порушення виборчого законодавства та шляхи вдосконалення суміжного законодавства : зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2005 р.). – К.: Поліграф. центр «Фоліант», 2005. – С. 103-106.

та гласності діяльності таких суб'єктів виборчих правовідносин, як політичні партії, блоки політичних партій, кандидати на посаду Президента України під час проведення виборів, а також під час витрачання коштів, одержаних для проведення виборчої кампанії. До того ж прозорість фінансування, здійснення контролю за законністю надходження, використання за призначенням грошових коштів, установлення кримінальної відповідальності за порушення визначеного порядку викликає багато труднощів навіть у державах розвиненої демократії. Не є новелою це і для вітчизняного законодавця.

Саме тому автор має на меті проаналізувати особливості кримінальної відповідальності за порушення порядку фінансування виборів та референдуму, визначити проблемні моменти правового регулювання цього питання, а відтак визначити можливі напрями вдосконалення чинного законодавства.

В Австрії хоча і закріплено чіткий та детальний порядок фінансування виборів у загальнофедеральному Законі від 23.03.2000 р., однак ані кримінальної, ані адміністративної відповідальності законодавством цієї країни не передбачено. Також таким шляхом пішов законодавець Німеччини (розділ 4 КК Німеччини), Греції (розділ 7 КК Греції), Данії (гл. 13 КК Данії), Ірландії (розділ 5 КК Ірландії), Італії (книга 2, розділ 1, гл. 3 КК Італії), Латвії (розділ 7 КК Латвії), Литви (розділ 26 КК Литви), Люксембурга (розділ 2 КК Люксембурга), Мальти (розділ 7 КК Мальти), Нідерландів (розділ 4 КК Нідерландів), Португалії (розділ 10 КК Португалії), Румунії (розділ 5 КК Румунії), Словенії (розділ 17 КК Словенії) закріпивши кримінальну відповідальність за злочини проти виборчих прав, однак відповідальності за порушення порядку фінансування на виборах не передбачив.

Шведський законодавець досить докладно виклав процедуру проведення виборів у таких нормативних актах, як Закон «Про національний референдум» від 1979 р., з поправками 1997 р., «Про вибори» від 2005 р., а також «Про поштове голосування» від 2003 р.

Особливої уваги заслуговує питання про відповідальність, передбачену шведським законодавством, за вчинення злочинів, що носять корупційний характер, до яких відносять також і порушення порядку фінансування на виборах. Суб'єктами злочину, пов'язаного з корупцією, є як активна сторона (хабародавець), так і пасивна сторона (одержувач хабара). Відповідальність активної сторони закріплюється в ст. 7 гл. 17 Кримінального уложення Швеції, який передбачає, що особу, яка дає, обіцяє чи пропонує хабар або іншу незаконну винагороду службовцю або іншій особі, зазначеній в ст. 2 гл. 20, за здійснення офіційних обов'язків, має бути засуджено за хабарництво до штрафу або тюремного ув'язнення на термін не більше двох років; у разі визнання такого злочину тяжким – до позбавлення волі на строк від шести місяців до шести років. Відповідальність же особи, яка отримує хабар, випливає з положень ст. 2 гл. 20 Кримінального уложення: «Службовець, який отримує, приймає обіцянку або вимагає хабар чи іншу незаконну винагороду за виконання своїх службових обов'язків, повинен бути засуджений за отримання хабара до сплати штрафу або до тюремного ув'язнення на термін не більше двох років».

Крім того, фінансування політичних партій іноземними державами, організаціями, особами в Швеції не допускається, а кримінальне законодавство окремо регулює питання про відповідальність за отримання іноземної допомоги. У відповідності зі ст. 13 гл. 19 Кримінального уложення Швеції особа, яка бере гроші або інше майно від іноземної держави чи від будь-якої особи за кордоном, діючої в інтересах іноземної держави, з метою публікації або розповсюдження письмових документів чи іншими способами впливає на громадську думку, щоб створити загрозу державному устрою Королівства або безпеці Королівства, має бути засудженою за отримання іноземної допомоги до тюремного ув'язнення на термін не більше двох років. Ця норма забороняє фінансовану іноземним елементом пропаганду, метою якої є вплив на вільне формування громадської думки щодо політичних

питань¹.

У Болгарії кримінальну відповідальність встановлено в ст. 167 А розділ 3 КК Болгарії. Так, підлягає кримінальній відповідальності особа, яка надає або отримує матеріальну вигоду для здійснення виборчої кампанії з порушенням встановленого порядку. За скоєне діяння особа карається позбавленням волі на строк до трьох років та штрафом у розмірі від тисячі до п'яти тисяч левів. Первинне законодавство становить Виборчий кодекс у редакції від 2011 р., Закони Болгарії «Про вибори Президента» від 1999 р. та «Про вибори членів парламенту» від 2001 р.².

КК Чехії, яким є Кримінальний закон №140 від 1961 розділ §177, розділ 6 Особливої частини «Інші перешкоджання діяльності державних органів» передбачає окремий склад злочину «перешкоджання підготовці та проведенню виборів чи референдуму»³. Зазначений параграф складається з чотирьох частин, кожна з яких передбачає окремий склад злочину за порушення виборчих та референдних правовідносин. Перша частина встановлює відповідальність за перешкоджання чи примушування до виконання особою свого виборчого права; друга частина – за підробку виборчих документів та використання підробленого виборчого документа; третя частина – за свідомо неправильний підрахунок голосів чи порушення таємниці голосування; четверта частина передбачає кваліфікований випадок відповідальності особи, яка грубо перешкоджає проведенню виборів у законодавчі та органи місцевого самоврядування чи в підготовці референдуму.

Однак у Чеській Республіці на відміну від інших Європейських країн встановлено лише державне фінансування виборчих кампаній, яке передбачається ст. 85 Закону «Про вибори до парламенту Чеської Республіки» від 1995 р. Отже, виключивши можливість надання до

---

¹ Див.: Современные избирательные системы. Вып. 2: Аргентина, Германия, Швеция / [А. Г. Орлов, Ю. И. Лейбо, И. А. Ракитская]. – М. : РЦОИТ : Норма, 2007. – С. 271-275.

² Czech Republic elections / Legislationline [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislationline.org/topics/country/35/topic/6>.

³ Zákona č 140/1961Sb., trestní zákon. // Úplně Znění. – № 498. – S. 9-41.

виборчого фонду такого виду фінансування, як приватні пожертви (добровільні внески), законодавець усунув необхідність контролювання інших фінансових надходжень для витрат на виборчу кампанію окрім тих, які надає держава. Саме тому кримінальну відповідальність за порушення порядку фінансування в Чеській Республіці не встановлено.

Фінляндія, незважаючи на нещодавній вступ до ЄС, відзначилася прийняттям досить узгодженого виборчого законодавства із системою ЄС, а саме у її засадах, в яких закладено основу активного розвитку сучасних світових реалій інтеграційних процесів. Так, у цій державі не тільки детально регламентовано процедуру проведення безпосередньо самих виборів, але і досить чіткий та детальний порядок фінансування, який закріплено в Законі Фінляндії «Про фінансування виборів» від 2000 р., з поправками на 2012 р.¹. Кримінальна відповідальність за порушення правил фінансування передбачена ст. 3 (шахрайське фінансування) ч.1 (виборчі злочини) розділ 14 (злочини проти демократії) КК Фінляндії. Відповідно до ч. 1 зазначеної статті, особа, яка на загальних виборах або референдумі порушила порядок надання коштів для ведення виборчої кампанії, кандидата або партії має бути засуджена за шахрайське фінансування у вигляді штрафу або тюремного ув'язнення на термін більше одного року. У ч. 2 ст. 3 КК Фінляндії зазначається, що замах на злочин є також кримінально-караним².

Схожим із Україною є те, що детальне визначення способів порушення порядку фінансування на виборах викладено у відповідних виборчих законах, де встановлюється яким саме має бути порядок фінансування, а також сума, яку дозволяється надавати в якості добровільних внесків до фонду партії або кандидата.

В Угорщині кримінальна відповідальність за порушення виборчих прав громадян закріплена в досить стислій формі, а саме в гл. 15 «Кримінальні злочини проти справедливості державного управління, правосуддя і

---

¹ Czech Republic elections / Legislationline [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislationline.org/topics/country/35/topic/6>.

² Finland elections / Legislationline // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislationline.org/topics/country/32/topic/6>.

суспільного життя», § 211 «Кримінальний злочин проти порядку виборів, референдумів та народних ініціатив» КК Угорщини від 1978 р. з поправками на 2010 р.

Так, у § 211 КК Угорщини закріплено відповідальність у цілому не тільки за виборчі злочини але й за протиправні діяння на референдумі¹. Відповідальність за порушення порядку фінансування таких дій міститься в § 211 КК Угорщини ч. 1 а) порушення правил надання доходів, пропозицій скористатися майном або грошовою допомогою. За вчинення кримінально караного діяння, пов'язаного з перешкоджанням здійсненню виборчих прав та права брати участь у референдумі, санкція § 211 КК Угорщини передбачає покарання у вигляді позбавлення волі до трьох років та не передбачає можливості застосування будь-якого іншого альтернативного чи додаткового покарання².

Естонія відрізнялася досить нестандартним підходом як у безпосередньо фінансуванні виборчих кампаній та референдумів, так і встановлення відповідальності за порушення їх порядку.

Нормативною виборчою базою є Закони Естонії «Про вибори» від 2002 р. із змінами, внесеними 2010 р., «Про вибори до органів місцевого самоврядування» від 2002 р., із змінами від 2009 р. «Про вибори до Європейського парламенту від 2002 р. з поправками від 2009 р., «Про вибори президента» від 1996 р., та Закон Естонії «Про референдум» від 2002 р. з поправками 2004 р.³.

Фінансування виборчої кампанії політичної партії, виборчого блоку або незалежного кандидата на виборах Президента та фінансування референдуму проводиться виключно з державного бюджету. Натомість вибори міського уряду фінансуються з власних коштів, а також держбюджету.

¹ Büntető Törvénykönyv. Kiegészítve a vonatkozó kollégiumi állásfoglalásokkal és jogegységi határozatokkal 1978-évi IV. Törvény a Büntető törvénykönyvről, a további változtatásokkal legutóbb a 2006. évi CXXIII Tv módosította, hatályos 2007. január 1. napjától. – Budapest. : Novissima kiadó, 2007. – S. 9–10.

² Büntető Törvénykönyv. Kiegészítve a vonatkozó kollégiumi állásfoglalásokkal és jogegységi határozatokkal 1978-évi IV. Törvény a Büntető törvénykönyvről, a további változtatásokkal legutóbb a 2006. évi CXXIII Tv módosította, hatályos 2007. – Budapest. : Novissima kiadó, – 2009. – S. 55.

³ Estonia elections / Legislationline // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislationline.org/topics/country/33/topic/6>.

Гл. 10 (Злочини проти політичних і громадянських прав) розділ 3 КК Естонії передбачає кримінальну відповідальність за злочини проти свободи вибору. Цей розділ містить дев'ять складів злочинів, із яких два стосуються безпосередньо порушення процедур фінансування на виборах. Так, § 163 КК Естонії (Фальсифікація на виборах) передбачає відповідальність за ненадання звіту з використання коштів, наданих для проведення виборчої кампанії політичної партії, виборчого блоку або незалежного кандидата. § 168 КК Естонії (Незаконна кампанія) встановлює відповідальність за проведення незаконної виборчої кампанії або референдуму. При цьому, оскільки ця норма є бланкетною, для встановлення об'єктивної сторони складу злочину слід звернутися до відповідних законодавчих актів, в яких встановлено порядок проведення виборів, до яких відносять також і порядок надання та використання коштів. Караються такі діяння штрафом у розмірі до 200 штрафних одиниць або арештом. Те саме діяння, вчинене юридичною особою, карається штрафом у розмірі до 20 тис. крон. Отже, кримінальна відповідальність за законодавством Естонії встановлена не тільки за порушення порядку фінансування, але й за ненадання звіту про використання отриманих бюджетних коштів¹.

У Словацькій Республіці законодавець пішов досить незвичним шляхом, закріпивши санкції за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії в Законі «Про обмеження витрат політичних партій на рекламу до виборів до Національної ради Словацької Республіки». Відповідно до ст. 5 цього закону: «Якщо на підставі повідомлення Міністерство фінансів Словацької Республіки констатує, що політична партія перевищила максимально допустиму суму витрат більш ніж на 5 %, протягом двох місяців із моменту доставки повідомлення у відповідності така політична партія має скоротити свої права на відшкодування виборів державі, що дорівнює сумі, на яку витрати були

---

¹ Estonia elections / Legislationline // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislationline.org/topics/country/33/topic/6>.

перевищені. Якщо перевищення витратів більше, ніж право на відшкодування витрат виборів, рішення пропорційно зменшити кількість і наступна допомога виплачується таким політичним партіям з державного бюджету». Крім того, компетентний орган податкової може накласти штраф у розмірі 1 млн. крон, на юридичну або фізичну особу, яка не виконує зобов'язання у відповідності зі ст. 4 Закону «Про обмеження витрат політичних партій на рекламу до виборів до Національної ради Словацької Республіки»¹.

Потрібно відзначити групу Європейських країн, законодавець яких для визначення діяння злочином пішов шляхом звернення до конкретних законодавчих актів, які встановлюють порядок проведення виборів і референдумів. Такий стан речей має місце у зв'язку з тим, що міжнародно-правові норми у різних договорах, конвенціях, деклараціях та інших документах міжнародно-правового характеру містять вимоги (стандарти) щодо правового регулювання тієї чи іншої сфери суспільних відносин, які є обов'язковими для держав, що є учасниками договору, чи держав, які є членами конкретного об'єднання, котрим прийнято міжнародно-правовий документ. Протиправність діяння, а також його карність та інші кримінально-правові наслідки визначаються не тільки Кримінальним кодексом, але й у інших нормативних актах, у той час як в Україні це нормативно закріплено тільки у КК. До таких країн ЄС слід віднести: Бельгію, Великобританію, Іспанію, Польщу та Францію. Аналіз їх законодавства у нашому дослідженні буде викладено більш детально.

До квітня 1989 р. у Польщі взагалі не було вільних виборів і відповідно не було проблеми із фінансуванням виборчої кампанії. Виборчі кампанії обмежувалися публікацією плакатів з основними біографічними даними кандидатів і фінансувалися безпосередньо з державного бюджету. 27 вересня 1990 р. Сеймом було прийнято поправку до Конституції Польщі, відповідно

---

¹ Act on limitation of expenditures of the political parties on advertising before elections to the National Council of the Slovak Republic (1994) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislationline.org/topics/country/4/topic/6>.

до якої вибори президента відбуваються шляхом всенародного голосування¹. У Польщі порядок фінансування проведення виборів регулюється розділом 13 Закону Польщі «Про вибори до Сейму Польської Республіки та до Сенату Польської Республіки» від 12 квітня 2001 р., а відповідальність за порушення вказаних положень встановлюється розділом 35 цього ж Закону. При цьому, ст. 226 аналізованого Закону передбачає окремий склад кримінально караного діяння за порушення порядку фінансування проведення виборів. Крім того, Законом «Про вибори до Сейму Польської Республіки та до Сенату Польської Республіки» у ч.1 ст. 226, Законом «Про вибори Президента Республіки Польща» з урахуванням поправок 2000 р. у ст. 83-1 встановлено кримінальну відповідальність уповноважених із фінансів осіб.

З об'єктивної сторони ст. 226 передбачена двома альтернативними діями. Перша дія полягає у невиконанні уповноваженим із фінансів зобов'язання щодо передачі благодійній установі надлишків фінансових ресурсів, обумовлених у ч. 3 ст. 116 Закону Польщі «Про вибори до Сейму Польської Республіки та до Сенату Польської Республіки». Цією статтею передбачено, що у випадку отримання надлишків витрат на проведення виборчої кампанії грошові кошти повинні бути передані благодійним закладам. Фінансовий уповноважений повинен повідомити про передачу коштів у щоденному загальнодержавному виданні не пізніше шести місяців після отримання Державною виборчою комісією звіту про вибори або прийняття скарги уповноваженого політичної партії (блоку) Верховним Судом у випадку відхилення протоколу виборчого комітету. Друга альтернативна дія, яка становить зміст об'єктивної сторони вказаного злочину, полягає у невиконанні уповноваженим із фінансів зобов'язання щодо надання результату використання коштів під час виборів до Державної виборчої комісії.

За вчинення злочину, передбаченого ст. 83-1 Закону Польщі «Про

---

¹ Закон Польської Народної Республіки от 27 сентября 1990 г. «Поправка к Конституции Польской республики» // Dz.U. – 1990. – №67. – С. 23.

вибори Президента Республіки Польща», судом може бути призначено покарання у вигляді штрафу, який за своєю природою є аналогічним санкції ч. 1 ст. 226 Закону Польщі «Про вибори до Сейму Польської Республіки та до Сенату Польської Республіки». Тобто штраф у цьому випадку розглядається як кримінальне покарання. Натомість ст. 88 з (i) Закону Польщі «Про вибори Президента» передбачає можливість призначення покарання, крім штрафу, у вигляді обмеження або позбавлення волі на два роки, а тому виникає колізія статей виборчих законів Польщі. У цьому випадку повинна застосовуватися правова норма, яка передбачає більш м'яке покарання.

Водночас у випадку, якщо особа заважає або перешкоджає виконанню обов'язку фінансовим уповноваженим ненавмисно, вона підлягає відповідальності у вигляді штрафу за ч. 3 ст. 226 Закону Польщі «Про вибори до Сейму Польської Республіки та до Сенату Польської Республіки». У такому разі польський законодавець не зазначає, що цей штраф буде такий, як в ч. 1 ст. 226 цього ж Закону, а тому залишається незрозумілим кримінальна чи адміністративна відповідальність настає в цьому випадку. З цього приводу слід брати до уваги положення ст. 88 і (k) Закону Польщі «Про вибори Президента Республіки Польща», який встановлює порушення порядку фінансування виборів, провадження за якими здійснюється відповідно до положень процедури, на випадок здійснення адміністративного провадження. При цьому відповідальність фінансового уповноваженого, особи, яка перешкоджає умисно чи ненавмисно його діяльності, передбачена ст. 226 Закону Польщі «Про вибори до Сейму Польської Республіки та до Сенату Польської Республіки» та ст. 88з(1) Закону Польщі «Про вибори Президента Республіки Польща», не зазначена у вказаній статті. Виходячи з наведеного, слід зробити висновок, що провадження у цьому випадку здійснюється в порядку кримінального судочинства. У всіх інших випадках має місце адміністративна відповідальність. Водночас наявність суперечностей виборчих законів Польщі, відсутність чіткого визначення порядку розгляду правопорушень у сфері фінансування виборчої діяльності,

закріплення кримінально караних діянь у виборчих законах, а не у КК Польщі значно утруднює процес застосування механізму кримінальної та адміністративної відповідальності. Однак, незважаючи на це, низка положень щодо порядку фінансування проведення виборів у Польщі та особливостей кримінальної відповідальності за порушення зазначеного порядку є цілком обґрунтованими та викликають значний інтерес.

Законодавча основа фінансування політичних партій у Франції з'явилася ще в 1988 р. З тих пір вона постійно удосконалюється. Проте необхідно підкреслити, що всякий раз конкретні заходи приймалися услід за тим, як отримували гучний розголос справи про незаконне фінансування партій. Так, одна з таких справ була пов'язана з діяльністю компанії Societe Auxiliare d'Enterprise (SAE). У результаті проти ряду політичних діячів як правого, так і лівого блоку, що користувалися незаконними субсидіями від компанії, були порушені кримінальні справи. У ході розгляду у даній справі був у деталях розкритий механізм фінансування, розроблений соціалістичною партією через консультаційну фірму «Urbatechnic» і централізовану споживчу організацію «Grappo», які були посередниками між компаніями і кандидатами, вибраними на місцевому рівні. Процедура проведення фінансування виборів регулюється такими нормативними актами: Законом Франції «Про обмеження передвиборних витрат і виявлення джерел фінансування політичної діяльності» та Законом Франції «Про фінансування кампаній по виборах президента Франції і депутатів парламенту», відповідальність за порушення вказаних положень встановлюється ст. L113-1 Кодексу «Про вибори Франції», де передбачено окремий склад кримінально-караного діяння за порушення порядку фінансування проведення виборів¹.

Отже, з об'єктивної сторони протиправне діяння, що викладено в ст. L113-1 Кодексу «Про вибори Франції», може вчинятися шляхом: отримання

---

¹ Кодекс Франції «Про вибори Франції» [Електронний ресурс] / Droit électoral. – Режим доступу: <http://www.electoral.fr/?p=303>.

пожертв фінансовим агентом на рахунок виборчого фонду кандидата з порушенням положень ст. L. 52-4, а саме поза межами виборчого фонду; отримання пожертв фінансовим агентом на рахунок виборчого фонду кандидата з порушенням положень ст. L. Л. 52-8 або 308-1, тобто сума коштів або товарів та послуг перевищує встановлену граничну суму для надання пожертв; перевищення фіксованих максимальних витрат для проведення передвиборчої кампанії.

За вчинення зазначеного злочину судом може бути призначено покарання: у випадку скоєння злочину фінансовим агентом або кандидатом на виборчу посаду – карається штрафом у розмірі 3 тис. 750 євро або позбавленням волі строком на три роки, або одне з цих покарань; надання особою пожертвування з порушенням закону карається штрафом у розмірі 3 тис. 750 євро або позбавленням волі строком на один рік¹.

Вважаємо за доцільне проаналізувати більш доцільно виборче і кримінальне законодавство Сполученого Королівства Великої Британії. Викладене обумовлюється тим, що, як ми вважаємо, нормативна база у сфері порядку фінансування виборчих кампаній, а також кримінально-правової охорони є вельми цікавою, і, як на нашу думку, правильною. У Великобританії порядок проведення виборів, зокрема фінансування, регулюється Законами Великобританії «Про народне представництво», «Про політичні партії, вибори і референдуми», а також «Про виборчу адміністрацію». Заслуговує на увагу підхід британських законодавців до регулювання фінансування виборчих кампаній, де пріоритетним напрямом є обмеження витрат політичних партій і окремих кандидатів, а не обмеження пожертв, що можуть бути отримані партіями та окремими особами, в поєднанні з прозорою системою звітності пожертвувань і витрат, понесених на виборах як це встановлено в Україні. Так, не регламентовано обмеження на кількість пожертвувань, які можна отримати у фонд політичних партій,

---

¹ Закон Франції № 2011-412 [Електронний ресурс] / Legifrance // – Режим доступу : http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=4926A496D23D56B2625473A0EDF5DD9.tpdjo03v_3?idSectionTA=LEGISCTA000006148459&cidTexte=LEGITEXT00006070239&dateTexte=2011122.

однак обмежується круг осіб, які можуть бути донорами, а також на кількість витрат, які можуть понести політичні партії на витрати виборчої кампанії.

Політичні партії можуть приймати пожертвування тільки вище 200 фунтів стерлінгів (приблизно 280 доларів США) від так званих «допустимих донорів». До пожертвувань, які визначені законодавством, відносять: подарунки у вигляді грошей та майна; передплати та членські внески, спонсорство, гроші, витрачені на ім'я однієї зі сторін; надання майна, послуг або коштів, або кредитування грошей, інакше, ніж за комерційними ставками». Надавати пожертви можуть: людина зареєстрована у Великобританії у реєстрі виборців, політична партія, компанії або профспілка, товариство з обмеженою відповідальністю, будівельному співтоваристві, або британській некорпоративній асоціації.

Відповідно до ст. 74 Закону Великобританії «Про політичні партії, вибори і референдуми» для ведення обліку та прийому або повернення пожертв у партії є спеціально уповноважена особа – скарбник (фінансовий агент), який призначається з числа зареєстрованих у партії осіб. Скарбник може призначити декілька заступників, але не більше 12 осіб. Не може бути призначена на дану посаду особа, яка протягом останніх 5 років була засуджена за будь-яке правопорушення. Цікавою особливістю є те, що якщо на посаду скарбника призначається особа з числа заборонених, особа, що його призначила, підлягає кримінальній відповідальності.

Визначення пожертв дається у ст. 53 Закону Великобританії «Про політичні партії, вибори і референдуми». Так, відповідно до цієї норми жертвами є прийняття у дар будь-яких грошей, оплата будь-яких витрат, понесених партією, надання інакше, ніж на комерційних умовах, будь-якого майна, послуг або коштів для використання партією. Крім того, вартість товарів чи послуг не може бути меншою, ніж їх ринкова вартість. Відповідно до Закону Великобританії «Про політичні партії, вибори і референдум», особи, які бажають надати жертву до виборчого фонду політичної партії (кандидата), зобов'язані повідомляти про свої жертви до виборчої комісії

до 31 січня року, в якому відбудуться вибори.

Британський законодавець установив обмеження щодо можливості надання пожертв. Так, внесок не може бути прийнятим якщо: 1) не встановлено особу жертводавця (анонімна особа); 2) жертводавець здійснює підприємницьку діяльність у Сполученому Королівстві; 3) зареєстрований в профспілці або житлово-будівельному кооперативі; 4) ТОВ, які у Північній Ірландії здійснюють підприємницьку діяльність; 5) офшорні компанії. Якщо виборча комісія вважає, що політична партія отримала пожертвування із недопустимих джерел, вони мають право конфіскувати у судовому порядку вартість пожертвувань». Також у Великобританії закладено цікавий підхід до звітності про пожертвування. Так, інформація щодо пожертв, які перевищують 5 тис. фунтів стерлінгів (близько 7 тис. доларів США), повинна бути надана у виборчу комісію, а вже після загальних виборів політичні партії повинні надати звіт, в якому докладно зазначені всі витрати учасника кампанії. Ці звіти мають бути зроблені на кварталній основі і кожного тижня під час кампанії з проведення загальних виборів. На нашу думку, такий підхід до звітності про пожертвування дає змогу більш поглиблено контролювати як витрати, так і надходження до виборчих фондів політичних партій, кандидатів.

Крім того, у Законі Великобританії «Про політичні партії, вибори і референдум» визначено так звані «пожертви у натуральному виді», до яких відносять: друк і поширення листівок, рекламних матеріалів, витрати, пов'язані з телефоном та Інтернетом; такі адміністративні витрати, як утримання офісу кампанії; поштові витрати, пов'язані з проведенням зустрічей з громадськістю; гонорари, виплачувані агентам, субагентам, опитування агентів або на клерків і посильних під час виборів тощо, а також витрати, пов'язані з орендою комітетом офісу під час виборів.

Великобританія виділяється серед інших європейських країн досить докладним та об'ємним переліком правопорушень порядку фінансування виборчих кампаній та кандидатів. Отже, законодавець шляхом закріплення в

Законі Великобританії «Про політичні партії, вибори та референдуми» детально регламентував порушення фінансування при проведенні виборів, передбачивши 69 складів злочинів, які визначають відповідальність за порушення правил фінансування виборчих кампаній, а саме: ст. 24 (8) (реєстрація як скарбника особи, яка раніше була засуджена за певні злочини); ст. 39 (неправдиві свідчення); ст. 43 (7) (нездатність надати заяву у зв'язку з відставкою аудитора тощо); ст. 44 (4) (помилкові заяви аудитора); ст. 47 (1) (а) (ненадання відповідних звітів про стан рахунків); ст. 54 (7) (відмова в наданні інформації про жертводавців); ст. 47 (1) (б) (ненадання рахунків у термін); ст. 56 (3), (4) (неповернення пожертвувань); ст. 61 (1) (сприяння прийняттю пожертв від неприпустимих донорів); ст. 61 (2) (а) (дача завідомо неправдивої інформації скарбником про пожертвування); ст. 61 (2) (б) (приховування інформації про пожертвування від скарбника з наміром обманути); ст. 65 (3) (відмова надати звіт про пожертвування комісії у визначений термін); ст. 65 (4) (невиконання вимоги про реєстрацію пожертвувань у звіті); ст. 66 (5) (неправдива заява про пожертвування у звіті); ст. 68 (5) (ненадання відомостей про численні дрібні пожертвування; неправдиві відомості про такі пожертвування); ст. 73 (8) (приховування вартості майна у звіті тощо.); ст. 74 (4) (прийняття на посаду заступника скарбника особу, яка не має на це право); ст. 75 (2) (понесення витрат кампанією без дозволу); ст. 76 (4) (а) (здійснення платежів у зв'язку з виборчою кампанією без належного дозволу); ст. 76 (4) (б) (неповідомлення скарбником про платежі у зв'язку з витратами на виборчу кампанію); ст. 77 (3) (а) (оплата претензій щодо витрат кампанії з приводу недотримання процедури); ст. 77 (3) (б) (оплата витрат кампанії претензій за межами зазначеного періоду часу); ст. 79 (2) (перевищення обмежень витрат на виборчу кампанію); ст. 92 (3) (а) (оплата претензій щодо контрольованих витрат); ст. 92 (3) (б) (оплата претензій щодо контрольованих витрат за межами зазначеного періоду часу); ст. 94 (2) або (4) (перевищення обмежень на контрольовані витрати); ст. 98 (4) (а) (відмова відповідальної особи в

наданні та поверненні аудиторського висновку Комісії); ст. 98 (4) (б) (невідповідність вимог до декларації); ст. 98 (4) (с) (неспроможність доставити повернення та постанови суду в комісії); ст. 99 (4) (б) (не заповнення декларації для надання в комісію); ст. 99 (4) (с) (надання недостовірної інформації при поверненні пожертвувань); розділ 112 (8) (повідомлення неправдивих відомостей про вартість майна тощо); ст. 113 (2) (понесення витрат на проведення референдуму без відповідного дозволу); ст. 114 (4) (б) (ненадання відповідальною особою звіту по платежах щодо витрат на референдумі); ст. 115 (3) (а) (оплата послуг або матеріалів, пов'язаних з виборчою кампанією, з порушенням проведення процедури); ст. 118 (2) (допущення перевищення обмеження на витрати при проведенні референдуму); ст. 117 (2) (надання коштів, що перевищують обмеження при проведенні референдуму); ст. 117 (3) або (4) (надання матеріалів або послуг, що перевищують обмеження при проведенні референдуму); ст. 115 (3) (б) (оплата претензій у зв'язку з референдумом витрати за межами зазначеного періоду часу); ст. 122 (4) (а) (відмова доставити повернення та аудиторський висновок Комісії); ст. 122 (4) (б) (недодержання вимог до декларації); ст. 122 (4) (с) (відмова доставити повернення та постанови суду в комісії); ст. 123 (4) (надання недостовірної заяви до комісії при поверненні пожертв); ст. 123 (4) (б) (відмова надати підписану декларацію з поверненням до вимог до декларації); ст. 126 (8) або (9) (друк або публікація матеріалів для референдуму без зазначення інформації про видавця); розділ 143 (8) або (9) (друк або публікація матеріалів виборів без інформації про видавця); розділ 146 (5) (недотримання вимог нагляду); розділ 146 (6) (умисне перешкоджання особі, яка здійснює право на надання пожертв); розділ 148 (1) (підробка документів при наданні пожертвування); розділ 148 (2) (а) (приховування надання інформації про особу, що надає пожертвування); розділ 148 (2) (б) (надання жертводавцем, завідомо неправдивих відомостей); розділ 148 (3) (приховування інформації від відповідної особи з наміром обманути); п. 6 (5) додатки 7 (ненадання інформації про жертводавців у

звіті); п. 12 (2) додатки 7 (невиконання вимоги про реєстрацію у звіті пожертвувань; п. 13 (4) Програми 7 (допущення помилкової заяви про осіб, які надали пожертвування, у звіті); п. 14 (5) додатки 7 (надання про численні дрібні пожертвування; помилкова заява про такі пожертвування)¹.

Вітчизняний законодавець ідею детальної регламентації порушень фінансування проведення виборів не сприймає, хоча вона актуальна і має свої витоки із стандартів ЄС відповідно законодавчого регулювання фінансових операцій на виборах.

В Іспанії нормативна база проведення виборів складається із Законів «Про генеральну виборчу систему» від 1985 р. та «Про вибори до парламенту» від 1983 р.

Відповідальність згідно із ст. 138 Закону «Про генеральну виборчу систему» передбачає: «у тому, що прямо не регулюються Кримінальним кодексом Іспанії, застосовуються положення цього закону». Отже, відповідальність за порушення процедур фінансування на виборах передбачена ст.ст. 140.1, 149.1, 150.1 Закону «Про генеральну виборчу систему».

У ст. 140.1 Закону «Про генеральну виборчу систему» злочинним визнається діяння, якщо генеральний менеджер (особа, яка є розпорядником) фальсифікує рахунки виборчого фонду партії або кандидата за допомогою будь-якого пристрою унаслідок чого збільшуються або зменшуються облікові одиниці рахунку. Карається таке протиправне діяння позбавленням волі на строк не менше двох років та штраф у розмірі від 30 тис. до 300 тис. песет.

Статті 149.1 та 150.1 Закону «Про генеральну виборчу систему» передбачають відповідальність за перевищення дозволених законом внесків. Однак у ст. 149.1 суб'єктом є фізична особа, спілки, групи виборців тощо, а в ст. 150.1 суб'єктом є кандидат, посадова особа або особа, яка контролює

---

¹ Закон Великобританії «Про політичні партії, вибори і референдуми» [Електронний ресурс] / The electoral commission . – Режим доступу : <http://www.electoralcommission.org.uk/party-finance/party-finance-analysis>.

надходження до виборчого фонду. За обидва злочини передбачено покарання у вигляді тюремного ув'язнення та штраф у розмірі від 30 тис. до 300 тис. песет. Цікавою особливістю для Іспанії є також те, що процедура покарання за вчинення зазначених діянь розглядається відповідно до кримінально-процесуального закону.

Бельгійське виборче законодавство складається із Закону «Про обмеження фінансування на виборах» у редакції від 1984 р. станом на 2012 р. та Виборчого кодексу від 2012 р.

Відповідальність за порушення виборчих прав громадян у цій державі встановлено у розділі 5 Виборчого кодексу Бельгії. Так, за ч. 1 ст. 184 Виборчого кодексу особа, яка в порушення положень Закону «Про обмеження фінансування» робить подарунок політичній партії або кандидату, незалежно від їх правового статусу карається штрафом у розмірі від 26 євро до 100 тис. євро або ув'язненням на строк до двох років. Крім того, ч. 2 ст. 184 Виборчого кодексу передбачається відповідальність політичного представника партії або кандидата, який приймає подарунок також з порушенням законодавства. Покарання за зазначене діяння аналогічне ч.1 ст. 184 Виборчого кодексу Бельгії. Отже, як ми бачимо, для встановлення об'єктивної сторони нам необхідно звертатись до Закону Бельгії «Про обмеження фінансування».

Виходячи з вищевикладеного, слід зазначити, що законодавці Австрії, Греції, Данії, Ірландії, Італії, Латвії, Литви, Люксембурга, Мальти, Нідерландів, Німеччина Португалії, Румунії та Словенії пішли шляхом закріплення кримінальної відповідальності лише за порушення загальних процедурних моментів голосування. Така ситуація має місце переважно саме через особливості фінансування виборчих кампаній кандидата, політичної партії (блоку).

У Болгарії, Естонії, Словацькій Республіці, Угорщині, Фінляндії, Чехії, Швейцарії встановлено кримінальну відповідальність за порушення порядку фінансування на виборах за КК цих держав.

Потрібно відзначити групу Європейських країн, законодавець яких для визначення діяння злочином пішов шляхом звернення до конкретних законодавчих актів, які встановлюють порядок проведення виборів і референдумів. До таких країн відносять Бельгію, Великобританію, Іспанію, Польщу та Францію. Крім того, у цих країнах законодавчо запроваджено в одній статті (параграфі) кримінальну відповідальність за перешкоджання здійсненню виборчого права та права голосування на референдумі і не проведено розмежування кримінальної відповідальності за перешкоджання реалізації різних форм безпосередньої демократії. На нашу думку, зазначене слід оцінювати позитивно, оскільки вибори та референдум є схожими за своєю правовою природою, а тому механізм кримінально-правового захисту цих форм безпосередньої демократії не повинен відрізнятися один від одного. У суспільно-політичному житті України однакове значення має як референдум, так і вибори, незважаючи на те, що вибори проводяться значно частіше.

1.2 Соціальна обумовленість криміналізації порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку)

Криміналізація суспільно небезпечних діянь, які мають місце у суспільстві, безумовно відіграє фундаментальну роль серед засобів впливу на злочинність. Практика розвитку кримінального законодавства містить значну кількість випадків, коли раніше не карані у кримінальному законодавстві діяння надалі визнавалися злочином. Сьогодні питання реалізації державної влади у галузі протидії злочинності, а саме у сфері виборчих прав громадян в умовах становлення українського правового демократичного суспільства і держави, стають особливо актуальними і отримують підвищену увагу, оскільки сучасна правова техніка і методика чинення правосуддя далека від досконалості, що диктується вимогами реальності. У сучасних умовах особливу гостроту і актуальність становить питання криміналізації багатьох протиправних діянь, серед яких потрібно приділити увагу злочинам у сфері виборчого права, зокрема порушенню порядку фінансування на виборах.

Соціальна обумовленість криміналізації протиправного діяння визначається, як правило, соціальною цінністю громадських відносин, що охороняються, економічними умовами і необхідністю правової охорони. Встановлення кримінальної відповідальності найчастіше мотивується поширеністю протиправних діянь, рівнем рецидиву, впливом заходів покарання на поведінку громадян, розвиненістю криміногенних факторів.

Отже, викладені вище фактори, на нашу думку, зумовлюють необхідність втілення у життя кримінально-правової заборони щодо порушення порядку фінансування виборчої кампанії, кандидата, політичної партії (блоку).

Однак для того, щоб закон працював, був ефективнішим у боротьбі із відповідними суспільно небезпечними діяннями, ніж інші правові норми,

кримінально-правова заборона повинна бути соціально та кримінологічно обумовленою¹. Дії законодавця з криміналізації та декриміналізації певних суспільно небезпечних діянь традиційно реалізуються в Україні в межах кримінальної політики держави. Критикуючи такий стан справ, А. Ф. Зелінський вважає, що «проблеми криміналізації та декриміналізації, посилення та пом'якшення санкцій за деякі види злочинів повинні вирішуватись не в руслі політики, що постійно змінюється, а у відповідності з визнаними у цивілізованому суспільстві загальнолюдськими моральними цінностями, принципами гуманізму, справедливості, законності та милосердя»². Вважаємо за потрібне погодитися з тим, що діяння має визнаватися злочинним не тоді, коли це вигідно певним державним органам або політичним силам, а винятково у випадках, коли воно об'єктивно відповідає розробленим наукою критеріям криміналізації. Вплив кримінальної політики держави на криміналізацію має бути обмежений науково розробленими критеріями криміналізації. Разом з тим, зважаючи на комплексний характер кримінальної політики, повністю позбавитися такого впливу не видається можливим.

У юридичній літературі можна зустріти різні визначення поняття криміналізації. Однак усі вони можуть бути зведені до двох відносно самостійних концепцій. Представники першої трактують криміналізацію ширше і розуміють під нею не тільки закріплення на законодавчому рівні певних ознак нових складів злочинів, але й підвищення верхніх меж санкцій у рамках існуючих складів, окремі обмеження в застосуванні інститутів звільнення від покарання до деяких категорій засуджених, конструювання норм загального характеру, що викликають більш широкий спектр небажаних для суб'єктів правових наслідків³.

Прихильники іншого, більш традиційного підходу до визначення

---

¹ Курс уголовного права. Общая часть : в 5 т. : учебник для вузов / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. – М. : Зерцало, 2002. – Т. 1 : Учение о преступлении. – С. 9-41.

² Див.: Зелінський А. Ф. Кримінологія : навч. посіб. / А. Ф. Зелінський – Х. : Рубікон, 2000. – С. 12-14.

³ Див.: Галиакбаров Р. Р. Проблемы криминализации многосубъектных общественно опасных деяний / Р. Р. Галиакбаров // Актуальные проблемы криминализации и декриминализации общественно опасных деяний : сб. науч. тр. – Омск : Омск. высш. шк. милиции МВД СССР, 1980. – С. 41.

поняття криміналізації визначають її як легальне визначення того чи іншого роду дій (бездіяльності) в якості злочину¹ або як визнання конкретних суспільно небезпечних діянь злочином², віднесення їх до числа злочинів³, встановлення законодавцем кримінальної відповідальності за суспільно небезпечне діяння у формі кримінально-правової норми⁴, визнання в кримінальному законі діяння в якості суспільно небезпечного, винного та караного⁵.

Отже, виходячи з вищенаведених підходів із визначення криміналізації, на нашу думку, більш традиційним та доцільним є підхід В. М. Кудрявцева, який під криміналізацією розуміє процес та результат визнання певних видів діянь злочинними та кримінально караними, який полягає у з'ясуванні цілей, підстав та можливості встановлення кримінальної відповідальності за те або інше діяння, у виданні кримінальних законів, які б закріплювали таке рішення. Результат криміналізації – це сукупність норм кримінального права, які містять перелік злочинів та передбачених за них покарань, а також підстав та умов притягнення винних до кримінальної відповідальності та звільнення від неї⁶. Таким чином, криміналізацію можна розглядати у динаміці (як процес), і у статиці (як результат цього процесу)⁷. У нашому дослідженні аналізується кримінальна відповідальність за порушення порядку фінансування виборчої кампанії, кандидата, політичної партії, а саме відображення цього діяння в розроблених наукою кримінального права підставах та принципах криміналізації. Результатом такого аналізу має стати

---

¹ Див.: Злобин Г. А. Некоторые теоретические вопросы криминализации общественно опасных деяний / Г. А. Злобин, С. Г. Келина // Проблемы правосудия и уголовного права. – М. : Ин-т государства и права АН СССР, 1978. – 187 с.

² Див.: Загородников Н. И. Советская уголовная политика и деятельность органов внутренних дел / Н. И. Загородников – М. : Москов. высш. шк. милиции МВД СССР, 1979. – 100 с.

³ Див.: Владимиров В. А. Советская уголовная политика и ее отражение в действующем законодательстве / В. А. Владимиров, Ю. И. Ляпунов. – М. : Академия МВД СССР, 1979. – 130 с.

⁴ Див.: Терентьев Б. П. НТР и вопросы криминализации технической неосторожности / Б. П. Терентьев // Проблемы борьбы с преступной неосторожностью : межвуз. тем. сб. – Владивосток : Изд-во ДВГУ, 1981. – 194 с.

⁵ Див.: Яковлев А. М. Методология и цели исследования процесса криминализации / А. М. Яковлев // Конституция СССР и дальнейшее укрепление законности и правопорядка. – М. : Наука, 1979. – 217 с.

⁶ Див.: Кудрявцев В. М. Основания уголовно-правового запрета: криминализация и декриминализация / А. М. Кудрявцев – М. : Наука, 1982. – 304 с.

⁷ Див.: Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации : моногр. / А. И. Коробеев – Владивосток : Изд-во Дальневост. ун-та, 1987. – 267 с.

кінцева оцінка такої криміналізації – норми про відповідальність за порушення порядку фінансування на виборах.

Засновником вчення про криміналізацію прийнято вважати Ч. Беккарія, який висунув та сформулював у своїй книзі «О преступлениях и наказаних» у досить, щоправда, абстрактній формі, низку принципів положень щодо обґрунтування кримінально-правової заборони, таких, як принципи суспільної небезпеки діяння, що підлягає криміналізації, та економії репресії¹. К. Кенні у роботі «Основы уголовного права» уперше досить повно сформулював умови для позитивного вирішення питання про встановлення карності того або іншого протиправного діяння. До них відносяться: 1) шкода від діяння, яке підлягає криміналізації, повинна бути значнішою, ніж пряма та непряма шкода, яку неминуче спричиняє кримінальне покарання; 2) діяння, яке підлягає криміналізації, повинно піддаватися визначенню з точністю, необхідною для права; 3) це діяння повинно бути з вірогідністю доказовим; 4) доведення подібних діянь повинно досягатися без шкоди для недоторканності приватного життя та відносин довіри між близькими людьми; 5) діяння повинно в значній мірі збурювати звичні почуття суспільства, суспільну думку; 6) достатній захист суспільства від цього виду діянь не може бути забезпечений більш м'якими адміністративними або цивільно-правовими заходами².

Подальший розвиток наукової думки, у тому числі й вітчизняної, з цих питань являє собою не що інше як деталізацію наведених принципів. Характерно, що на перших етапах дослідження мова йшла про одну-дві підстави криміналізації. П. А. Фефелов, наприклад, як такі виділяв критерій підвищеної суспільної небезпеки та критерій необхідних умов для реалізації принципу неминучості покарання³.

Українські словники тлумачать слово «підстава» як «те головне, на

---

¹Див.: Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / Ч. Беккариа; сост. и предисл. В. С. Овчинского. – М. : ИНФРА-М, 2004. – 184 с.

²Див.: Кенни К. Основы уголовного права / К. Кенни – М. : Изд-во иностр. л-ры, 1949. – 600 с.

³Див.: Фефелов П. А. Критерии установления уголовной наказуемости деяний / П. А. Фефелов // Сов. государство и право. – 1970. – №11. – С. 101-103.

чому базується що-небудь, або те, чим пояснюються, виправдовуються вчинки, поведінка і т. ін. кого-небудь»¹. Під підставами криміналізації необхідно розуміти дійсні передумови, соціальні причини виникнення або зміни кримінально-правової норми². Так, вони є зовнішніми обставинами, котрі характеризують міжнародну та національну соціально-політичну обстановку і вимагають від законодавця замислитися над необхідністю встановлення кримінальної відповідальності за те чи інше діяння.

Відповідно до викладеного необхідність криміналізації порушення правил фінансування на виборах, насамперед, зумовлюється наявністю таких підстав: 1) високий ступінь суспільної небезпечності; 2) наявність таких умов учинення злочину, які неможливо усунути без застосування кримінальної відповідальності; 3) необхідність кримінально-правової гарантії охорони конституційних прав та установлень; 4) наявність міжнародно-правових стандартів, ратифікованих українськими законодавцями.

Отже, виходячи із положень ст. 11 КК України, першою та фундаментальною підставою криміналізації є суспільна небезпека діяння, що є, по суті, основоположним критерієм криміналізації, оскільки саме на нього спирається суспільна думка, визнаючи те чи інше діяння злочинним, іноді навіть раніше, ніж це робить законодавець. Зазначена ситуація була характерна і для порушення порядку фінансування на виборах. Так, вибори почали цікавити не тільки політично активну категорію громадян, але і осіб, які бачать у них не стільки процедуру передачі повноважень усього народу певним фізичним особам, скільки отримання можливості лобювати свої інтереси (або інтереси тих осіб, які фінансують певну виборчу кампанію кандидата або партії), а також брати участь у направленні фінансових потоків. У зв'язку з цим для досягнення перемоги на виборах кандидати почали використовувати більші суми, у тому числі ті, що отримані

---

¹ Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. / уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – К. : Аконіт, 1998. – Т. 3. – С. 76.

² Див.: Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация / Дагель П. С., Злобин Г. А., Келина С. Г., Кригер Г. Л., и др.; отв. ред. : Кудрявцев В. Н., Яковлев А. М. – М. : Наука, 1982. – 303 с.

злочинним шляхом. Наслідком такої ситуації було обурення не тільки кандидатів на певну виборчу посаду, а й громадськості, яка почала бити тривогу, характеризуючи це діяння як недотримання виборчих принципів, що вже само по собі є злочинним діянням¹. Згодом, а саме у 2006 р., зазначене діяння було визнано злочинним вже безпосередньо на законодавчому рівні. Криміналісти підкреслюють, що суспільна небезпечність діяння вказує на той вихідний пункт руху пізнання, від якого воно повинно відштовхуватися під час дослідження питань обґрунтованості криміналізації діяння². Ті або інші діяння забороняються кримінальним законом насамперед тому, що вони є суспільно небезпечними, а не навпаки – стають суспільно небезпечними лише тому, що забороняються. Критерієм відмежування злочинів від проступків виступає ступінь суспільної небезпеки. Для того, щоб криміналізувати діяння, необхідно визначити, що ступінь його суспільної небезпеки настільки достатній, що воно не може розглядатись як проступок, а має тягнути за собою застосування кримінально-правових заходів³.

Отже, ступінь суспільної небезпечності порушення порядку фінансування на виборах має достатній ступінь суспільної небезпеки. Існування цього явища в суспільстві суттєво загрожує громадським правовідносинам та демократії в цілому. Так, оцінюючи важливість громадських відносин, що регулюються виборчим законодавством, передусім слід звернутися до ст. 1 Конституції України, згідно якої Україна є демократичною правовою державою. Характерною рисою демократії є використання виборів для формування органів влади, адже вибори є засобом легітимації владних інститутів. Формовані на основі виборів органи державної влади і органи місцевого самоврядування вирішують первинні питання державного, господарського, соціально-культурного будівництва,

---

¹Див.: Какителашвили М. М. К вопросу об основаниях привлечения к уголовной ответственности за нарушения порядка финансирования избирательных кампаний [Електроний ресурс] // Режим доступу : <http://justicemaker.ru/view-article.php?id=21&art=791>.

²Див.: Кудрявцев В. М. Основания уголовно-правового запрета: криминализация и декриминализация / А. М. Кудрявцев – М. : Наука, 1982. – 304 с.

³Див.: Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации : моногр. / А. И. Коробеев – Владивосток : Изд-во Дальневост. ун-та, 1987. – 267 с.

від їх ефективної роботи залежить розвиток суспільства, його політична стабільність, урешті-решт, рівень життя кожної людини в країні. Таким чином, від того, як пройдуть вибори і кого вибере народ залежить життя в державі. А оскільки невідмінна складова будь-яких виборів є фінансове забезпечення, то все актуальніше стає дотримання встановленого порядку проведення виборів, а саме фінансування. Тому найбільш суттєвою є демократія в цілому, складовою частиною якої є і прозоре фінансування виборчих кампаній, яке у випадку порушення встановленого порядку містить суспільно небезпечне діяння та потребує криміналізації.

Криміналісти цілком справедливо зауважують, що суспільна небезпечність діяння залежить від способу його вчинення та від інтенсивності посягання¹. Порушення порядку фінансування на виборах може вчинюватися багатьма різними за ступенем суспільної небезпеки способами: шляхом надання кредитування кандидатам на виборчу посаду із заниженими процентними ставками або взагалі у вигляді завищеної безоплатної фінансової (матеріальної) підтримки тощо. У зв'язку з цим незрозумілою видається позиція законодавця, котрий не виділив у якості кваліфікуючих ознак ті способи вчинення порушення фінансування, які мають явно виражений підвищений у порівнянні з іншими способами ступінь суспільної небезпеки.

Кінцевою метою порушення порядку фінансування на виборах є досягнення певного результату – перемоги на виборах. Задля досягнення поставленої мети кандидати в системі приватного фінансування політичних партій та окремих кандидатів на виборні посади в органах державної влади та місцевого самоврядування застосовують так зване «тіньове інвестування», у застосуванні якого політики зазвичай зацікавлені, оскільки воно є основним джерелом фактично ніким не контрольованих матеріальних коштів та інших цінностей. Джерелами таких «тіньових інвестицій» є кошти, отримані

---

¹Див.: Сабитов Р. А. Общественная опасность как критерий криминализации / Р. А. Сабитов // Актуальные проблемы криминализации и декриминализации общественно опасных деяний : сб. науч. тр. – Омск : Изд-во Омской высш. шк. милиции, 1980. – 144 с.

певними посадовими особами у вигляді хабарів, «посередницьких» відсотків від суб'єктів підприємницької діяльності за забезпечення вирішення тих чи інших питань в органах державної та місцевої влади, а також у результаті відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом. Наслідком таких протиправних діянь стає порушення порядку фінансування політичних партій, кандидатів. Так, посадові особи часто маскують свої незаконні доходи через мережу холдингових компаній і офшорних банків, розміщених за межами країн їх проживання. Вони нерідко залучають довірених осіб або членів сім'ї для переміщення чи розпорядження активами від їх імені, в тому числі й для фінансування їх особистої виборчої кампанії або політичної партії, до виборчих списків якої вони включені. Зазвичай формування виборчих фондів відбувається по такій схемі: зацікавлені особи, які бажають залишатися «в тіні», вручають готівку партійному керівництву, погоджуючись бути в ролі офіційного спонсора виборчої кампанії, а потім задекларована ним сума перераховується до виборчого фонду. Тобто офіційно надана спонсорська допомога компенсується ще тіньовими коштами, причому в значно більшому розмірі, ніж офіційні надходження¹.

Необхідно відзначити, що саме за тіньові кошти здійснюються так звані «інші» витрати: робота політичних технологів; гонорари і оплата їх відряджень та працівників штабів; мешкання, транспортні витрати, мобільний зв'язок, блокування інформації в ЗМІ, публікації у пресі, забезпечення безпеки, охорона приміщень і тому подібне. Особливої оплати вимагають матеріали провокаційного, скандального або компрометуючого характеру (так званий «чорний піар»), політичні акції, які носять протиправний характер. Звичайно, що облік і контроль проводиться, але не за відповідними формами звітності і контролю, а через «чорну бухгалтерію» (чеки, рахунки, розписки). На підставі цих документів складаються тіньові

---

¹Див.: Стурова Т. С. Порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної парії (блоку) як спосіб легалізації грошових коштів та корупції / Т. С. Стурова // Вісник Луган. держ. ун-ту внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. – 2010. – Спец. вип. № 8 «Проблеми вдосконалення законодавства про протидію відмиванню злочинних доходів і корупції (Донбаські правові читання)» : у 3 ч. – Ч. 2. – С. 200–205.

звіти, однак перевірити достовірність цих звітів, по суті, неможливо¹. У цій ситуації спостерігаємо спрямованість злочинного діяння на порушення таких основних прав та свобод, як право вільно обирати та бути обраним, явного порушення дотримання принципу рівноправ'я всіх учасників виборчого процесу, реалізація якого досягається за допомогою регламентації на законодавчому рівні певної сукупності виборчих процедур, у тому числі і процедури фінансування виборчих кампаній.

Таким чином, злочинна мета порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії робить суттєвий внесок у високий ступінь суспільної небезпечності.

Сутність другої підстави криміналізації полягає у тому, що така форма антисуспільної поведінки повинна бути не випадковою та неодноразовою. Г. А. Злобін виділяє верхню та нижню межі криміналізації, встановлені цією підставою. Суть нижньої межі полягає у тому, що такі діяння повинні бути відносно поширеними. Однак неможливо не враховувати існування верхньої межі, сутність якої полягає в тому, що такі діяння не можуть бути ні загально використовуваними, ні навіть занадто широко розповсюдженими². В. В. Лунєєв зазначав недоцільність криміналізувати те, що стало масовою повсякденністю³.

У межах дослідження було проведено кримінально-правове та соціологічне дослідження, в результаті якого встановлено, що тільки 6 % опитаних вважають, що під час виборчої кампанії порушень у сфері фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії не допускається. Більше 53 % опитаних упевнені, що виборчі кампанії проходять з порушенням встановлених правил. При цьому більшість опитаних вважають, що до встановленої законом відповідальності за порушення порядку фінансування притягується менше 5 % винних. Нині

---

¹Див.: Валецькі М. Система політичного фінансування в країнах Центральної та Східної Європи / М. Валецькі // Політичні фінанси : регулювання і практика : матеріали міжнар. конф. – К., 2002. – С. 95.

²Див.: Злобін Г. А. Основи уголовно-правового заперета: криміналізація и декриміналізація / Г. А. Злобін – М. : Наука, 1982. – 304 с.

³Див.: Лунєєв В. В. Преступність ХХ века. Мировые, региональные и российские тенденции / В. В. Лунєєв; предисл. В. М. Кудрявцева. – М. : НОРМА, 1997. – 525 с.

кримінальна відповідальність за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії передбачена ст. 159-1 КК України, але застосовується украї рідко. Реальний стан злочинності в цій сфері не відображається. Велика частина злочинів залишається без реакції правоохоронних органів. Про це свідчать повідомлення в ЗМІ щодо порушення порядку фінансування тим чи іншим кандидатом у виборчій кампанії¹.

Крім того, для розслідування кримінальних справ, пов'язаних з порушенням порядку фінансування на виборах, потрібні спеціальні знання виборчого права, щоб виявити злочин. У той же час норми кримінального права в цій сфері далекі від досконалості, що також утрудняє їх застосування. Більше того, особи, що скоюють злочини, як правило, високоосвічені, прагнуть отримати владу, а отже передбачають різноманітні алібі. У більшій частині злочини скоюються в групах, наприклад, їх організують виборчі штаби кандидатів і об'єднань. Багато хто з них «віртуальні»: з одного боку, штаби є, з іншого – офіційно в них ніхто не числиться. Припустимо, виявити злочин, передбачений ст. 159-1 КК України, де суб'єктом є уповноважений з фінансових питань, можна тільки у взаємодії, оскільки, з одного боку, ці порушення здійснюються на місцях у регіонах, а, з іншого боку, узагальнити дані і встановити великий розмір можна тільки «в центрі», перевібивши договори на надання послуг, бухгалтерію та звіти тощо. Однак органу, який би узагальнював та аналізував допущені на місцях порушення, в Україні немає. Таким чином, залучаючи в штаби високооплачуваних, високопрофесійних фахівців, організатори планують порушення з урахуванням усіх прогалин законодавства і вигідного для них тлумачення. Як наслідок організованій групі фахівців протистоїть слідчий, який практично уперше узяв у провадження справу вказаної категорії. Справи про порушення

---

¹ Electoral fraud in Ukrain / News from and about Ukraine & Ukrainians [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.brama.com/news/press/2004/11/041124basqueution.html>.
Violation of order of financing the election in Ukraine / Elections 2012. Observation [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [// map.oporaua.org/en/content/allresults/58](http://map.oporaua.org/en/content/allresults/58).
Ection finances in Ukraine / BBC // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2012/08/120816_ukraine_elec_2012.shtml.

порядку фінансування, як правило, потребують виконання великого об'єму слідчих дій, але через досі невелику кількість порушених кримінальних справ відсутня спеціалізація слідчих, у результаті належне розслідування кримінальних справ стає неможливим і як наслідок – відображення реальної динаміки зазначеного злочинного діяння¹.

Щодо нижньої межі криміналізації порушення порядку фінансування на виборах можна впевнено заявити про її наявність. Стосовно верхньої межі для цього виду злочинів запитань не повинно виникати – таке порушення прав людини не може бути загальновикористовуваним у демократичному суспільстві. Отже, підсумовуючи викладене, можна зазначити, що ці діяння перебувають у наведених вище межах: вони мають тенденцію до поширення і водночас їх не можна віднести до загальновикористовуваних.

Третьою підставою криміналізації виступає наявність умов учинення цього злочину, які неможливо усунути без застосування кримінальної відповідальності. Важко не погодитися з тим, що при можливості успішно протидіяти певним протиправним, навіть суспільно небезпечним діянням іншими, крім кримінально правових, заходами слід було б відмовитися від криміналізації цих діянь. Однак, не всі умови існування порушення порядку фінансування можна усунути без застосування кримінального закону.

При призначенні покарання за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії саме кримінально-карного, на нашу думку, буде більш ефективним, ніж штраф, який передбачено в санкції адміністративної норми. Це пояснюється тим, що саме накладання кримінального покарання може попередити вчинення нових злочинів (виконати превентивну функцію), які можуть призвести до більш тяжких протиправних діянь. Отже, будучи правовим наслідком правопорушення, кримінальне покарання завдає порушнику більш тяжкі негативні наслідки,

---

¹Див.: Стурова Т. С. Соціальна обумовленість криміналізації порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) / Т. С. Стурова // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 20–21 травня 2011 р., Луганськ / редкол. : Г. Є. Болдарь, А. О. Данилевський, О. О. Дудоров та ін. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. – С. 475–479.

ніж, наприклад, адміністративне. Так, однією з найголовніших особливостей (неможливості усунути існування порушення порядку фінансування на виборах без застосування кримінального законодавства) є саме судимість, яка відрізняє кримінальне покарання від інших заходів державного примусу. За своїм змістом судимість – це не тільки властивість кари, вона являє собою певний правовий статус засудженого, пов'язаний з різного роду правообмеженнями та іншими несприятливими наслідками протягом певного встановленого в законі строку. Судимість як самостійна ознака покарання визначається тим, що за її наявності особа, яка бажає бути обраною на виборчу посаду, вже не може мати право бути кандидатом на той чи інший виборчий пост. Отже, виходячи з вищевикладеного, можна стверджувати, що протидія зазначеному явищу без кримінально-правових заходів є неможливою.

Таким чином, в Україні справді існували об'єктивні підстави, які схилили законодавця вирішувати питання щодо криміналізації такого протиправного діяння, як порушення порядку фінансування на виборах.

Для правильного використання кримінально-правових заходів регулювання суспільного життя необхідно поряд із підставами враховувати і принципи криміналізації. За наявності розглянутих вище підстав криміналізації перед законодавцем постає проблема остаточного з'ясування необхідності такого кроку, а також використання створених наукою механізмів якісної розробки необхідної кримінально-правової норми. Для розв'язання таких законотворчих проблем використовують класичні для кримінального права принципи криміналізації. Під принципами криміналізації необхідно розуміти «... загально зумовлюючі ідеї, керуючись якими законодавець відмежовує коло людських вчинків, котрі в конкретних історичних умовах необхідно віднести до злочинів»¹. Принципи криміналізації злочину поділяють на три групи: юридично-кримінологічні,

---

¹Див.: Беляев А. И. Уголовно-правовая политика и пути ее реализации / А. И. Беляев. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1986. – 176 с.

соціально-економічні, соціально-психологічні¹. Коротко розглянемо кожен з цих груп стосовно проблеми порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії.

Першим принципом криміналізації з переліку юридично-кримінологічних є можливість впливу на суспільно небезпечні діяння за допомогою кримінально-правових заходів. Так, А. І. Беляєв зазначав, що кримінально-правова політика орієнтує законодавця на бажаність або необхідність відмови від встановлення кримінальної відповідальності в усіх випадках, коли покарання не здатне забезпечити досягнення поставленої перед ним мети, або якщо завдання боротьби з яким-небудь небажаним для суспільства явищем можна розв'язати не покаранням, а іншими заходами державного та суспільного впливу². Г. А. Злобін сформулював таке правило: «Криміналізація діяння доречна тоді і тільки тоді, коли немає і не може бути норми, достатньо ефективно регулюючої відповідні відносини методами інших галузей права»³.

У вітчизняному законодавстві за порушення порядку фінансування на виборах передбачена як кримінальна, так і адміністративна відповідальність. Однак, в аспекті скоєння цього діяння у великому розмірі, а саме в розмірі, що перевищує 400 МРЗП, або за попередньою змовою групи осіб (що, до речі, є основною рисою відмежування від адміністративної відповідальності) застосовується лише кримінальна норма. На нашу думку, такий підхід є вельми доцільним, оскільки при наданні або умисному використанні фінансової (матеріальної) підтримки у великому розмірі для здійснення виборчої кампанії з порушенням встановленого порядку з'являється більше можливості впливу безпосередньо на хід та кінцевий результат виборів, що може виражатися в, наприклад, виготовленні або поширенні агітаційних

---

¹Див.: Коробеев А. И. Уголовная наказуемость общественно опасных деяний (основания установления, характер и реализация в деятельности органов внутренних дел) : учеб. пособ. / А. И. Коробеев – Хабаровск : Хабаров. высш. шк. МВД СССР, 1986. – 80 с.

²Див.: Беляев А. И. Уголовно-правовая политика и пути ее реализации / А. И. Беляев. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1986. – 176 с.

³Див.: Злобин Г. А. Основания уголовно-правового запрета: криминализация и декриминализация / Г. А. Злобин – М. : Наука, 1982. – С. 19.

матеріалів, неоплачених із виборчого фонду, або за плати виготовлення чи поширення таких матеріалів, що дасть змогу перемогти певному кандидату. У цьому випадку поставлена перед кримінальним законодавством мета стримування зростання таких протиправних діянь буде виконуватися завдяки розглянутому вище впливу на суб'єктивні фактори вчинення таких діянь. Отже, можливість впливу на суспільно-небезпечні діяння за допомогою кримінально-правових заходів не викликає сумніву.

Наступна група принципів криміналізації містить соціально-економічні принципи, першим з яких традиційно називають суттєву матеріальну та моральну шкоду, що її спричиняє діяння. Криміналізації підлягають тільки ті діяння, які спричиняють або можуть спричинити достатньо велику матеріальну або моральну шкоду суспільству¹.

Відповідно ст. 38 Конституції України «Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування». Крім того, в зазначеній статті Конституції реалізовані вимоги ст. 21 Загальної декларації прав людини, яка проголошує право кожного брати участь в управлінні своєю державою як безпосередньо, так і через вільно обраних представників, а також право на рівний доступ кожного до державної служби у своїй країні.

Моральна та матеріальна шкода від порушення порядку фінансування на виборах спричиняється не лише самій людині, яка під натиском масової політичної передвиборчої агітації починає сприймати і стає більш схильною до певного кандидата, а також і державі. Вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними та відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного

---

¹Див.: Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации : моногр. / А. И. Коробеев – Владивосток : Изд-во Дальневост. ун-та, 1987. – С. 56-57.

голосування. Це означає, що громадяни беруть участь у виборах безпосередньо, на рівних правах, їм гарантується вільне волевиявлення. Будь-які прямі або непрямі привілеї чи обмеження виборчих прав громадян України забороняються. Недотримання встановленого порядку надання та використання коштів або матеріальних цінностей на виборах такі права порушує. Таким чином, порушення порядку фінансування на виборах (залучення до виборчого фонду партії чи кандидата занадто великих сум), створює ситуація, коли об'єктивне відображення інформації про певного кандидата не відповідає дійсності через занадто активну або нав'язливу агітацію. Другим принципом криміналізації з числа соціально-економічних є перевага позитивних наслідків криміналізації над негативними. Як справедливо зауважив Г. А. Злобін, встановлення кримінальної караності діяння можливо тоді і лише тоді, коли ми переконані, що позитивні соціальні наслідки застосування кримінального права суттєво перебільшуватимуть неминучі негативні наслідки криміналізації¹. Так, особи, які порушують встановлений порядок використання або надання фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення виборчої кампанії, після засудження отримують певне клеймо «судимість», унаслідок чого втрачаються або зменшуються їх соціальні зв'язки у суспільстві. Така категорія автоматично підпадає під категорію осіб, які не можуть реалізувати своє право бути обраним на таку виборчу посаду, як Президент України, депутат Верховної ради тощо. Поряд із цим необхідно підкреслити існування позитивних наслідків криміналізації, які, насамперед, полягають у відсутності прогалін у законодавстві, а також можливості боротьби з цим негативним явищем за допомогою кримінально-правових заходів.

Третьою групою принципів криміналізації є соціально-психологічні. Так, один із найважливіших принципів цього виду полягає у достатньому рівні суспільної правосвідомості та психології. Кримінально-правова

---

¹Див.: Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация / Дагель П. С., Злобин Г. А., Келина С. Г., Кригер Г. Л., и др.; отв. ред. : Кудрявцев В. Н., Яковлев А. М. – М. : Наука, 1982. – С. 141.

заборона оправдана лише в тому випадку, коли суспільною психологією та правосвідомістю той або інший різновид девіантної поведінки буде сприйматися як такий, що потребує кримінального покарання. Якщо в сучасних умовах такі злочини, як вбивство або крадіжка соціум сприймає як діяння, що потребують кримінального покарання, то, наприклад, стосовно ухилення від сплати податків цього впевнено стверджувати не можна. Отже, доки законодавець суттєво не зменшить податковий тиск, такі дії суспільна думка не бути сприймати як злочин. У багатьох випадках діюче кримінальне законодавство завдяки ціннісно-орієнтаційній та оціночній функції формує вплив на суспільну правосвідомість. Однак і сама суспільна правосвідомість часто виступає стимулом до встановлення кримінально-правової заборони¹. Зазначена ситуація склалась і у випадку такого діяння як порушення встановлених правил фінансування на виборах. Спочатку суспільна думка сформувала своє негативне ставлення до дій із порушення правил фінансування на виборах: ці дії засуджували у ЗМІ, на цю тему проводили семінари, конференції, зустрічі на міжнародному рівні, а також інформували про закордонний досвід у цій сфері. Зазначене і стало наслідком для доповнення у 2006 р. КК України ст. 159-1. Потрібно зауважити, що ще Гегель підкреслював, що кожна людина може мати своє власне уявлення про справедливість та може конструювати своє власне право – норми поведінки, які вона вважає справедливими. Ці норми не завжди збігаються з діючими у суспільстві правовими законами. І людина частіше віддає перевагу орієнтуванню саме на власні норми, ніж на державні закони. Така ідея має дуже глибокий сенс: чим справедливіше закони, тим більше громадян визнає їх такими, тим менше бажаючих їх порушити, тим нижчий рівень злочинності. У нашому випадку можна відзначати збіг загальнолюдського уявлення про справедливість із кримінально-правовою заборonoю порушення порядку фінансування. Таким чином, на даному рівні суспільної

---

¹Див.: Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации : моногр. / А. И. Коробеев – Владивосток : Изд-во Дальневост. ун-та, 1987. – 267 с.

правосвідомості та психології кримінально-правова заборона є не тільки обґрунтованою, але й суспільно необхідною.

Підсумовуючи вищевикладене, звернемо увагу на те, що порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії є явищем, яке сьогодні має дуже небезпечну динаміку. Протидіяти йому лише загально-соціальними заходами неможливо. Для криміналізації зазначеного протиправного діяння у законодавця безсумнівно були всі підстави. Більше того, вони не втратили своєї актуальності і сьогодні. Однак, як свідчить дослідження сучасного стану, історії відповідальності, підстав та принципів криміналізації, кримінально-правова регламентація відповідальності за порушення встановленого порядку фінансування на виборах потребує подальшого вдосконалення.

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРУШЕННЯ
ПОРЯДКУ ФІНАНСУВАННЯ ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ КАНДИДАТА,
ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ (БЛОКУ)**

**2.1 Об'єкт злочину порушення порядку фінансування
виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку)**

У ч. 1 ст. 2 КК України закріплено принцип, який має велике значення для науки кримінального права, згідно з яким єдиною підставою для кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину. Якщо у діях особи відсутній склад злочину, кримінальна відповідальність цієї особи виключається. Це положення виходить із чинної Конституції України, а саме із ч. 1 ст. 62, де зазначено, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню доки її вину не буде доведено у законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. А оскільки у ст. 8 Конституції України міститься положення про те, що всі закони приймаються на основі Конституції та повинні їй відповідати, то й чинний КК України закріпив це положення у своїх нормах, а саме у ч. 1 ст. 2 КК України.

Правильне визначення об'єкта злочину має велике теоретичне і практичне значення. Так, будь-який склад злочину, передбачений Особливою частиною КК України, має чотири обов'язкові елементи: об'єкт злочину, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона¹. Відсутність хоча б одного з цих елементів є підставою вважати, що у діях особи не було складу злочину. Тому в кожному випадку кримінально-правової кваліфікації

---

¹Див.: Трайнин А. Н. Общее учение о составе преступления / А. Н. Трайнин. – М. : Госюриздат, 1957. – С.46.

необхідним є встановлення саме сукупності всіх чотирьох елементів складу злочину. Більше того, як зазначає В. М. Кудрявцев, оскільки кримінальний закон створюється для охорони певних важливих для держави відносин, то об'єкт можливого посягання має бути визначений у першу чергу¹.

Слід зазначити, що лише завдяки правильному визначанню об'єкта злочину ми можемо правильно оцінити його соціально-політичний зміст і суспільну небезпеку, правильно кваліфікувати злочинне діяння, відмежувати від суміжних складів злочину, а також від інших суспільно небезпечних посягань, які не можуть бути визнані злочинними.

Проблема об'єкта злочину в науці кримінального права є дискусійною. Більшість науковців схиляються до думки, що об'єкт злочину – це те, на що посягає злочин. Але труднощі виникають при вирішенні того, що ж саме порушується злочином. Саме тому, вважаємо за доцільне перед з'ясуванням об'єкта злочину, передбаченого ст. 159-1 КК України, визначити, що ж саме потрібно розуміти під об'єктом злочину взагалі.

Як зазначає С. Я. Лихова, на сьогоднішній день при спробі конкретизувати об'єкт злочину в юридичній літературі можна виділити, принаймні, п'ять більш-менш теоретично обґрунтованих концепцій: на рівні відповідних соціальних феноменів як такі соціальні явища називають: суспільні відносини (домінуюча позиція в межах радянської теорії кримінального права); правові блага (інтереси) (окремі точки зору в межах радянської та сучасної теорії кримінального права); соціальні цінності – найбільш загальний підхід, який характерний для окремих робіт радянського і пострадянського періоду. При цьому жодна з цих теорій не може претендувати на універсальність визначення змісту такого феномена, яким є об'єкт злочину².

Серед названих концепцій домінуючою є позиція, згідно з якою

---

¹ Див.: Назаренко Г. В. Невменяемость : Уголовно-релевантные психические состояния / Г. В. Назаренко. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2002. – С. 60.

² Див.: Лихова С. Я. Актуальні проблеми систематизації злочинів проти окремих конституційних прав людини і громадянина за КК України 2001 р. / С. Я. Лихова // Нові Цивільний і Кримінальний кодекси – важливий етап кодифікації законодавства України : матеріали наук.-практич. конф. (Івано-Франківськ, 3–4 жовтня 2002 р.). – Івано-Франківськ : Обл. друкарня, 2002. – С. 17–18.

об'єктом злочину є суспільні відносини. Ця теорія набула свого розвитку у радянські часи.

Проте, ще дореволюційні вчені, наприклад П. П. Пусторослев¹, А. Ф. Кістяковський² та інші, саме таким чином визначали об'єкт злочину.

Дещо пізніше, у 1924 р., вищезгадану концепцію сформулював А. А. Піонтковський, згідно якої загальний об'єкт злочину – це суспільні відносини, на які посягає будь-який злочин, передбачений кримінальним законом³. У подальшому багато вчених у своїх наукових працях розвивали та обстоювали саме цю точку зору, зокрема М. В. Карчевський⁴, М. Й. Коржанський⁵, Б. С Нікіфоров⁶, А. І. Рарог⁷, В. Я. Тацій⁸, та інші. Проте потрібно відзначити, що згадана теорія об'єкта злочину не є однорідною. Вона має деякі розбіжності серед різних науковців⁹.

Так, одна з існуючих концепцій «об'єкт злочину – блага» стала значимою противагою концепції «об'єкт злочину – суспільні відносини». Одним із перших науковців, який піддав критиці зазначену концепцію «суспільні відносини», став М. І. Загородніков, котрий вважав її недосконалою через велику абстрагованість та нівелювання цінності людини як біологічної істоти. Саме тому на противагу концепції «об'єкт злочину – суспільні відносини», М. І. Загородніков визначає об'єкт злочину як охоронювані кримінальним законом блага, яким спричиняється шкода при

---

¹ Русское уголовное право. Общая часть. Выпуск 1. / Пусторослев П. П. – 2-е изд. испр. – Юрьев : Тип. К. Маттисена, 1912. – С. 256.

² Кістяковський А. О. Елементарный учебникъ общаго уголовного права съ подробнымъ изложениемъ началъ русскаго уголовного законодательства. Часть общая / А. О. Кістяковський – К. : Издание книгопродавца-издателя Ф. А. Іогансона, 1891. – С. 257.

³ Курс советского уголовного права : в 6 т. / под ред. А. А. Пионтковского, П. С. Ромашкина, В. М. Чхиквадзе. – М. : Наука, 1970. –Т.2.– С. 129.

⁴ Карчевський М. В. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин, систем та комп'ютерних мереж : моногр. / М. В. Карчевський – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2002. – 144 с.

⁵ Коржанский Н. Й. Объект и предмет уголовно-правовой охраны / Н. Й. Коржанский. – М. : Академия МВД СССР, 1980. – 248 с.

⁶ Никифоров Б. С. Объект преступления по советскому уголовному праву / Б. С. Никифоров. – М. : Госюриздат, 1960. – 232 с.

⁷ Российское уголовное право : в 2 т. Том I. Общая часть / отв. ред. проф. А. И. Рарог. – М. : Профобразование, 2001. – 872 с.

⁸ Тацій В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве / В. Я. Тацій. – Х. : Вища шк., 1982. – 100 с.

⁹ Коржанский Н. Й. Объект и предмет уголовно-правовой охраны / Н. Й. Коржанский. – М. : Академия МВД СССР, 1980. – С. 120-123.

вчиненні злочину¹. У сучасній науці кримінального права концепцію «об'єкт злочину – блага» підтримали А. В. Наумов² та А. В. Пашковська. Серед українських учених із критикою цієї концепції виступили³ А. Ф. Зелінський⁴, В. О. Навроцький⁵, Є. В. Фесенко⁶ та ін.

П. С. Берзін, Г. П. Новосьолов⁷, А. М. Орлеан⁸ та інші, зважаючи на те, що суспільні відносини, будучи надто вузькими для «інших цінностей, інтересів, прав потерпілих та благ, які їм належать», не здатні відобразити всього змісту поняття об'єкта злочину, вважають, що об'єктом злочину є той, проти кого він вчинюється, а отже об'єктом будь-якого злочину є люди.

Як сьогодні, так і у минулому чимало науковців обстоюють теорію «об'єкт злочину – цінності», що є найбільш загальним підходом, який характерний для окремих робіт пострадянського періоду. Серед таких учених слід відмітити П. С. Матишевського, Є. В. Фесенко, С. С. Яценко та інших⁹. Потрібно зазначити, що більшість учених, які вважають об'єктом злочинів певні цінності, до останніх відносять, зокрема, життя, здоров'я, гідність, майно, природні об'єкти, інтереси і права, соціальний зв'язок тощо.

Вважаємо правильною думкою тих науковців, які стверджують, що об'єктом злочину можуть бути лише суспільні відносини, урегульовані правом, тобто правовідносини. Зазначений погляд на об'єкт злочину підтримують С. Я. Лихова, Л. П. Медіна, М. О. Мягкова, І. С. Самощенко¹⁰ та

---

¹ Загородников Н. И. Советская уголовная политика и деятельность органов внутренних дел / Н. И. Загородников – М. : Москов. высш. шк. милиции МВД СССР, 1979. – 100 с.

² Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть : Курс лекций / А. В. Наумов. – М., 1996. – 560 с.

³ Гавриш С. Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развитие законодательства / С. Б. Гавриш. – Х. : Основа, 1994. – 639 с.

⁴ Зелінський А. Ф. Об'єкт злочину і структура Особливої частини Кримінального кодексу / А. Ф. Зелінський, В. М. Куц // Вісник Університету внутрішніх справ. – 1997. – Вип. № 2. – С. 148–154.

⁵ Навроцький В. О. Теоретичні поняття кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Атіка, 1999. – 464 с.

⁶ Фесенко Є. Об'єкт преступления с точки зрения ценностной теории / Е. Фесенко // Уголовное право. – 2003. – № 3. – С. 71–73.

Фесенко Є. Цінності як об'єкт злочину / Є. Фесенко // Право України. – 1999. – № 6. – С. 75–78.

⁷ Новоселов Г. П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты / Г. П. Новоселов. – М. : НОРМА, 2001. – С. 54–56.

⁸ Орлеан А. М. Людина – потерпіла особа чи предмет злочину? / А. М. Орлеан // Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи : матер. наук.-практ. конф. (Харків, 22–23 квіт. 2004 р.) / редкол.: Сташис В. В. (голов. ред.) та ін. – К.– Х.: «Юрінком Інтер», 2004. – С. 34.

⁹ Фесенко Є. Цінності як об'єкт злочину / Є. Фесенко // Право України. – 1999. – № 6. – С. 19–26.

¹⁰ Див.: Самощенко И. С. Общая теория советского права. – М. : Юрид. л-ра., 1996. – С. 130.

О. М. Готін¹.

О. М. Готін – один із небагатьох сьогодні науковців, який прямо вказує на нормативний характер відносин, що утворюють об'єкт злочину. Зокрема, аналізуючи проблеми теорії і практики застосування кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за випуск або реалізацію недоброякісної продукції, вчений зробив висновок, що кримінально-правові заборони в системі елементів механізму правового регулювання встановлюються для підсилення або підтримки не усіх без винятку суспільних відносин, а лише тієї їх частини, яка врегульована нормами права. Кримінально-правові заборони є однією із складових механізму правового регулювання, що забезпечує існування правопорядку в суспільстві. Із цього логічно випливає, що в разі вчинення будь-якого злочину негативного впливу зазнають не просто суспільні відносини, а лише ті з них, які утворюють правопорядок, тобто правовідносини².

Концепцію «об'єкт злочину – правовідносини» (яку ми дотримуємося у цій роботі) обґрунтовує в дисертаційному дослідженні, присвяченому кримінально-правовій характеристиці злочинів проти виборчих прав громадян України, Л. П. Медіна. При цьому автор вказує, що об'єктом злочинів проти виборчих прав громадян України є виборчі правовідносини. У процесі вчинення злочинів проти виборчих правовідносин шкода наноситься як їх реальним суб'єктам – учасникам виборчого процесу, так і може бути спрямована на інші їх структурні компоненти³.

Не можна не погодитися з думкою М. О. Мягкова, який вважає: «суспільні відносини є однією з тих філософських категорій, яким властивий високий ступінь абстрактності, що робить дуже складним розуміння механізму заподіяння їм шкоди та можливості їх правової охорони. Щоб

---

¹Див.: Готін А. Н. Объект преступления в теории уголовного права / А. Н. Готин // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України. – Вип. 3. – Луганськ : РВВ ЛІВС, 2001, – С. 39–63.

²Див.: Готін А. Н. Объект преступления в теории уголовного права / А. Н. Готин // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України. – Вип. 3. – Луганськ : РВВ ЛІВС, 2001, – С. 63.

³Див.: Медіна Л. П. Кримінально-правова характеристика злочинів проти виборчих прав громадян України (ст. ст. 157, 158, 159 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Медіна Лариса Павлівна – К., 2004. – С. 257.

стати об'єктом кримінально-правової охорони, вони повинні бути впорядковані, а для цього отримати відповідну правову регламентацію, стати правовідносинами визначає об'єкт злочину як урегульовані правом суспільні відносини (правовідносини), що виникають із приводу певних цінностей, які поставлені державою під кримінально-правову охорону»¹.

Крім того, як зазначає С. Я. Лихова, специфіка правових відносин полягає в тому, що, існуючи між конкретними особами (юридичними, фізичними, державою), взаємна поведінка яких юридично закріплена, вони регулюються правовими нормами, які виходять від держави, а їх здійснення забезпечується державним примусом. Юридичний характер можуть і повинні приймати ті суспільні відносини, здійснення яких у відповідності із державними інтересами може бути забезпечене лише в тому випадку, коли поведінка їх учасників буде юридично закріплена і якщо реальність цієї поведінки буде забезпечена силою державного примусу. Питання полягає в тому, які ж саме суспільні відносини потребують правового регулювання і його неможливо вирішити абстрактно, у вигляді загальної формули, яка однаково пояснює це питання стосовно всіх суспільних відносин².

Слід відмітити, що концепція «об'єкт злочину – правовідносини» має глибоке теоретичне підґрунтя. Наприклад, Л. С. Белогриць-Котляревський визначав злочин як порушення насамперед закону або, говорячи точніше, правової норми, що регулює відносини осіб або одна з одною, або з юридичними установами, сукупність яких утворює правопорядок³.

Сьогодні майже всі права людини закріплені в правових нормах. Конституційні норми забезпечують правовий статус особи і в найбільш абстрактному вигляді фіксують правила поведінки, тобто зміст правовідносин, в які людина може вступати у своєму житті. Конкретизується

---

¹Див.: Мягков М. О. Перешкоджання здійсненню виборчого права : проблеми кримінальної відповідальності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Мягков Микола Олександрович. – К., 2006. – С. 7.

²Див.: Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України) : моногр. / С. Я. Лихова. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – С. 27.

³Див.: Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України) : моногр. / С. Я. Лихова. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – С. 22.

зміст конституційних правовідносин через норми права та інші складові елементи механізму правового регулювання інших галузей права. Є всі підстави вважати конституційні норми регулятором конституційних правовідносин, адже під правовідносинами слід розуміти не тільки активну поведінку їх учасників, а і конкретні правові стани (статуси). Якщо формами реалізації правової норми є її виконання, дотримання, використання та застосування, то методами правового регулювання, відповідно до цих форм реалізації, є дозволення, розпорядження, заборона. У цілому механізм правового регулювання може бути визнаний як взята в сукупності система правових засобів, за допомогою якої забезпечується результативний правовий вплив на суспільні відносини. Трансформація суспільних відносин у праві відбувається шляхом дії механізму правового регулювання. С. С. Алексєєв виділяє в механізмі правового регулювання такі стадії: формування і дія юридичних норм, стадія виникнення прав і обов'язків (правовідносини), стадія реалізації права. Крім того, іноді виникає потреба в четвертій, факультативній стадії – стадії застосування права, яка характеризується тим, що компетентний владний орган видає владний індивідуальний нормативний акт .

Виходячи з вищевикладеного, наведена концепція «об'єкт злочину – правовідносини» досить чітко підтверджується на прикладі порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку). Отже, керуючись вищевикладеним, ми дійшли висновку, що для аналізу об'єкта злочину, передбаченого ст. 159-1 КК України, концепція «об'єкт злочину – правовідносини» є найбільш прийнятною.

У науці кримінального права розглядаються загальний, родовий і безпосередній об'єкти злочину. Під загальним об'єктом розуміють усю сукупність суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом, під родовим – певну групу схожих (однорідних) суспільних відносин, на які посягає відповідна група злочинів, а під безпосереднім – конкретні суспільні

відносини, на які безпосередньо посягає той чи інший злочин¹. Розміщення норм, що передбачають відповідні злочини, за розділами Особливої частини КК України здійснюється за родовим об'єктом.

Розділ V Особливої частини чинного кримінального закону, у якому передбачено кримінальну відповідальність за порушення виборчих прав громадян, має назву: «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав та свобод людини і громадянина». До названого розділу вчені відносять об'єкт перешкодження здійсненню виборчого права.

Прихильники теорії «об'єкт злочину – цінності» зазначають, що «об'єктом злочину є виборчі права громадян України»². Майже так само висловлюються науковці, які схиляються до теорії «об'єкт злочину – суспільні відносини» зазначаючи, що родовим об'єктом злочинів, передбачених розділом V КК України, є «сукупність прав і свобод громадян України, іноземців та осіб без громадянства, котрі охороняються кримінальним законодавством від злочинних посягань»³.

Проаналізувавши наведені тези, можна стверджувати, що вони не в повному обсязі характеризують об'єкт перешкодження здійсненню виборчого права, більше того, автори не чітко розрізняють родовий і безпосередній об'єкти деяких злочинів розділу, що зумовлене відсутністю достатньої характеристики виборчої сфери суспільно-політичного життя. Так, на думку М. О. Мягкова, така характеристика дала б змогу зробити більш повний аналіз відповідних правовідносин як об'єкта перешкодження здійсненню виборчого права⁴.

Родовий об'єкт перешкодження здійсненню виборчого права визначається розділом V КК України. Але це впливає не з назви зазначеного розділу, а з тих складів виборчих злочинів, що передбачені в ньому. Потрібно

---

¹Див.: Никифоров Б. С. Объект преступления по советскому уголовному праву / Б. С. Никифоров. – М. : Госюриздат, 1960. – 232 с.

²Див.: Кримінальне право України : Особлива частина : / Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, С. Я. Лихова та ін.; за ред. П. С. Матишевського, С. С. Яценка, П. П. Андрушка. – К. : Юрніком Інтер, 1999. – С. 369.

³Див.: Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина: курс лекцій / В. О. Навроцький. – К. : Т-во Знання; КОО, 2000. – С. 298.

⁴Див.: Мягков М. О. Перешкодження здійсненню виборчого права : проблеми кримінальної відповідальності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Мягков Микола Олександрович. – К., 2006. – С. 71.

зазначити, що деякі науковці вказують на певні недоліки зазначеного розділу. Так, С. Я. Лихова вказує на те, що як за назвою, так і за структурою та змістом окремих норм розділ V КК України не відповідає ні загальним правилам законодавчої техніки, ні сутності кримінального закону. Основною, хоч і не єдиною, проблемою цього розділу є те, що він містить сукупність досить несумісних злочинів – від перешкоджання здійсненню виборчих прав до несплати аліментів¹. Крім того, С. Я. Лихова відмічає нелогічність розташування статей у розділі. Вона справедливо зауважує, що правильну послідовність розміщення в розгляданому розділі деяких злочинів визначити важко. Адже віднести їх до посягань на конкретні конституційні права не видається можливим². Таку позицію розділяють і М. О. Мягков та Л. П. Медіна. Так, М. О. Мягков вказує на те, що в розділі V КК України передбачено злочини, що посягають на принципово різні правовідносини, зокрема цивільно-правові – ст.ст. 164–168 і конституційні (виборчі) – ст.ст. 157–160, але при цьому кримінальну відповідальність за порушення законодавства про референдум виділяє окремо. Звернемо увагу на те, що при визначенні родового об'єкта таким чином можна зробити висновок, що в даному випадку під кримінально-правову охорону поставлено дві основні цінності – виборче право та право на участь у референдумі, які виходять з більш загальної цінності – народовладдя. Виходячи із зазначеної проблеми, не можна не погодитися із М. О. Мягковим, який пропонує розроблення окремого розділу кримінального закону, що включав би в себе всі злочини, об'єктом яких є правовідносини з приводу реалізації громадянами їх виборчих прав, а також із приводу організації та проведення виборів і референдуму, де родовим об'єктом будуть правовідносини, що виникають у результаті участі громадян у виборах органів державної влади та органів

---

¹Див.: Лихова С. Я. Проблеми визначення об'єкта окремих злочинів проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини (розділ V Особливої частини Кримінального кодексу України) / С. Я. Лихова, П. С. Березін // Законодавство України : науково-практичні коментарі. – 2004. – №2. – С. 39.

²Див.: Лихова С. Я. Кримінально-правова охорона виборчих прав громадян за новим КК України / С. Я. Лихова // Право України. – 2002. – №2. – С. 115.

місцевого самоврядування, а також у разі участі громадян у референдумі¹.

Дещо інше рішення проблеми пропонує Л. П. Медіна. Так, вона, ґрунтуючись на наукових дослідженнях А. М. Красікова, пропонує всі злочини, які містяться в V розділі, поділити на такі групи в залежності від того, які права і свободи піддаються злочинному посяганням: злочини, які посягають на громадянські права та свободи; злочини, які посягають на політичні права та свободи; злочини, які посягають на трудові та інші права та свободи². А родовий об'єкт розділу V КК України сформулювати як «тільки окремі конституційні права і свободи людини і громадянина». Щоб підкреслити те значення, яке мають політичні, і зокрема виборчі права громадян України, назву розділу слід сформулювати як «Злочини проти політичних та інших конституційних прав і свобод людини і громадянина»³.

Деякі вчені пропонують вирішення питання родового об'єкта складів злочинів, описаних нормами V розділу КК України, таким чином, що родовим об'єктом злочинів є конституційні права і свободи людини і громадянина. Тоді конкретні конституційні права, які прямо вказані в назві розділу V КК України, а саме виборчі, трудові та інші особисті, будуть виступати в якості видових об'єктів окремих злочинів. Слід відмітити, що такий підхід поділяється не всіма авторами^{4,5}.

Крім того, вважаємо за доцільне звернути увагу на дослідження досвіду законодавчої техніки закріплення злочинів проти виборчих правовідносин у кримінальних законах іноземних держав. Так, у КК Данії склади злочинів із подібною об'єктивною стороною закріплено в главі XIII під назвою

---

¹Див.: Мягков М. О. Перешкоджання здійсненню виборчого права : проблеми кримінальної відповідальності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Мягков Микола Олександрович. – К., 2006. – С. 161-170.

²Див.: Красиков А. Н. Уголовно-правовая охрана политических, гражданских и иных конституционных прав и свобод человека и гражданина в России / А. Н. Красиков. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 2000. – С. 64.

³Див.: Медіна Л. П. Кримінально-правова характеристика злочинів проти виборчих прав громадян України (ст. ст. 157, 158, 159 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Медіна Лариса Павлівна – К., 2004. – С. 110-116.

⁴Див.: Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, В. О. Беньківський та ін. / за ред. Матишевського П. С., Андрушка П. П., Шапченка С. Д. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – С. 129-131.

⁵Див.: Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. Бажанова М. І., Сташиса В. В., Тація В. Я. – К. ; Х. : Юрінком-Інтер-Право, 2001. – С. 91-107.

«Злочини проти конституційних та вищих органів держави»¹, а в кримінальному законі Латвійської Республіки в главі Х під назвою «Злочини проти держави»². Четверта глава Другої книги КК Греції має назву «Злочини проти вільного відправлення політичних прав». Другий розділ цієї глави називається «Злочини проти виборів»³. КК Республіки Білорусь 1999 р. у главі ХХІІІ «Злочини проти конституційних прав і свобод людини і громадянина» передбачає відповідальність за порушення виборчих прав громадян Республіки Білорусь⁴.

Таким чином, бачимо різні підходи до визначення місця перешкоджання здійсненню виборчого права в кримінальному законодавстві різних країн, де більш чітко та систематизовано викладені конституційні та інші права і свободи людини і громадянина.

Крім того, заслуговує на увагу й положення про те, що посягання на виборчі права можуть заподіяти шкоду не тільки громадянинові, а також і державі. Так, наприклад, порушення встановленого законодавством порядку фінансування виборчої кампанії кандидата (або взагалі порушення виборчого права), які призвели до перекручення результатів виборів. Суспільна небезпека полягає в тому, що порушуються основні демократичні принципи державного устрою, а обраний державний орган не є легітимним. Такий злочин має бути закріплений у відповідному розділі кримінального закону, але це питання повинне стати предметом окремого дослідження.

КК України передбачає багато злочинів проти виборчих прав і прав на участь у референдумі, що об'єднуються єдиним родовим об'єктом – групою правовідносин. Серед зазначених: перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача (ст. 157); фальсифікація виборчих документів, документів референдуму чи

---

¹Див.: Уголовный кодекс Дании. – СПб. : «Юрид. центр Пресс», 2001. – 230 с.

²Див.: Уголовный кодекс Латвийской Республики. – СПб.: «Юрид. центр Пресс», 2001. – 313 с.

³Див.: Уголовный кодекс Греции. – СПб. : «Юрид. центр Пресс», 2001. – 282 с.

⁴Див.: Лукашов А. И. Уголовный Кодекс Республики Беларусь: сравнительный анализ и комментарий / А. И. Лукашов, Э. А. Саркисова – Мн. : Тесей, 2000. – С. 186.

фальсифікація підсумків голосування, надання неправдивих відомостей до органів Державного реєстру виборців чи фальсифікація відомостей Державного реєстру виборців (ст. 158); голосування виборцем на виборчій дільниці більше ніж один раз (ст. 158-1); незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму (ст. 158-2); порушення таємниці голосування (ст. 159); порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) (159-1); порушення законодавства про референдум (ст. 160)¹.

Спільною цінністю, яка поставлена під охорону кримінального закону в перелічених вище нормах, є гарантоване Конституцією України право громадян на участь в управлінні державними справами, яке здійснюється через народовладдя у двох формах – вибори та референдум. Правовідносини, що виникають з указаної цінності, виступають родовим об'єктом відповідних злочинів.

Отже, ґрунтуючись на прийнятих міжнародних стандартах класифікації прав і свобод людини і громадянина, сучасному вітчизняному конституційному праві, а також власних висновках та дослідженнях інших науковців, можна визначити власне бачення родового об'єкта розділу V КК України як: «Правовідносини, які складаються з приводу реалізації політичних прав, а також окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина». Завдяки таким чином встановленому родовому об'єкту ми не тільки акцентуємо увагу саме на виборчих правах (адже виборчі права належать саме до політичних) у житті громадян України та підкреслимо необхідність їх кримінально-правового захисту, але і не залишимо поза увагою захист не менш важливих окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина, зокрема свободу віросповідання; права на труд, таємниці листування, недоторканності житла, свободи об'єднання в політичні і громадські організації, володіти, користуватися і розпоряджатися

---

¹Див.: Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.]; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [Вид. третє, переробл. та доповн.]. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2007. – 1184 с.

результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а також права на освіту і отримання безкоштовної медичної допомоги. Отже, такий підхід до розуміння родового об'єкта цієї групи злочинів передбачає перебудову внутрішньої його структури, що виходить за межі даного наукового дослідження і являє собою окрему наукову тему.

Виходячи із вищесказаного та мети дослідження, вважаємо за доцільне дати характеристику безпосереднього об'єкта порушення встановленого порядку фінансування на виборах.

Безпосереднім об'єктом зазначених дій є виборчі правовідносини, що забезпечують реалізацію встановленого вільного та рівного виборчого права. Однак зазначимо, що таке розуміння є загальним, а отже потребує уточнення. Для більш повного розуміння безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 159-1 КК України, нам необхідно докладніше зупинитися на особливостях відповідного об'єкта кримінально-правової охорони, а саме виборчого права, в частині фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку).

Як відомо, диспозиція ст. 159-1 КК України є бланкетною, тобто відсилає для встановлення змісту ознак злочину до інших нормативних актів, якими в цьому випадку виступають виборчі закони. Зміст розгляданої диспозиції відбиває визначений у виборчому законодавстві принцип рівного виборчого права. Зокрема, у ч. 3 ст. 3 Закону України «Про вибори Президента України» зазначається, що усі кандидати на пост Президента України мають рівні права і можливості брати участь у виборчому процесі¹. Відповідні положення містяться також у ч. 3 ст. 3 Закону України «Про вибори народних депутатів України». Так, рівність прав і можливостей кандидатів у депутати, партій-суб'єктів виборчого процесу брати участь у виборчому процесі забезпечується заборонаю використання партією під час фінансування передвиборної агітації інших коштів, крім коштів виборчого

---

¹ Закон України «Про вибори Президента України»: Науково-практичний коментар / Ю. Б. Ключковський. – К.: Парлам. вид-во, – 2004. – Ст. 3.

фонду партії, кандидата та коштів Державного бюджету України, виділених на забезпечення ведення передвиборної агітації відповідно до діючого законодавства України. Крім того, Конституція України встановлює лише основні засади здійснення політичних прав – головні принципи виборчого права України, до яких, зокрема, відносяться такі: вільний характер виборів, загальний характер виборів, принцип рівного виборчого права, принцип прямого виборчого права, принцип, відповідно до якого вибори відбуваються шляхом таємного голосування¹.

Здійснення народом влади через вільно обраних представників досягається тільки при дотриманні всіх принципів. Порушення хоча б одного із них ставить під сумнів реальність участі громадян в управлінні державою².

Учені-конституціоналісти зазначають, що принцип рівності прав участі у виборах «пов'язаний із активним виборчим правом»³. Саме таким чином у виборчому законодавстві України визначено принцип рівності виборчого права.

У зазначених нормах вказується лише на рівне виборче право бути обраним. Крім того, у наведених положеннях законодавець розуміє державу в особі кандидата, політичної партії як потенційного потерпілого. Проте в кримінально-правовій нормі під охорону поставлено встановлений законодавством порядок фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку). Однак наявність у громадянина права голосу ще не свідчить про наявність у нього права бути обраним, оскільки законодавство передбачає додаткові вимоги до громадянина, який може бути кандидатом на виборну посаду. Так, згідно ст. 9 Закону України «Про вибори народних депутатів» депутатом може бути обраний громадянин України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні

---

¹ Конституційне право України : підр. / Тацій В. Я., Погорілко В. Ф., Тодика Ю. М. та ін.; під ред. Тація В. Я. та ін. – К. : Укр. центр правничих студій, 1999. – С. 152.

² Див.: Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про вибори народних депутатів України» (справа про вибори народних депутатів України) / Конституційний Суд України : Рішення. Висновки. 1997–2001. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – С. 123–125.

³ Конституционное (государственное) право зарубежных стран : учеб. : в 4 т. / отв. ред. Б. А. Страшун. – Т. 2. – М. : БЕК, 1993. – С. 30.

протягом останніх п'яти років відповідно до ст. 9 Закону України «Про вибори Президента України». Президентом України може бути обраний громадянин України, який на день виборів досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, володіє державною мовою і проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років. Отже, кожен кандидат на виборну посаду є виборцем, але не кожен виборець може бути кандидатом на виборну посаду.

Слід відзначити, що зміст бланкетної диспозиції ст. 159-1 КК України кореспондується зі змістом зазначених вище виборчо-правових норм, які становлять собою певні виборчі правовідносини. Рівне виборче право є одним з основних принципів демократичних виборів, закріплених у виборчому законодавстві, а також у ст. 71 Конституції України.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що саме рівне виборче право є основним безпосереднім об'єктом порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку), а відповідні правовідносини з приводу його реалізації виступають безпосереднім об'єктом зазначеного злочину.

Крім того, вважаємо за доцільне, для подальшого визначення сутності й так званого «механізму» посягання на об'єкт злочину, що розглядається, визначити структуру відповідних правовідносин.

Отже, виборчі правовідносини є самостійним об'єктом кримінально-правової охорони і саме в такій якості включаються в механізм кримінально-правового регулювання. Вони являють собою складний феномен, кожен етап якого чітко врегульований конституційним законодавством у цілому та конкретними нормативними актами, які в сукупності складають виборче законодавство. Відповідно до загальної теорії права правовідносини мають певну структуру, яка включає їх суб'єкти, об'єкт і зміст¹.

Об'єктом виборчих правовідносин є формування органів державної

---

¹Див.: Теория государства и права : учеб. для юрид. вузов и ф-тов. / под ред. В. М. Карельского и В. Д. Перевалова. – М. : Изд. группа НОРМА–ИНФРАМ, 1998. – С. 340.

влади та органів місцевого самоврядування шляхом голосування, тобто вибори. Таке визначення об'єкта аналізованих правовідносин є загальним. Також об'єкт виборчих правовідносин так само можна розглядати як елемент складної юридичної конструкції в залежності від цілі, яку досягає суб'єкт правовідносин на кожному із етапів виборчого процесу. Цей факт пояснюється тим, що певна частина громадян бере участь у виборах саме заради конкретної мети – обрати конкретну особу на відповідну посаду або бути обраною на конкретну посаду (депутата, Президента України), а надалі такий елемент виборчих правовідносин набуває певної цінності, значення, і навпаки, частина громадян взагалі не бере участь у виборах, не є суб'єктом правовідносин; ще одна частина громадян України бере участь у виборах не заради досягнення певної мети, а заради самого процесу. Для такої категорії кінцевий результат виборів просто не має значення. Тому можна вважати цей елемент у структурі виборчих правовідносин найбільш стабільним. Крім того, кожні вибори проводяться за певною встановленою законом процедурою. Така процедура (виборчий процес) є одним з елементів виборчої системи, яка забезпечує організацію та проведення виборів у встановленому законом порядку¹.

При аналізі механізму посягання на виборчі права громадян слід, насамперед, визначитися, як розвивається виборчий процес. Так, виборчий процес – це врегульована законом специфічна діяльність уповноважених органів і громадян, спрямована на формування якісного і кількісного складу органів державної влади та органів місцевого самоврядування². Згідно з ч. 1 ст. 11, ст. 12 Закону України «Про вибори народних депутатів України», та ч. 1 ст. 11, ст. 12 Закону України «Про вибори Президента України» виборчий процес – це здійснення суб'єктами виборчого процесу виборчих процедур, передбачених законодавством. Крім того, виборчий процес має певну структуру, яка являє собою сукупність певних стадій, пов'язаних з

---

¹Див.: Юридична енциклопедія. Т. 1 / редкол. Шемшученко Ю. С., Зяблюк М. П., Горбатенко В. Р. та ін. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 1998. – С. 367.

²Див.: Конституційне право України : підр. / Тацій В. Я., Погорілко В. Ф., Годика Ю. М. та ін.; під ред. Тацій В. Я. та ін. – К.: Укр. центр правничих студій, 1999. – 416 с.

організацією та проведенням виборів. Кількість і назви стадій (етапів) виборчого процесу різняться залежно від виду виборів (вибори Президента України, народних депутатів України, місцеві вибори). Проте усі вибори діляться на п'ять обов'язкових етапів: 1) проголошення або призначення виборів; 2) формування територіальної основи виборів – затвердження або утворення виборчих одиниць; 3) реєстрація кандидатів; 4) голосування; 5) підрахунок голосів та встановлення підсумків голосування і результатів виборів¹. Таким чином, об'єктом виборчих правовідносин може бути здійснення кількох окремих етапів виборчого процесу або навіть якого-небудь одного з етапів.

Суб'єктами виборчих правовідносин є громадяни України, держава, територіальні утворення, політичні партії, Центральна виборча комісія, окружна виборча комісія та дільнична виборча комісія.

Це виходить з таких положень:

1. Виборчі правовідносини відбуваються тільки в межах виборчого процесу. Реалізація виборчих прав громадян неможлива поза цими межами.

2. Виборчий процес відповідно до виборчого законодавства здійснюється тільки суб'єктами виборчого процесу.

Суб'єкти виборчого процесу, так само як і його етапи, різняться залежно від виду виборів. Наприклад, кандидати на пост Президента України є суб'єктами виборчого процесу на президентських виборах, але не на парламентських.

Виборчі процедури на виборах Президента України, народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, а також на місцевих виборах здійснюють, відповідно, такі суб'єкти: 1) виборці; 2) виборчі комісії всіх рівнів; 3) кандидати на відповідну виборчу посаду до органів державної влади або органів місцевого самоврядування; 4) партії (блоки), які висунули кандидатів, що обираються; 5) уповноважені

---

¹Див.: Шапченко С. Д. Механізм кримінально-правового регулювання в правовій системі України: поняття та структура / С. Д. Шапченко // Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Серія : Юридичні науки. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 2000. – Вип. 40. – С. 63–67.

представники, довірені особи від кандидатів, офіційні спостерігачі від партій (блоків) – суб'єктів виборчого процесу та від кандидатів, що обираються;

б) органи державної влади та органи місцевого самоврядування у випадках, передбачених Законом України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

Проте не всі науковці розділяють точку зору законодавця щодо визначення кола суб'єктів виборчого процесу. Так С. Я. Лихова вважає, що коли йдеться про виборчий процес, доречно вживати термін не «суб'єкти», а «учасники». Це ґрунтується на тому, що «учасниками виборчого процесу можуть бути й особи, які не досягли 18 років, і такі, які не є громадянами України (коли вони виконують певну агітаційну роботу, забезпечують донесення необхідної інформації до виборців, виконують певні дії на допомогу кандидатам у депутати)»¹. Утім, на нашу думку, такий підхід дещо суперечить трудовим та конституційним нормам Українського законодавства.

Зазначимо, що ст. 159-1 КК України забезпечує охорону виборчого права тільки певних суб'єктів правовідносин, які виступають у ролі кандидата на певну виборчу посаду (якщо він здійснює своє право бути обраним чи право вести передвиборну агітацію). Отже, правовідносини із приводу реалізації громадянином України свого виборчого права бути обраним є достатньо конкретними і включають суб'єктів виборчого процесу, які в першу чергу зазначені в Конституції України, а саме ст. 38 закріплює право громадянина вільно обирати і бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а в третьому розділі Основного Закону наводяться демократичні умови здійснення цього права.

Наступним структурним елементом є предмет порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку).

---

¹Див.: Лихова С. Я. Виборчі правовідносини : кримінально-правовий аналіз // Вісник Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. Юридичні науки. – 2003. – Вип. 49–51 – С. 150

Від об'єкта злочину необхідно відрізнити предмет злочину, тобто той чи інший предмет, явище та інші конкретні субстанції матеріального світу, з якими пов'язані і з приводу яких виникають певні суспільні відносини.

У науці також розрізняють предмет злочину і предмет суспільних відносин як структурний елемент цих відносин. В одних випадках ці поняття збігаються, в інших – ні. Що ж до злочинів проти власності, то тут і предмет злочину, і предмет суспільних відносин збігаються і являють собою майно, з приводу якого складаються суспільні відносини, що охороняються кримінальним правом, і яке є предметом злочинів¹.

У складі злочину, передбаченому ст. 159-1 КК України, предмет виступає як обов'язкова ознака, тобто його відсутність виключає наявність складу порушення порядку фінансування на виборах.

Законодавець визначає такі різновиди предмета злочину, передбаченого ст. 159-1 КК України. У диспозиції статті предмет визначений формулюванням (словосполученням) – «фінансова (матеріальна) підтримка». Такою підтримкою можуть бути: 1) грошові кошти у великому розмірі (понад 400 МРЗП), які надаються з порушенням встановленого законом порядку кандидату, політичній партії (блоку), місцевій організації партії (блоку) як фінансова (матеріальна) підтримка для здійснення ними виборчої кампанії; 2) матеріальні цінності, передані кандидату, політичній партії (блоку) на безоплатній основі чи за необґрунтовано заниженими розцінками, вартість яких перевищує чотириста мінімальних розмірів заробітної плати; 3) агітаційні матеріали виготовлені або 4) агітаційні матеріали, поширені без оплати з виборчого фонду чи оплачені з виборчого фонду за необґрунтовано заниженими розцінками; 5) кошти, сплачені за виготовлення чи поширення агітаційних матеріалів².

---

¹Див.: Ємельянов В. П. Кваліфікація злочинів проти власності : навч. посібник. / В. П. Ємельянов. – Х. : Рубікон, 1996. – С. 5.

²Див.: Стурова Т. С. Деякі аспекти визначення об'єкта порушення порядку фінансування виборчої кампанії, кандидата (блоку) / Т. С. Стурова // 36. тез міжнар. наук. конференції «Сьомі осінні юридичні читання» (м. Хмельницьк 28–29 листоп. 2008 р.) : у 4 ч. – Ч. 4: «Кримінальне право. Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Кримінальний процес». – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ун-ту управління та права, 2008. – С. 134.

Як зазначає П. П. Андрушко, фінансова (матеріальна) підтримка об'єктивно може надаватися і в інших формах, наприклад шляхом надання безоплатно чи за необґрунтовано заниженими розцінками приміщень для проведення масових заходів (зборів громадян, інших зустрічей з виборцями, дебатів, дискусій тощо), транспортних засобів для перевезення громадян для участі у масових заходах, приміщень для проживання громадян, які залучені до участі у проведенні, їх організації безоплатного харчування громадян, що беруть участь у масових заходах при проведенні передвиборної агітації тощо¹.

У подібних випадках фінансова (матеріальна) підтримка виражається у тому, що кандидат, політична партія (блок) не оплачують чи оплачують за необґрунтовано заниженими розцінками вартість наданих їм послуг, виконаних на їх користь робіт чи вартість користування (використання) ними певним майном (рухомим чи нерухомим), формально надання такої фінансової (матеріальної) підтримки, враховуючи перелічені у диспозиції ч.1 ст. 159-1 КК України її (підтримки) види та способи (шляхи) її надання, складу злочину, передбаченого ч.1 ст. 159-1 КК України, не утворює. Разом з тим така фінансова (матеріальна) підтримка у вигляді несплати чи оплати за необґрунтовано заниженими розцінками одержаних послуг, виконаних робіт чи використаного майна є видом вигод майнового характеру, а отже має визнаватися предметом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 159-1 КК України.

Згідно зі ст. 99 Конституції України грошовою одиницею України є гривня². ЦК України та закони, якими регулюється грошовий обіг в Україні, визначення поняття грошей не дають. Стаття 192 ЦК України визначає, що законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України, є грошова одиниця України – гривня, а іноземна валюта може використовуватися в Україні у випадках і в порядку,

---

¹Див.: Андрушко П. П. Коментар до статті 159-1 Особливої частини Кримінального кодексу України / П. П. Андрушко // Науково-практичні коментарі. – 2006. – № 7. – С. 27.

² Конституція України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/254к/96-вр>

встановленому законом¹. Закон України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 р. визначає, що грошовою одиницею України є гривня, що дорівнює 100 копійкам, виключне право введення в обіг яких, організація обігу та вилучення з обігу належить Національному банку України. Гривня (банкноти і монети) як національна валюта є єдиним законним платіжним засобом на території України, приймається усіма фізичними і юридичними особами без будь-яких обмежень на всій території України за всіма видами платежів, а також для зарахування на рахунки, вклади, акредитиви та для переказів². У Законі України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. визначається, що коштами є гроші у національній або іноземній валюті чи їх еквівалент³. Кошти існують у готівковій формі (формі грошових знаків) або у безготівковій формі (формі записів на рахунках у банках)⁴.

Під грошовими коштами як предметом злочину, передбаченого ст. 159-1 КК України, очевидно, слід розуміти грошову одиницю України – гривню та іноземну валюту, які перебувають в обігу і є законними платіжними засобами на території відповідно України та інших держав, а також вилучені з обігу чи такі, що вилучаються з нього, але підлягають обміну на грошові знаки, які введено в обіг, у готівковій чи безготівковій формі.

Матеріальними цінностями як предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 159-1 КК України, є майно, яке є одним із видів об'єктів цивільних прав. Згідно зі ст. 177 ЦК України, об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага. Терміни «матеріальні блага» та «нематеріальні блага» вжиті у ст. 177 ЦК України як видові поняття об'єктів цивільних прав, а як родові поняття об'єктів цивільних прав у цій статті

¹ Цивільний кодекс України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/435-15>

² Закон України «Про Національний банк України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/679-14>

³ Закон України «Про банки і банківську діяльність» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/2121-14>

⁴ Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>

вжито термін «блага». Майном як особливим об'єктом цивільних прав у ст. 190 ЦК України вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Таким чином, гроші та цінні папери ЦК України визнаються різновидом речей, а речі – різновидом майна, яке (майно) є, у свою чергу, різновидом благ (очевидно, благ матеріальних). Під річчю у ст. 179 ЦК України розуміється предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки. Види речей визначаються ст. ст. 180, 181, 183–189 ЦК України¹.

У гл. 15 «Нематеріальні блага» ЦК України до нематеріальних благ віднесено: 1) результати інтелектуальної, творчої діяльності та інші об'єкти права інтелектуальної власності (ст. 199); 2) інформація – документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі (ст. 200); 3) особисті немайнові блага: здоров'я, життя; честь, гідність і ділова репутація; ім'я (найменування); авторство; свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, а також інші блага, які охороняються цивільним законодавством.

До інших благ, які охороняються цивільним законодавством, відносять недоторканність особистого та сімейного життя, таємницю листування, телефонних розмов, вільний вибір місця проживання, свободу пересування, свободу віросповідання тощо. Визначення поняття благ взагалі ЦК України не дає.

Агітаційні матеріали – це виборчі листівки, плакати, інші друковані видання, в яких розміщені матеріали передвиборної агітації, носії зовнішньої реклами з такими матеріалами, аудіовізуальні твори, фонограми, відеограми, комп'ютерні програми, в яких розміщені матеріали передвиборної агітації.

Згідно з виборчими законами витрати на підготовку та проведення виборів здійснюються: – при проведенні виборів Президента України;

---

¹ Цивільний кодекс України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/435-15>

– виключно за рахунок коштів Державного бюджету України та коштів виборчих фондів кандидатів на пост Президента України (ч. 1 ст. 37 Закону «Про вибори Президента України»); – при проведенні виборів народних депутатів України; – виключно за рахунок коштів Державного бюджету України, виділених на підготовку та проведення виборів депутатів, та коштів виборчих фондів партій (блоків), кандидатів у депутати, які зареєстровані в ЦВК¹; – при проведенні місцевих виборів; – витрати на підготовку і проведення чергових, позачергових та перших місцевих виборів здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України, передбачених Центральною виборчою комісією керівництва та управління у сфері проведення виборів та референдумів, коштів відповідного місцевого бюджету, отриманих як цільова субвенція з Державного бюджету України, а також коштів власних виборчих фондів місцевих організацій партій, кандидати в депутати від яких зареєстровані у багатомандатних виборчих округах, кандидатів у депутати в одномандатних, одномандатних мажоритарних виборчих округах, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови.

Усі інші види місцевих виборів проводяться за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів та коштів власних виборчих фондів місцевих організацій партій, кандидатів у депутати в одномандатних, одномандатних мажоритарних виборчих округах, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови (ч. 1 ст. 60 Закону «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів»).

---

¹ Закон України «Про вибори народних депутатів України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1665-15>

2.2 Об'єктивна сторона порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку)

Основою відповідальності, зокрема кримінальної, має служити діяння суб'єкта і лише воно. Внутрішня суть особи залишається прихованою, поки вона не виявляється зовні. Будь-яке переконання, намір, мета, заради здійснення якої людина не має наміру нічого зробити, залишаються в розряді побажань. Кожна людина протягом тільки одного дня здійснює велику кількість дрібних і значних вчинків. Проте більшість людей злочинів не вчиняють. Отже, злочином потрібно вважати далеко не всяку людську діяльність, а лише ту, яка відрізняється ознаками, що строго фіксуються, і особливостями.

Таким чином, об'єктивна сторона злочину – це процес суспільно небезпечного та протиправного посягання на охоронювані кримінальним законом інтереси, який розглядається з його зовнішнього боку, з точки зору послідовного розвитку тих подій та явищ, які починаються із злочинної дії/бездіяльності суб'єкта та закінчуються настанням злочинного результату¹.

У ході аналізу об'єктивної сторони порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) ми будемо ґрунтуватися на загальних положеннях, що стосуються характеристики загального поняття об'єктивної сторони складу злочину, що, на наш погляд, є найбільш дослідженими та аргументованими в науці кримінального права.

Розглядаючи питання об'єктивної сторони, на наш погляд, доцільно було б розглянути думку вчених криміналістів стосовно цього питання.

Переважає більшість радянських учених відносила до об'єктивної сторони складу злочину такі ознаки: діяння (дію чи бездіяльність), спосіб, засоби, місце і час, обстановку вчинення злочину, злочинний наслідок і

---

¹ Кучер Ю. А. Объект преступления как системообразующий элемент основания уголовной ответственности / Ю. А. Кучер // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім. 10-річчя незалежності України. – 2002. – Спец. вип. у двох частинах. Ч. 1. – С. 5 – 9.

причинний зв'язок.

А. А. Піонтковський відносить до об'єктивної сторони, крім того, і суспільну небезпеку і протиправність діяння, розглядаючи ці питання в розділі, присвяченому об'єктивній стороні складу злочину¹.

Такого ж погляду дотримується і Ф. А. Полячек. Він виходить з того, що кримінальний кодекс пов'язує суспільну небезпеку із поняттям діяння².

Деякі автори обмежували зміст об'єктивної сторони, відносячи до неї тільки дію або бездіяльність, злочинний наслідок і причинний зв'язок. Так, В. М. Кудрявцев уважав, що спосіб, місце, час і обстановка вчинення злочину не є самостійними елементами об'єктивної сторони складу злочину, тому що вони лише характеризують діяння (дію або бездіяльність злочинця)³.

Об'єктивна сторона порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) охоплює: діяння, причинний зв'язок між діянням і наслідками, а також обстановка, час скоєння злочину.

Злочинне діяння порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) може бути альтернативно виражене у: 1) наданні незаконної фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) (ч. 1 ст. 159-1 КК України); 2) використанні незаконної фінансової (матеріальної) підтримки у здійсненні виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) (ч. 2 ст. 159-1 КК України); 3) діях, передбачених ч.1 або 2 ст. 159-1 КК України, вчинених за попередньою змовою групою осіб.

Зазначена стаття складається із трьох частин, однак їх не можна розглядати як основний та кваліфікований склад злочину. Так, у ч.1 та 2 ст. 159-1 КК України викладено самостійні склади злочину, які були зазначені вище. З точки зору юридичної техніки, ці склади було б правильніше викласти в окремих статтях Кримінального кодексу України.

---

¹Див.: Основні питання загального вчення про склад злочину / М-во вищ. і серед. спец. освіти УСРС; КДУ. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1964. – С. 24.

²Див.: Полянський Є. Ю. Призначення покарання за кримінальним правом США : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Полянський Євген Юрійович. – О., 2007. – С. 156.

³Див.: Кудрявцев В. М. Общая теория квалификации преступлений / В. М. Кудрявцев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрист, 1999. – С. 28.

Надання і використання фінансової (матеріальної) підтримки може здійснюватися переважно дією. З об'єктивної сторони злочин, передбачений ч. 1 ст. 159-1 КК України, може виражатись у вчиненні будь-яких дій, зазначених альтернативно у її диспозиції, які є видами надання фінансової (матеріальної) підтримки у великому розмірі для здійснення виборчої кампанії кандидату, політичній партії (блоку) з порушенням встановленого законом порядку, шляхом:

- передачі грошових коштів з порушенням встановленого законом порядку;

- передачі матеріальних цінностей на безоплатній основі чи за необґрунтовано заниженими розцінками;

- виготовлення агітаційних матеріалів, неоплачених з виборчого фонду чи оплачених з виборчого фонду за необґрунтовано заниженими розцінками;

- поширення агітаційних матеріалів, неоплачених з виборчого фонду чи оплачених з виборчого фонду за необґрунтовано заниженими розцінками;

- оплати виготовлення агітаційних матеріалів;

- оплати поширення агітаційних матеріалів¹.

Перш за все вважаємо за доцільне звернути увагу на те, що у 2012 р. набув чинності новий Закон України «Про вибори народних депутатів», відповідно до якого вибори народних депутатів України проводитимуться на основі змішаної виборчої системи – 225 депутатів обиратимуться за мажоритарною системою відносної більшості у 225 одномандатних виборчих округах, 225 – за пропорційною системою з голосуванням за закриті списки кандидатів у депутати від партій у єдиному загальнодержавному виборчому окрузі. У загальнодержавному виборчому окрузі право на участь у розподілі депутатських мандатів матимуть лише ті партії, які подолають 5 % виборчий бар'єр. Самовисування допускатиметься лише в одномандатних виборчих округах. Виборчі блоки не матимуть права висувати кандидатів на виборах.

---

¹Див.: Андрушко П. П. Коментар до статті 159-1 Особливої частини Кримінального кодексу України / П. П. Андрушко // Науково-практичні коментарі. – 2006. – № 7. – С. 21.

Таким чином вважаємо недоцільним зазначення такого суб'єкта виборчого процесу, як виборчі блоки у назві та диспозиції статті, а отже пропонуємо виключити із ст. 159-1 КК України¹.

На наш погляд, необхідно докладно зупинитися на змісті й порядку формулювання диспозиції частини 1 ст. 159-1 КК України. Бачиться доцільним проаналізувати способи скоєння злочину.

Говорячи про передачу грошових коштів із порушенням встановленого законом порядку, передачу матеріальних цінностей на безоплатній основі чи за необґрунтовано заниженими розцінками, треба зазначити, що це є наданням фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення виборчої кампанії кандидату, політичній партії з порушенням встановленого законом порядку шляхом передачі грошових коштів або матеріальних цінностей на безоплатній основі чи за необґрунтовано заниженими розцінками. Це або внесення грошових коштів на виборчий рахунок кандидата, політичної партії, відкритий ними в установі банку України в порядку, встановленому Національним банком України за погодженням із ЦВК², або ж передача їм будь-яких матеріальних цінностей без оплати їх вартості чи за цінами (розцінками), значно нижчими їх справжньої вартості.

Потрібно зазначити, що фактично законодавчо не досить чітко врегульовано процедуру передання вигод майнового характеру кандидатам для проведення передвиборної кампанії. Крім того, формулювання: «...передача матеріальних цінностей на безоплатній основі чи за необґрунтовано заниженими розцінками...», яке використано у диспозиції ст. 159-1 КК України, є не досить коректним із точки зору юридичної техніки. Адже якщо матеріальні цінності надаються у володіння за якимось розцінками, навіть необґрунтовано заниженими, то це є за своїм змістом не

---

¹ Закон України «Про вибори народних депутатів України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1665-15>

² Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2487-17>

передача, а продаж¹.

Порядок створення, джерела формування, розміри та порядок витрачання коштів виборчих фондів визначається відповідними виборчими законами.

Відповідно до ст. 43 Закону України «Про вибори Президента України» виборчий фонд кандидата на пост Президента України формується за рахунок його власних коштів, коштів партій, які висунули кандидата, а також добровільних внесків фізичних осіб. Граничний розмір виборчого фонду кандидата на пост Президента України не обмежується.

Згідно зі ст. 48 Закону України «Про вибори народних депутатів України» виборчий фонд кандидата у депутати в одномандатному окрузі формується за рахунок його коштів та добровільних внесків фізичних осіб. Власні кошти партії, кандидата у депутати в одномандатному окрузі, які перераховуються на відповідний рахунок, не підлягають обмеженням за сумою і кількістю перерахувань.

Граничний розмір виборчого фонду, а також витрати коштів партії на виборах Президента України, народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських селищних голів не обмежується, оскільки власні кошти партії, кандидата у депутати в одномандатному окрузі, які перераховуються на відповідний рахунок, не підлягають обмеженням за сумою і кількістю перерахувань.

Слід погодитися з Л. І. Адашис, що законодавчі нововведення, які набули змін у 2011 р. щодо скасування обмежень на витрати коштів виборчого фонду значно стимулюють зростання витрат політичних партій під час виборчих кампаній². Такої ж думки дотримується і О. М. Олійник,

---

¹Див.: Стурова Т. С. Проблеми юридичної техніки на прикладі ст. 159-1 КК України / Т. С. Стурова // Законодавство кримінально-правового напрямку : стратегія, тактика, техніка. Шості юридичні читання : матеріали наук. конф. студентів, аспірантів і молодих учених (ОНУ ім. І. І. Мечникова, кафедра кримінального права, кримінального процесу і криміналістики, 24 квіт. 2009 р.) / М-во освіти і науки України; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова; уклад. : Є. Л. Стрельцов, І. С. Доброход – О. : Астропринт, 2009. – С. 72.

²Див.: Адашис Л. І. Окремі аспекти фінансування виборчих кампаній політичних партій [Електронний ресурс] / Л. І. Адашис // Електронний журнал «Форум права». – 2012. – № 1. – С. 20–27. – Режим доступу до журналу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/index.htm>.

зауважуючи, що скасування обмежень на витрати коштів виборчого фонду суттєво не підвищило прозорість фінансування виборів (оскільки останні продовжують фінансуватися за рахунок третіх осіб, які покривають видатки на виборчу кампанію від власного імені в обхід виборчих фондів) і породило іншу проблему – стрімке зростання видатків усіх суб'єктів виборчого процесу на виборчі кампанії¹. Крім того, на нашу думку, відсутність обмежень фінансових витрат і жорстких санкцій до відповідних протиправних діянь призводять до збільшення вартості виборчих кампаній і, як наслідок, значно посилюють залежність політичних партій від бізнесу та сприяють політичній корупції у владі. Отже, вважаємо, що рішення вітчизняного законодавця щодо скасування обмежень на витрати коштів було помилковим.

При проведенні місцевих виборів виборчий фонд місцевої організації партії формується за рахунок коштів місцевих організацій партії, а також добровільних внесків фізичних осіб; виборчий фонд кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, кандидата у депутати в одномандатному окрузі формуються за рахунок їх власних коштів та добровільних внесків фізичних осіб, а кандидата у депутати в одномандатному окрузі, висунутого місцевою організацією партії (блоку), – і за рахунок коштів цих організацій.

Відповідно до ч. 2 ст. 64 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських селищних голів» розмір добровільного внеску однієї фізичної особи до одного виборчого фонду не може перевищувати десяти МРЗП², до виборчого фонду одного кандидата на пост Президента України – 400 МРЗП. Не підлягають обмеженням за сумою і кількістю перерахувань власні кошти кандидата на пост Президента України, а також власні кошти партії (партій,

---

¹Див.: Олійник О. М. Деякі питання фінансування політичних партій в Україні [Електронний ресурс] / Олійник О. М. – Режим доступу : http://democracy.kiev.ua/publications/_collections/conference_2005.

² Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2487-17>

що входять до виборчого блоку), які висунули кандидата, що перераховуються на накопичувальний рахунок, до виборчого фонду однієї партії не може перевищувати 400 МРЗП, кандидата у депутати в одномандатному окрузі – 20 МРЗП¹.

Добровільний внесок громадянина України до виборчого фонду приймається установою банку або відділенням зв'язку за умови подання громадянином документа, який засвідчує особу, громадянство та місце проживання виборця (паспорт громадянина України або тимчасове посвідчення громадянина для осіб, що недавно набули громадянство України). У платіжному документі при цьому обов'язково зазначаються прізвище, ім'я, по батькові, дата народження та адреса місця проживання громадянина.

Добровільний внесок перераховується установою банку або переказується відділенням зв'язку на рахунок виборчого фонду не пізніше наступного робочого дня з дня отримання відповідного платіжного документа. Загальний строк безготівкового перерахування внеску на рахунок виборчого фонду не повинен перевищувати одного банківського дня.

Розпорядники виборчого фонду мають право відмовитися від внеску фізичної особи, про що вони подають відповідні заяви та платіжні документи до установи банку, в якій відкрито рахунок виборчого фонду. Цей внесок повертається фізичній особі за рахунок її добровільного внеску, а в разі неможливості такого повернення зараховується, залежно від виду виборів, до Державного бюджету України, до бюджету Автономної Республіки Крим чи відповідного місцевого бюджету.

У разі надходження добровільного внеску від фізичної особи, який перевищує десяти МРЗП, сума, що перевищує встановлений розмір внеску, на підставі відповідної заяви та платіжного документа, поданих розпорядником виборчого фонду, повертається фізичній особі установою

---

¹ Закон України «Про вибори Президента України»: Науково-практичний коментар / Ю. Б. Ключковський. – К.: Парлам. вид-во, – 2004. – С. 408-450.

банку, в якій відкрито рахунок виборчого фонду, за рахунок цих коштів, а в разі неможливості такого повернення зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим чи відповідного місцевого бюджету¹.

Розпорядник виборчого фонду зобов'язаний відмовитися від внеску фізичної особи, яка відповідно до цього Закону не має права робити такого внеску. На підставі заяви розпорядника виборчого фонду про відмову від внеску з цієї причини установа банку, в якій відкрито рахунок виборчого фонду, перераховує такий внесок до бюджету Автономної Республіки Крим чи відповідного місцевого бюджету за рахунок коштів цього внеску.

Кошти, що надійшли політичним партіям із порушенням вимог, передбачених зазначеним Законом України «Про політичні партії в Україні», повинні бути перераховані політичними партіями до Державного бюджету України або стягуються в дохід держави у судовому порядку.

Якщо зазначені кошти будуть зараховані на рахунок політичної партії для здійснення нею виборчої кампанії особами (юридичними чи фізичними), які не мають права фінансувати діяльність політичних партій взагалі, то їх надання має вважатись як таке, що здійснене з порушенням встановленого законом порядку.

Як вже зазначалось вище, Законом України «Про вибори народних депутатів України» передбачено, що власні кошти партії, кандидата у депутати в одномандатному окрузі, які перераховуються на накопичувальний рахунок, не підлягають обмеженню за кількістю перерахувань². Не міститься обмежень щодо фінансування політичних партій у Законі України «Про політичні партії України». Названий Закон взагалі не визначає порядку набуття політичними партіями права власності та права володіння (користування) на кошти та майно, у ньому визначено лише обмеження у фінансуванні політичних партій.

---

¹ Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2487-17>

² Закон України «Про вибори народних депутатів України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1665-15>

Крім того, на сьогоднішній день українське виборче законодавство не має визначення таких понять, як «внесок» чи «добровільний внесок». У виборчих законах лише зазначається, як саме, за рахунок чого формуються виборчі фонди політичних партій чи кандидатів на пост Президента України, а також максимальний розмір добровільного внеску.

У законодавстві низки європейських країн (Великобританія, Латвія, Нідерланди, Норвегія, Словенія та ін.) закріплено поняття «внеску», яке може виражатися як у грошовій (членський внесок, грошова пожертва тощо), так і в негрошовій формах (надання в користування майна, приміщень, виконання робіт тощо). Зокрема, у Великобританії поняття внеску визначено Законом «Про політичні партії, вибори і референдуми» від 2000 р., згідно з яким внеском вважається фінансова підтримка партії у грошовій формі (у тому числі у вигляді членського внеску), а також у негрошовій формі (надання в користування приміщень, майна; постачання партії робіт, товарів і послуг за ціною, нижчою за ринкову; спонсорська підтримка заходів, що організовуються партією). Латвійське законодавство внеском на користь партії вважає будь-яке благо, отримане не за винагороду, у тому числі надання послуг, передача прав, звільнення партії від виконання певних зобов'язань, що можуть бути виражені у грошовій формі, а також вчинення будь-яких інших дій, спрямованих на надання партії переваг, що можуть бути виражені у грошовій формі. Відсутність вищезазначених дефініцій у вітчизняному законодавстві значно ускладнює застосування виборчого й кримінального законодавства відповідно до питання порядку фінансування. Отже, сьогодні існує потреба у вирішенні цього питання як у виборчому, так і в кримінальному законодавстві.

Виходячи з того, що українське виборче законодавство не містить таких понять, як «внесок» чи «добровільний внесок», на нашу думку, є нагальна потреба законодавчого визначення поняття «*добровільного внеску*», під яким слід розуміти фінансову підтримку політичної партії у грошовій чи іншій еквівалентній грошовій формі, яка здійснюється на добровільній основі

юридичною чи фізичною особою.

Схожа проблема є і в кримінальному законодавстві відповідно до порушення порядку фінансування на виборах. Відповідно до Оціночного звіту по Україні щодо прозорості фінансування партій, яке було проведено Генеральним директором з прав людини та юридичних питань від 08.09.2011 р. зазначається, що на практиці передвиборчі кампанії значною мірою фінансуються зі сторонніх джерел, які взагалі не проходять через виборчі фонди, наприклад, у вигляді реклами третіми особами, внесків у натуральній формі чи послуг, наданих політичним партіям або кандидатам на сприятливих умовах, чи фінансування агітаційної діяльності безпосередньо з власних рахунків самих партій і кандидатів. Хоча влада наполягає, що чинні закони запобігають такій діяльності поза виборчими фондами, але виявляється, що такі дії ніяк не регламентовані, не відображаються у фінансовій звітності й таким чином уникають нагляду з боку контролюючих органів. Тож цілком очевидно, що виборчі комісії, котрі перевіряють лише заяви про отримання та використання коштів виборчими фондами, матимуть досить приблизне уявлення про реальні обсяги передвиборного фінансування.

Отже, фактично немає заборони надання кандидатам безоплатно матеріальних цінностей, що необхідні для проведення передвиборної кампанії. Це може бути друківана продукція агітаційного характеру, певні товари з агітаційною символікою, сировина для виготовлення передвиборчої агітації, що призводить до безконтрольності та відсутності звітності партій або кандидатів з таких пожертвувань¹.

Саме тому, виходячи із запропонованого визначення «добровільного внеску», цілком доцільно було б додати ще один спосіб порушення порядку фінансування на виборах, який викласти у диспозиції ст. 159-1 КК України таким чином: «...Надання у великому розмірі фінансової (матеріальної) або в

---

¹Див.: Дробуш І. В. Актуальні проблеми юридичної відповідальності у сфері реалізації виборчих прав громадян України / І. В. Дробуш // Часопис Київ. ун-ту права. – 2006. – №4. – С. 59 – 70.

іншій еквівалентній грошовій формі підтримки здійснення виборчої кампанії ... 2. Умисне використання у великому розмірі фінансової (матеріальної) або в іншій еквівалентній грошовій формі підтримки для здійснення виборчої кампанії ...».

Вибори є однією із найважливіших пріоритетних форм безпосередньої демократії в Україні. Серед усього комплексу проблем, які виникають у процесі їх підготовки та проведення, найнагальнішою є проблема фінансування.

Термін «фінансування виборів» широко застосовується у виборчих законах, але його визначення в чинному законодавстві України нині відсутнє, хоча воно є у працях учених. На думку російських дослідників, під фінансуванням виборів слід розуміти всі дії, спрямовані на пряме та непряме фінансове, матеріальне забезпечення, що піддається фінансовій оцінці, підготовки і проведення виборів, не обмежені рамками виборчих кампаній¹. С. М. Обушний пропонує такий підхід до визначення діяльності фінансування політичних партій: загальне і спеціальне, пряме і непряме. Так, на його думку, загальне (нецільове) фінансування – це надання державних субсидій на поточну діяльність політичних партій головним чином організаційного характеру (утримання партійного апарату, проведення з'їздів та конференцій, оренда приміщень, придбання обладнання тощо). Спеціальне фінансування – субсидіювання певних видів діяльності (проведення виборчих кампаній, діяльності парламентських фракцій).

Щодо визначення видів фінансування політичних партій більш традиційним та сприйнятливим для вітчизняного законодавства вважаємо погляд Є. Ф. Колюшина. Отже, до прямого фінансування виборів належить перерахування, надходження, витрати, облік, звітність та інші дії, що тягнуть за собою рух бюджетних та інших фінансових ресурсів держави, організацій, громадян, які можуть вплинути на волевиявлення виборців. Непряме

---

¹Див.: Стурова Т. С. Проблеми кримінальної відповідальності за порушення порядку фінансування виборчої кампанії, кандидата (блоку) / Т. С. Стурова // Зб. тез доповідей та повідомлень учасників Всеук. курсант.-студ. конф., 7 листоп. 2008 р. – Львів: Львів. Держ. ун-т внутрішніх справ, 2008. – С. 171.

фінансування виборів пов'язане з наданням фінансової та матеріальної підтримки кандидатам, політичним партіям безкоштовного ефірного часу для цілей виборів, а також із поширенням безкоштовної інформації про кандидатів, наданням податкових пільг, утриманням виборчих комісій, інформаційних систем, що забезпечують вибори¹.

Різниця між непрямим і прямим фінансуванням виборів полягає в тому, що: по-перше, пряме фінансування здійснюється лише в період виборчих кампаній, а непряме – не пов'язане зазначеними часовими межами і можливе як у період виборчих кампаній, так і в інший час; по-друге, непряме фінансування виборів регулюється різними галузями права як публічного, так і приватного, не складаючи предмета спеціального правового регулювання. Регулювання прямого фінансування виборів – предмет, перш за все, публічного права. Хоча можливе виникнення приватноправових відносин, наприклад, при оплаті праці особам, які збирають підписи².

На нашу думку, треба більш детально розглянути приватне (пряме) фінансування.

Приватне фінансування виборчої кампанії здійснюється шляхом перерахування грошових коштів до виборчого фонду кандидата або виборчого об'єднання з боку юридичних або фізичних осіб. Як вже наголошувалося, конкуренція серед політичних сил, а також зростання ролі фінансового чинника при проведенні виборів неминуче призводять до збільшення витрат на ведення передвиборної кампанії, які покриваються саме за допомогою приватного фінансування. Наявність у певної політичної партії значних фінансових ресурсів створює їй значні переваги у виборчій кампанії, оскільки забезпечує істотно ширші можливості для агітації через засоби масової інформації (що зрештою може мати серйозний вплив на волевиявлення виборців). У зв'язку з цим існує небезпека перетворення

---

¹Див.: Колюшин С. Ф. Питання теорії і практики застосування російського законодавства про фінансування виборів / С. Ф. Колюшин // *Вибори Президента України – 1999 : проблеми теорії і практики (доповіді, виступи, рекомендації)* : зб. матеріалів міжнар. наук-практ. конф. – К., 2000. – С. 253.

²Див.: Гудзь Л. Проблеми фінансування виборів в Україні / Л. Гудзь // *Конституційне право*. – 2006. – №12. – С. 98.

виборів із змагання політичних поглядів і програм у «війну гаманців» і посилення залежності політичних партій від осіб, які надають пожертвування до виборчого фонду. Тому і виникає завдання обмежити вплив грошей на вибори з тим, щоб запобігти перетворенню виборчих кампаній на пряму або непряму купівлю голосів виборців. Крім того, саме механізм приватного фінансування виборчої кампанії відкриває можливості для зловживань і порушень законодавства, оскільки у кандидатів і виборчих об'єднань завжди з'являються можливості привернути додаткові фінансові ресурси, на використання яких не розповсюджуються встановлені заборони і обмеження. З цієї причини в юридичній літературі висловлювалися ряд точок зору, пов'язаних з необхідністю переходу виключно на державне фінансування. Дійсно, такий підхід має низку переваг. По-перше, партії і кандидати отримують певний однаковий об'єм державного фінансування і не можуть отримати додаткове фінансування з інших джерел (втрачається можливість тіншового фінансування виборчих кампаній). По-друге, державне фінансування не дозволяє учасникам виборчого процесу у разі їх обрання опинитися у боргу перед особами, які надавали пожертвування до виборчого фонду¹.

Проте, на наш погляд, такі заходи не можуть розглядатися як панацея, оскільки застосування виключно державного фінансування може призвести до виникнення іншої залежності: фінансуватися почнуть тільки ті політичні партії і кандидати, які залишатимуться лояльними чинній владі, що не цілком узгоджується з проголошеним принципом політичного різноманіття. Приватне фінансування, таким чином, слугує засобом здійснення громадянами своїх прав на свободу політичного вираження, можливістю матеріально підтримати носіїв певних ідеологічних поглядів. Крім того, світовий досвід розвитку законодавства про фінансування виборчих кампаній і практика проведення виборів доводять, що тільки заборонними заходами

---

¹Див.: Помазанский А. Е. Ответственность за нарушение порядка финансирования избирательной кампании в законодательстве о выборах / А. Е. Помазанский // Журнал российского права. – 2007. – № 2. – С. 122–123.

важко добитися серйозного прогресу.

Ще однією проблемою, яка має місце у чинному законодавстві щодо приватного фінансування поряд із державним фінансуванням, є те, що воно являє собою важливе джерело фінансування політичних партій, зокрема пожертви, що створюють можливість для впливу та корупції. Крім того, правила формування виборчих фондів не узгоджено з правилами фінансування політичних партій. Так, у ст. 14 Закону України «Про політичні партії» не допускається фінансування політичних партій: 1) органами державної влади та органами місцевого самоврядування, крім випадків, зазначених законом; 2) державними та комунальними підприємствами, установами і організаціями, а також підприємствами, установами і організаціями, у майні яких є частки (паї, акції), що є державною чи комунальною власністю, або які належать нерезидентам; 3) іноземними державами та їх громадянами, підприємствами, установами, організаціями; 4) благодійними та релігійними об'єднаннями та організаціями; 5) анонімними особами або під псевдонімом; 6) політичними партіями, що не входять до виборчого блоку політичних партій. Натомість, у ч. 1, 2 ст. 50 Закону України «Про вибори народних депутатів» зазначається, що виборчий фонд партії формується за рахунок власних коштів партії, а також добровільних внесків фізичних осіб, які не можуть надавати: 1) іноземці та особи без громадянства; 2) анонімні жертводавці (без зазначення в платіжному документі відомостей, передбачених законодавством)¹. Отже, стає не зрозуміло чому законодавець не узгоджує положення цих нормативно-правових актів в аспекті формування виборчого фонду з правилами фінансування політичних партій, адже такий стан речей призводить до нечіткості та плутанини з яких саме джерел дозволяється робити пожертви до фондів партій. Виходячи з вищевикладеного, цілком доцільно було б доповнити ч. 3, п. 3 ст. 64 (Формування виборчого фонду та

---

¹ Закон України «Про вибори народних депутатів України» // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 10–11 – Ст. 50

здійснення контролю за надходженням, обліком та використанням його коштів) та ч. 3, п. 3 ст. 50 Закону України «Про вибори народних депутатів» Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», такими положеннями: «...3) заборона пожертв від релігійних інституцій; 4) заборона пожертв від державних підприємств, фірм, що виробляють товари чи надають послуги для публічного адміністративного сектора; 5) заборона пожертв від офшорних кампаній»¹.

Розглядаючи питання виготовлення агітаційних матеріалів, неоплачених із виборчого фонду чи оплачених із виборчого фонду за необґрунтовано заниженими розцінками; поширення агітаційних матеріалів, неоплачених із виборчого фонду чи оплачених із виборчого фонду за необґрунтовано заниженими розцінками; оплати виготовлення агітаційних матеріалів; оплати поширення агітаційних матеріалів, треба зазначити, що злочин, передбачений ч. 2 ст. 159-1 КК України, з об'єктивної сторони виражається у використанні у великому розмірі фінансової (матеріальної) підтримки у здійсненні виборчої кампанії кандидата, політичної партії кандидатом, його уповноваженим представником, довіреною особою кандидата чи уповноваженою особою з порушенням встановленого законом порядку².

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 2 ст. 159-1 КК України, законодавцем викладена таким чином: «Умисне використання у великому розмірі фінансової (матеріальної) підтримки у здійсненні виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) кандидатом, його уповноваженим представником, довіреною особою кандидата чи уповноваженою особою з порушенням встановленого законом порядку».

Отже, для наявності злочину необхідно встановити, що вчинені дії є незаконними, забороненими виборчими законами, порушують порядок

---

¹ Закон України «Про вибори народних депутатів України» // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 10–11 – С. 73-90.

² Кримінальний кодекс України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

використання суб'єктами виборчого процесу при проведенні виборчої кампанії наданої їм фінансової (матеріальної) підтримки.

Таким чином, використання фінансової (матеріальної) підтримки – це розпорядження та користування коштами або майном, одержаними як фінансова (матеріальна) підтримка, при здійсненні виборчої кампанії.

Способи (форми) використання фінансової (матеріальної) підтримки залежать від виду такої підтримки (грошові кошти, матеріальні цінності (майно), надані безоплатно чи за заниженими розцінками послуги або виконані роботи). Якщо такою підтримкою є грошові кошти, то їх використання виражається у формі засобу платежу для оплати товарів, робіт, послуг, безоплатної передачі їх іншим особам. Матеріальна підтримка у вигляді майна може використовуватися шляхом користування таким майном чи розпорядження ним у цивільно-правовому розумінні, зокрема будь-яке їх відчуження (передача виборцям як предмету їх підкупу, користування транспортними засобами, будівлями, приміщеннями тощо).

Виборчими законами прямо не визначається порядок використання суб'єктами виборчого процесу одержаної ними фінансової (матеріальної) підтримки у здійсненні виборчої кампанії, як не визначається і поняття «виборча кампанія». Зазначеними законами визначається поняття та порядок здійснення передвиборної агітації, її форми і засоби та обмеження щодо ведення передвиборної агітації. Зокрема, Закон України «Про вибори народних депутатів України», у якій найбільш детально визначені засоби і форми передвиборної агітації та порядок її здійснення, передбачено, що передвиборна агітація – це здійснення діяльності з метою спонукання виборців голосувати за або проти певного суб'єкта виборчого процесу¹.

На нашу думку, видається доцільним коротко зупинитися на особливостях фінансування виборів народних депутатів України, насамперед за рахунок першого джерела – державного бюджету, оскільки саме за

---

¹ Закон України «Про вибори народних депутатів України» // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 10–11 – С. 73-90.

рахунок державних коштів відповідно до законодавства здійснюється оплата послуг засобів масової інформації, які виконують такі функції:

– інформаційну (опублікування всіх офіційних повідомлень Центральної та окружних виборчих комісій стосовно перебігу виборчого процесу та його результатів);

– агітаційну (політичним партіям, кандидатам надається однаковий за обсягом ефірний час на радіо і телебаченні, друкуються передвиборні програми і плакати політичних партій, блоків та кандидатів у депутати);

– просвітницьку (через засоби масової інформації виборчими комісіями усіх рівнів проводяться заходи, спрямовані на підвищення правової культури виборців, краще знання положень виборчого законодавства та доведення до широкого загалу виборців технології та процедури голосування на дільницях тощо).

Як правило, здійснення першої і останньої із названих функцій засобів масової інформації ініціюють і оплачують Центральна та окружні виборчі комісії за рахунок державного бюджету. Що стосується передвиборної агітації, то вона фінансується не лише за рахунок коштів державного бюджету, але й за рахунок іншого недержавного джерела – коштів виборчих фондів політичних партій, виборчих блоків та кандидатів у народні депутати, зареєстрованих в одномандатних виборчих округах. І це є надзвичайно важливим фактором впливу на волевиявлення виборців з боку різних політичних сил та окремих кандидатів у депутати, особливо тих, хто має значні кошти. І саме тут мають бути створені відповідні умови і належним чином здійснюватися громадський контроль за витрачанням коштів цих фондів.

У той же час кошти виборчих фондів мають використовуватися виключно на потреби агітаційної кампанії суб'єктів виборчого процесу, що, на наш погляд, невиправдано звужує сферу витрачання коштів виборчих фондів політичними партіями, блоками, кандидатами у народні депутати.

Слід також зазначити, що законодавець надавав право відповідним

суб'єктам виборчого процесу утворювати виборчі фонди, але не зобов'язував їх це робити, як і не передбачав відповідальності за неутворення таких фондів. Саме така нечіткість положень ст. 37 Закону «Про вибори народних депутатів України» у виборчу кампанію 1998 р. призвела до того, що із зареєстрованих (як суб'єкти виборчого процесу) політичних партій, виборчих блоків партій відкрили рахунки власних виборчих фондів для фінансування своєї передвиборної агітації лише 25. П'ять політичних партій таких фондів не утворили і, таким чином, поза увагою громадськості залишилися фінансові джерела їх передвиборної агітації¹.

Розглядаючи питання передвиборчої агітації треба зауважити, що вона може здійснюватися в будь-яких формах і будь-якими засобами, що не суперечать Конституції України та законам України. Громадяни України мають право вільно і всебічно обговорювати передвиборні програми партій, кандидатів, політичні, ділові та особисті якості кандидатів у депутати, вести агітацію за або проти партій, кандидатів у депутати в одномандатному окрузі.

Передвиборна агітація може проводитися у таких формах:

- проведення зборів громадян, інших зустрічей з виборцями;
- проведення мітингів, походів, демонстрацій, пікетів;
- проведення публічних дебатів, дискусій, «круглих столів», прес-конференцій стосовно положень передвиборних програм та політичної діяльності партій (блоків)-суб'єктів виборчого процесу чи кандидатів у депутати;
- оприлюднення в друкованих та аудіовізуальних (електронних) засобах масової інформації політичної реклами, виступів, інтерв'ю, нарисів, відеофільмів, аудіо- та відеокліпів, інших публікацій та повідомлень;
- розповсюдження виборчих листівок, плакатів та інших друкованих агітаційних матеріалів чи друкованих видань, в яких розміщено матеріали

---

¹Див.: Коваль М. І. Особливості фінансового та інформаційно-аналітичного забезпечення участі засобів масової інформації у виборчому процесі : проблеми вдосконалення виборчого законодавства / М. І. Коваль // Збірник матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. / редкол. : М. М. Рябець та ін. – К. – 2002. – С. 98–99.

передвиборної агітації;

– розміщення друкованих агітаційних матеріалів чи політичної реклами на носіях зовнішньої реклами;

– проведення концертів, вистав, спортивних змагань, демонстрації фільмів та телепередач чи інших публічних заходів за підтримки партії (блоку)-суб'єкта виборчого процесу чи кандидата у депутати, а також оприлюднення інформації про таку підтримку;

– публічні заклики голосувати за чи проти партій (блоків)-суб'єктів виборчого процесу або публічні оцінки діяльності цих партій (блоків) чи кандидатів у депутати;

– в інших формах, що не суперечать Конституції України та законам України¹.

На нашу думку, особливу увагу треба приділити такій формі передвиборної агітації, як друковані засоби масової інформації, оскільки саме ця форма є найпоширенішою серед зловживання ЗМІ, що є порушенням чинного законодавства.

Роль друкованих засобів масової інформації у проведенні виборчих перегонів важко переоцінити. Вони є основним джерелом передвиборної агітації того чи іншого кандидата. Саме через засоби масової інформації кандидати борються за вплив на виборців та їх підтримку, поширюють необхідну інформацію на відповідну електоральну територію, пробують надати максимально повну (в їх розумінні) інформацію, яка, зазвичай, носить характер передвиборної агітації. Особливо яскраво агітаційну боротьбу в друкованих ЗМІ ми могли спостерігати при проведенні трьох турів виборів Президента України у 2004 р., і, на жаль, досить часто вона носила незаконний характер, що полягало у зловживанні друкованими ЗМІ правом на проведення передвиборної агітації². Діяльність друкованих ЗМІ регулюється Конституцією України, Законом України «Про інформацію»,

---

¹Див.: Рогач О. Зловживання друкованими засобами масової інформації правом на проведення передвиборної агітації / О. Рогач // Конституційне право. – 2005. – № 8 (серпень). – С. 88.

²Див.: Рогач О. Зловживання друкованими засобами масової інформації правом на проведення передвиборної агітації / О. Рогач // Конституційне право. – 2005. – № 8 (серпень). – С. 86.

Законом України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні». Ст. 34 Конституції України гарантує свободу слова в Україні¹. Здійснення цього права може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету та неупередженості правосуддя.

У Законі України «Про інформацію» наголошується на неприпустимості зловживання правом на інформацію. Ст. 46 цього Закону передбачає, що інформація не може бути використана для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання расової, національної, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини².

Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» забороняє зловживання свободою діяльності друкованих засобів масової інформації. У ст. 3 цього Закону зазначається, що друковані ЗМІ в Україні не можуть бути використані для:

- поширення відомостей, розголошення яких забороняється ст. 46 Закону України «Про інформацію»;
- закликів до захоплення влади, насильницької зміни конституційного ладу або територіальної цілісності України;
- пропаганди війни, насильства та жорстокості;
- розпалювання расової, національної, релігійної ворожнечі;
- розповсюдження порнографії, а також із метою вчинення терористичних актів та інших кримінально караних діянь;
- втручання в особисте життя громадян, посягання на їх честь і гідність

---

¹ Конституція України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/254к/96-вр>

² Закон України «Про інформацію» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

тощо.

У законах, що аналізуються, визначено загальні обмеження щодо поширення тих чи інших відомостей, інформації. Спеціальні норми щодо обмеження діяльності друкованих ЗМІ в ході передвиборної агітації встановлено Законом України «Про вибори Президента України», який регулює загальний порядок використання ЗМІ (ст. 60) та використання друкованих ЗМІ (ст. 63) в період проведення передвиборної агітації. Згідно із ст. 63 Закону України «Про вибори Президента України», кандидат на пост Президента України має право за рахунок і в межах коштів Державного бюджету України опублікувати в однаковому для всіх кандидатів поліграфічному виконанні в місцевих державних чи комунальних друкованих засобах масової інформації свою передвиборну програму. В усіх інших випадках публікація агітаційних матеріалів у друкованих ЗМІ всіх форм власності повинна здійснюватися кандидатом на пост Президента України лише за рахунок коштів свого виборчого фонду на підставі угоди, що укладається між розпорядником поточного рахунку виборчого фонду кандидата на пост Президента України та редакцією друкованого засобу масової інформації. Без укладення угоди та надходження коштів на рахунок редакції друкованого засобу масової інформації публікація цих матеріалів забороняється¹.

Однак такий порядок використання друкованих ЗМІ в період проведення передвиборної агітації, як свідчить аналіз звернень зі скаргами до Центральної виборчої комісії та територіальної виборчої комісії № 70, практично не дотримувався. Друковані ЗМІ, в основному це стосується державних та комунальних ЗМІ, прямо чи опосередковано проводили агітацію за провладного кандидата без укладення відповідних угод. Хоча слід зазначити, що й опозиційна преса також порушувала згаданий порядок, однак такі порушення не мали системного характеру.

---

¹ Закон України «Про вибори Президента України»: Науково-практичний коментар / Ю. Б. Ключковський. – К.: Парлам. вид-во, – 2004. – С. 408-450.

Щодо державних друкованих ЗМІ, то відповідно до п. 4 ст. 64 Закону (яка визначає обмеження щодо ведення передвиборної агітації) їм та їхнім посадовим, службовим особам і творчим працівникам під час виборчого процесу у своїх матеріалах і передачах, не обумовлених угодами, укладеними відповідно до вимог ч. 6 ст. 63 цього Закону, забороняється агітувати «за» або «проти» кандидатів на пост Президента України, оцінювати їх передвиборні програми або віддавати їм перевагу в будь-якій формі. У разі порушення ними цієї вимоги за поданням Центральної виборчої комісії або відповідної територіальної виборчої комісії діяльність цих засобів масової інформації за рішенням суду може бути тимчасово припинена. У цьому випадку ми бачимо відповідну правову санкцію, закріплену в Законі, у вигляді тимчасового припинення діяльності друкованого ЗМІ за порушення порядку ведення передвиборної агітації. Однак, виходячи із змісту статті, ця санкція застосовується лише щодо державних та комунальних ЗМІ. Відповідальність за аналогічні дії друкованих ЗМІ інших форм власності Законом не встановлена. Ця обставина спонукала недержавні ЗМІ до зловживання правом на проведення передвиборної агітації. Враховуючи це, вважаємо, що однією з причин малої ефективності чинного виборчого законодавства (в частині застосування санкцій за порушення порядку проведення передвиборної агітації) є розмежування редакцій ЗМІ на державні, комунальні та на редакції, що належать недержавним суб'єктам. Таке положення Закону встановлює нерівність суб'єктів права перед законом, що суперечить загальним принципам права, закріпленого у Конституції України, та знижує ефективність дії норм виборчого законодавства, що передбачають відповідальність за порушення обмежень щодо ведення передвиборної агітації під час виборів.

Ще однією нормою Закону України «Про вибори Президента України», що сприяла зловживанню друкованими ЗМІ правом на проведення передвиборної агітації, є ст. 102 зазначеного Закону, яка передбачає особливості оскарження дій чи бездіяльності засобів масової інформації, їх

власників, посадових і службових осіб. Відповідно до ч. 1 цієї статті кандидат на пост Президента України, партія-суб'єкт виборчого процесу мають право оскаржувати до відповідної виборчої комісії або суду дії чи бездіяльність засобів масової інформації, їх власників, посадових та службових осіб, які порушують встановлений законом порядок діяльності засобів масової інформації під час виборчого процесу, у тому числі щодо передвиборної агітації¹.

Отже, ч. 1 ст. 102 Закону «Про вибори Президента України» визначає обмежене коло суб'єктів звернення із скаргою: кандидат на пост Президента; партія, кандидат в одномандатному окрузі – суб'єкт виборчого процесу.

Аналізуючи викладене, незрозумілою стає позиція законодавця, який не передбачив у колі цих суб'єктів довірену особу кандидата на пост Президента України, що призвело до того, що на регіональному рівні скарги на дії чи бездіяльність ЗМІ, їх власників, посадових і службових осіб у більшості випадків залишалися без розгляду через те, що їх подавали довірені особи кандидатів на пост Президента України. На нашу думку, цілком очевидно, що довірені особи повинні бути суб'єктами звернення із скаргою, що визначаються ст. 102 Закону «Про вибори Президента України».

Таким чином, зловживання друкованими ЗМІ правом на проведення передвиборної агітації передусім зумовлено недоліками чинного законодавства та відсутністю конкретних видів юридичної відповідальності за невиконання юридичних обов'язків, покладених на друковані ЗМІ Законом України «Про вибори Президента України».

Ще однією формою агітації виступає політична реклама. Політична реклама – це одна із форм передвиборної агітації, оплачена за рахунок коштів виборчих фондів партій, кандидатів, розміщена за допомогою рекламних засобів, яка спонукає виборців голосувати за або проти певного суб'єкта виборчого процесу. До політичної реклами належить використання

---

¹ Закон України «Про вибори Президента України»: Науково-практичний коментар / Ю. Б. Ключковський. – К.: Парлам. вид-во, – 2004. – ст. 102.

символіки або логотипів партій, кандидатів-суб'єктів виборчого процесу, а так само повідомлення про підтримку партією-суб'єктом виборчого процесу або кандидатом у депутати видовищних, інших публічних заходів чи привернення уваги до участі у таких заходах партії-суб'єкта виборчого процесу чи певних осіб як кандидатів у депутати.

Фінансова підтримка партією-суб'єктом виборчого процесу чи кандидатом у депутати проведення концертів, вистав, спортивних змагань, демонстрацій фільмів, телепередач чи інших заходів може здійснюватися лише за рахунок коштів виборчого фонду відповідної партії.

Передвиборна агітація виборів народних депутатів України здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України, виділених на підготовку і проведення виборів, та коштів виборчих фондів партій (блоків). Використання власних коштів кандидатів у депутати чи коштів з інших джерел для проведення передвиборної агітації, у тому числі з ініціативи виборців, забороняється.

Партія-суб'єкт виборчого процесу має право на договірній основі за рахунок коштів виборчого фонду партії (блоку) орендувати будинки і приміщення усіх форм власності для проведення зборів, мітингів, дебатів, дискусій та інших публічних заходів передвиборної агітації. У разі якщо будинок/приміщення незалежно від форми власності було надано для проведення передвиборного публічного заходу чи передвиборної агітації одній партії, власник цього будинку/приміщення не має права відмовити в його наданні на тих же умовах іншій партії-суб'єкту виборчого процесу. Зазначена вимога не стосується приміщень, що перебувають у власності чи постійному користуванні партій-суб'єктів виборчого процесу, одержані готівкою без зарахування їх на виборчий рахунок, а також будь-які вигоди майнового характеру¹.

Виборчими законами не визначається порядок використання коштів

---

¹Див.: Андрушко П. П. Коментар до статті 159-1 Особливої частини Кримінального кодексу України / П. П. Андрушко // Науково-практичні коментарі. – 2006. – № 7. – С. 27.

виборчих фондів. У них лише визначаються порядок призначення розпорядників коштів виборчих фондів, їх права, обов'язки і в загальній формі визначається, що розпорядники коштів накопичувальних рахунків виборчих фондів партій та кандидатів на пост Президента України зобов'язані вести облік надходження та розподіл коштів таких фондів між поточними рахунками, а розпорядники поточних рахунків таких виборчих фондів та розпорядники коштів виборчих фондів місцевих організацій партії, кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови забезпечують дотримання фінансової дисципліни, цільове використання коштів виборчого фонду, зобов'язані вести облік використання коштів, а також, що використання коштів з рахунку виборчого фонду здійснюється у безготівковій формі та витрачання коштів з рахунку виборчого фонду припиняється за день до дня проведення виборів.

Оскільки здійснення передвиборної агітації дозволяється лише за рахунок коштів виборчих фондів, а використання для її здійснення коштів з інших джерел, в тому числі і власних коштів кандидатів виборчими законами заборонено, то якщо розмір використаних цих коштів перевищуватиме 400 МРЗП, дії винного мають кваліфікуватися за наявності інших ознак складу злочину за ч. 2 ст. 159-1 КК України.

Партія, кандидат в одномандатному окрузі при виборах народних депутатів України, кандидат на пост Президента України мають право відкрити лише один накопичувальний рахунок виборчого фонду, який відкривається ними в установі банку України у м. Києві, яку вони визначають на свій розсуд, а також не більше одного поточного рахунку, з якого здійснюється фінансування витрат на передвиборну агітацію, на території одного територіального виборчого округу в порядку, встановленому НБУ за погодженням із ЦВК. На поточні рахунки виборчого фонду кошти можуть надходити виключно з накопичувального рахунку виборчого фонду партії, кандидата на пост Президента України (ст. 41

Закону України «Про вибори Президента України»¹.

Місцева організація партії при проведенні місцевих виборів, кандидат на посаду сільського, селищного, міського голови, кандидат у депутати в одномандатному окрузі можуть відкрити лише один рахунок свого виборчого фонду і лише в національній валюті в установі банку України, яка визначається територіальною виборчою комісією за місцезнаходженням відповідної територіальної виборчої комісії, в порядку, встановленому НБУ за погодженням із ЦВК (ст. 63 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів»).

Витрачання коштів з поточних рахунків виборчого фонду партії або кандидата на пост Президента України, рахунку виборчого фонду місцевої організації партії, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, кандидата у депутати в одномандатному окрузі здійснюється у безготівковій формі (ч. 1 ст. 51 Закону України «Про вибори народних депутатів України», ч. 5 ст. 41 Закону «Про вибори Президента України», ч. 4 ст. 63 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів»)².

Використання коштів виборчих фондів здійснюється їх розпорядниками, призначеними в порядку, визначеному виборчими законами (ст. 42 Закону України «Про вибори Президента України», ст. 49 Закону України «Про вибори народних депутатів України», ст. 63 Закону «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів»)³.

Під використанням коштів чи іншого майна здебільшого розуміється вилучення у будь-якій формі корисних властивостей такого майна для задоволення потреб або його власника, або інших осіб. Під використанням

---

¹ Закон України «Про вибори народних депутатів України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1665-15>

² Закон України «Про вибори Президента України» : Науково-практичний коментар / Ю. Б. Ключковський. – К. : Парлам. вид-во, – 2004. – С. 408-450.

³ Закон України «Про вибори народних депутатів України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1665-15>

фінансової (матеріальної) підтримки у здійсненні виборчої кампанії з порушенням встановленого законом порядку слід розуміти:

- використання одержаних грошових коштів, які не зараховані на рахунок виборчого фонду;

- використання матеріальних цінностей (майна), одержаних безоплатно чи за необґрунтовано заниженими розцінками;

- використання у готівковій формі коштів з виборчого фонду для: а) оплати вартості одержаного майна, виконаних робіт, наданих послуг; б) оплати праці членів виборчих комісій, спостерігачів, довірених чи уповноважених осіб, представників; в) оплати послуг (роботи) осіб, які безпосередньо здійснюють передвиборчу агітацію; г) оплати вартості виготовлення агітаційних матеріалів; д) оплати проведення опитувань громадян до виборів і опитування виборців у день голосування; є) інше використання коштів із виборчого фонду у готівковій формі;

- витрачання коштів із виборчого фонду після закінчення строку, протягом якого вони можуть використовуватися (ч. 1 ст. 41 Закону України «Про вибори Президента України», ч. 2 ст. 52 Закону України «Про вибори народних депутатів України» передбачено, що витрачання коштів із поточних рахунків виборчих фондів припиняється о 15 годині останнього дня перед днем виборів; ч. 8 ст. 63 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» передбачено, що витрачання коштів з рахунку виборчого фонду припиняється за день до дня проведення місцевих виборів);

- передача одержаного як матеріальна підтримка майна (наприклад, продуктів харчування) виборцям для їх підкупу;

- користування будівлями, приміщеннями, транспортними засобами при здійсненні передвиборної кампанії без оплати їх вартості чи оплати за заниженими розцінками;

- отримання різних послуг без оплати їх вартості чи їх оплати за заниженими розцінками;

– поширення отриманих безоплатно чи за необґрунтовано заниженими розцінками агітаційних матеріалів.

Умисним використанням фінансової підтримки у здійсненні виборчої кампанії з порушенням встановленого законом порядку має також вважатись: *оплата за рахунок коштів виборчого фонду заходів, здійснення (проведення) яких забороняється виборчими законами*. Відповідно до ч. 1 ст. 74 Закону України «Про вибори народних депутатів України» забороняється фінансова підтримка концертів, вистав, спортивних змагань, інших публічних заходів за участю іноземців та осіб без громадянства, що проводяться на підтримку чи за підтримки партії (блоку) - суб'єкта виборчого процесу чи кандидата у депутати, проведення передвиборної агітації в зарубіжних засобах масової інформації, що діють на території України, а також у зареєстрованих в Україні засобах масової інформації, в яких частка зарубіжної власності перевищує п'ятдесят відсотків (ч. 19 ст. 74 Закону України «Про вибори народних депутатів України»); виготовлення та розповсюдження друкованих передвиборних агітаційних матеріалів, що не містять відомостей про установу, яка здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск¹. Схожі за змістом заборони містяться у ст. 61 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», ст. 64 Закону України «Про вибори Президента України». Використанням фінансової (матеріальної) підтримки у здійсненні виборчої кампанії з порушенням встановленого законом порядку має також визнаватися:

– використання коштів, одержаних від фізичних осіб, яким заборонено робити добровільні внески до виборчих фондів, а також коштів, одержаних від будь-яких юридичних осіб;

– використання коштів або матеріальних цінностей, в тому числі агітаційних матеріалів, одержаних на безплатній основі чи за необґрунтовано

---

¹ Закон України «Про вибори народних депутатів України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1665-15>

заниженими розцінками;

– використання коштів понад граничні розміри, визначені виборчими законами;

– ведення (здійснення) передвиборної агітації в засобах масової інформації без оплати ефірного часу та вартості її публікації у друкованих засобах масової інформації або ж при оплаті наданого ефірного часу чи друкованих площ не за рахунок коштів виборчих фондів, а за рахунок інших коштів¹.

Виборчими законами передбачено, що передвиборна агітація в засобах масової інформації усіх форм власності за рахунок коштів виборчих фондів здійснюється на умовах рівної оплати за одиницю ефірного часу чи одиницю друкованої площі (ч. 5 ст. 60 Закону «Про вибори Президента України», ч.5 ст. 73 Закону «Про вибори народних депутатів України», ст. 65 Закону «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів»)².

Згідно з виборчими законами, ефірний час за рахунок коштів власних виборчих фондів надається на підставі угоди, що укладається між уповноваженою особою місцевої організації партії, кандидатом або його довіреною особою, розпорядником поточного рахунку виборчого фонду партії, розпорядником поточного рахунку кандидата на пост Президента України і телерадіоорганізацією будь-якої форми власності. Без укладення такої угоди, а також за умови ненадходження коштів на рахунок телерадіоорганізації остання не має права надавати ефірний час для ведення передвиборної агітації (ч. 5 ст. 55 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», ч. 10 ст. 70 Закону України «Про вибори народних депутатів України», ч. 9 ст. 61 Закону України «Про вибори Президента України»).

---

¹Див.: Андрушко П. П. Коментар до статті 159-1 Особливої частини Кримінального кодексу України / П. П. Андрушко // Науково-практичні коментарі. – 2006. – № 7. – С. 27.

² Закон України «Про вибори народних депутатів України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1665-15>

Матеріали передвиборної агітації за рахунок коштів власних виборчих фондів публікуються в друкованих засобах масової інформації на підставі угоди, що укладається від імені місцевої організації партії, кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, розпорядником відповідного виборчого фонду, розпорядником поточного рахунку виборчого фонду партії, розпорядником поточного рахунку виборчого фонду кандидата на пост Президента України з редакцією (видавцем друкованого засобу масової інформації). Без укладення угоди та надходження коштів на рахунок редакції (видавця) друкованого засобу масової інформації публікація цих матеріалів забороняється (ч. 5 ст. 54 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», ч. 5 ст. 74 Закону України «Про вибори народних депутатів України», ч. 5 ст. 63 Закону України «Про вибори Президента України»)¹.

Слід зазначити, що чинним законодавством не врегульований порядок агітації у місцях дозвілля (кінотеатрах, нічних клубах тощо, коли політична агітація проводиться шляхом застосування масового впливу саме у цих місцях). Так, згідно з Законом України «Про вибори народних депутатів України» одну із форм передвиборної агітації, яка оплачена за рахунок коштів виборчих фондів партій, кандидатів в одномандатному окрузі розміщена за допомогою рекламних засобів, яка спонукає виборців голосувати за або проти певного суб'єкта виборчого процесу. До політичної реклами належить використання символіки або логотипів партій (блоків)-суб'єктів виборчого процесу, а так само повідомлення про підтримку партією (блоком)-суб'єктом виборчого процесу або кандидатом у депутати видовищних, інших публічних заходів або привернення уваги до участі у таких заходах партії-суб'єкта виборчого процесу чи певних осіб як кандидатів у депутати. Але ці діяння не є конкретизовані, що дає змогу

---

¹ Закон України «Про вибори народних депутатів України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1665-15>

тлумачити закон «під іншим кутом», а тим самим призводить до порушень. Тому слід детальніше викласти у диспозиції статті КК України, а також Закону України «Про вибори народних депутатів України» діяння, які будуть чітко регламентувати спосіб скоєння злочину¹.

Слід погодитись із С. М. Обушним, який зазначає, що існують певні труднощі при встановленні самого факту скоєння злочину. Дуже складним і майже неможливим є процес доказування наявності зв'язку між даними правопорушеннями. Законодавець не достатньо приділив увагу комплексу заходів, у першу чергу направлених на посилення прозорості дій, так або інакше пов'язаних із фінансуванням виборів, а інформаційна закритість у цій сфері значно полегшує вчинення правопорушень. У цьому випадку він наголошує на необхідності передбачення створення механізмів, що забезпечують можливість аналізу інформації про фінансову звітність кандидатів, виборчих об'єднань, розроблення дієвих механізмів контролю тіньового інвестування політичних партій, оскільки, по суті, відсутні будь-які дані про масштаби та канали такого інвестування. На жаль, на сьогодні єдиним джерелом одержання інформації про тіньове інвестування продовжують залишатися різного роду інтерв'ю та висловлювання лідерів, переважно з опозиційних політичних партій або партійних фінансистів, котрі знають, скільки фінансів потребує політична партія на статутну діяльність і скільки – на виборчу кампанію. Звичайно, такі відомості є умовно достовірними, однак така інформація наближає нас до розуміння, скільки ж насправді надходить коштів через канали «тіньового інвестування», різного роду підставні фірми (так звані «одноденки»), фінансових посередників тощо².

Крім того, у Законі України «Про вибори народних депутатів» не встановлено будь-яких вимог до фінансових звітів про надходження і використання коштів виборчих фондів. Не передбачено відповідальність за

---

¹ Закон України «Про вибори народних депутатів України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1665-15>

² Див.: Обушний С. М. Тіньове інвестування в системі фінансування політичних парій / С. М. Обушний // Формування ринкових відносин в Україні. – №4 (71). – 2007. – С. 47–50.

неподання фінансових звітів або їх несвоєчасне подання; величина внеску до виборчого фонду партії (400 МРЗП) є надмірною, порівняно з іншими країнами Європи. Так, наприклад, в Ісландії внесок однієї особи до виборчого фонду партії не може перевищувати 300 тис. крон, або 2 488 євро. При цьому якщо така особа вже здійснювала внески на користь цієї партії в поточному році, розмір внеску до виборчого фонду зменшується, відповідно, на цю суму, а якщо внески однієї особи на користь партії перевищили граничну суму в 300 тис. крон, то надлишки негайно повертаються цій особі. В Іспанії внесок однієї фізичної чи юридичної особи до виборчого фонду партії не може перевищувати 6 тис. євро. У Словаччині внесок на користь партії на суму понад 5 тис. крон, або 150 євро може бути здійснено лише на підставі угоди дарування, а внесок на суму понад 100 тис. крон, або 3 тис. євро – на підставі нотаріально засвідченої двосторонньої угоди між особою і партією, хоча граничний розмір внесків до виборчих фондів законодавчо не обмежується. У Словенії розмір внеску на користь партії від однієї особи на рік не може перевищувати 10 МРЗП. У Польщі розмір внесків від однієї особи на користь партії протягом року не може перевищувати 15 МРЗП, аналогічно і до виборчого фонду суб'єкта виборчого процесу, крім випадків, коли протягом року проводяться декілька загальнодержавних виборів, тоді розмір внеску від однієї особи може збільшитися до 25 МРЗП. При цьому в більшості країн внески можливі і не в грошовій формі, але завжди їх вартість визначається за ринковою ціною¹. Звіти про надходження і використання коштів виборчих фондів до дня голосування не оприлюднюються; не передбачено обов'язковості розкриття у фінансових звітах інформації про донорів, внески яких перевищили певну визначену законом межу тощо.

Підтримуючи ідею зменшення розміру добровільного внеску до виборчого фонду, Л. І. Адашис пропонує його зменшення до такого, що не перевищуватиме 50 МРЗП для юридичної особи і 25 – для фізичної особи, у

---

¹Див.: Підтримка незалежного урядування: проект протидії корупції в Україні (ЦРАС). – К. : Лабораторія законодавчих ініціатив, 2009. – С. 16-18.

виборчий період чи протягом календарного року¹. На обґрунтування своєї позиції вона зазначає, що закріплення у законодавстві даного положення і розміру внеску стимулюватиме парламентські політичні партії частіше знаходити консенсус у прийнятті нормативно-правових актів, що, у свою чергу, відіб'ється на реальних змінах у країні на краще, на стабілізації економіки, підвищенні рівня добробуту в державі і, як наслідок, збільшенні мінімальної заробітної плати.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що інформаційна закритість та прогалини у законодавчому регулюванні виборчих кампаній є факторами, які ускладнюють боротьбу з правопорушеннями у цій сфері².

Окрім зазначеного вище треба зауважити, що злочин, передбачений ч. 2 ст. 159-1 КК України, з об'єктивної сторони виражається у використанні у великому розмірі фінансової (матеріальної) підтримки у здійсненні виборчої кампанії кандидата, політичної партії кандидатом, його уповноваженим представником, довіреною особою кандидата чи уповноваженою особою з порушенням встановленого законом порядку.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 2 ст. 159-1 КК України, законодавцем визначається формулюванням «використання... фінансової (матеріальної) підтримки з порушенням встановленого законом порядку», тобто для наявності злочину необхідно встановити, що вчинені дії є незаконними, забороненими виборчими законами, порушують порядок використання суб'єктами виборчого процесу при проведенні виборчої кампанії наданої їм фінансової (матеріальної) підтримки.

Використання фінансової (матеріальної) підтримки – це розпорядження та користування коштами або майном, одержаними як фінансова (матеріальна) підтримка, при здійсненні виборчої кампанії.

---

¹Див.: Адашис Л. І. Політичні партії як суб'єкти виборчого процесу на виборах народних депутатів України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / Л. І. Адашис. – Х., 2010. – 20 с.

²Див.: Стурова Т. С. Проблеми об'єктивної сторони порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) / Т. С. Стурова // Зб. тез доповідей та наукових повідомлень Всеукраїнської конф. молодих учених (Харків, 12–13 листоп. 2008 р.) – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2008. – С. 148–149.

Способи використання фінансової (матеріальної) підтримки залежать від виду такої підтримки (грошові кошти, матеріальні цінності (майно), надані безоплатно або за заниженими розцінками послуги чи виконані роботи). Якщо такою підтримкою є грошові кошти, то їх використання виражається у формі засобу платежу для оплати товарів, робіт, послуг, безоплатної передачі їх іншим особам. Матеріальна підтримка у вигляді майна може використовуватися шляхом користування таким майном чи розпорядження ним у цивільно-правовому розумінні, зокрема будь-яке їх відчуження (передача виборцям як предмету їх підкупу, користування транспортними засобами, будівлями, приміщеннями тощо).

Серед зазначених вище проблем, які існують у чинному законодавстві про вибори в нашій державі, доцільно також виділити й інші, що вимагають вирішення.

Так, з метою забезпечення народовладдя і безпосередньої участі громадян в управлінні державними справами в Україні проводяться референдуми. Відповідно до Конституції України проводяться всеукраїнські референдуми.

Хотілося б звернути увагу на такий аспект, як реалізація права вимоги референдумів громадянами України. Так, відповідно до ст. 14 Закону України «Про всеукраїнський референдум» поряд з Верховною Радою України суб'єктом ініціювання всеукраїнського референдуму є Український народ, у випадках та порядку, встановлених Конституцією України та зазначеним законом.

Збирання підписів організують і здійснюють ініціативні групи референдуму, котрі утворюються на зборах громадян України, в яких беруть участь не менш як 2 тис. осіб, що мають право голосу на всеукраїнському референдумі.

Згідно ст. 59 Закону України «Про всеукраїнський референдум» витрати на проведення всеукраїнського референдуму, крім витрат на збирання підписів під вимогою проведення всеукраїнського референдуму,

здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України.

Так, ініціативна група для фінансування витрат на збір підписів на підтримку проведення всеукраїнського референдуму та інших передбачених Законом України «Про всеукраїнський референдум» цілей, а після оголошення Центральною виборчою комісією початку процесу всеукраїнського референдуму також для фінансування проведення агітації утворює свій фонд референдуму, що формується відповідно до вимог ст. 64 Закону України «Про всеукраїнський референдум». Фонд референдуму формується за рахунок власних коштів членів ініціативної групи референдуму, а також добровільних внесків фізичних осіб (далі – добровільний внесок) та внесків політичних партій чи всеукраїнських громадських організацій. Один добровільний внесок фізичної особи до фонду референдуму не може перевищувати чотирьохсот мінімальних розмірів заробітної плати. Власні кошти члена ініціативної групи референдуму, політичної партії чи всеукраїнської громадської організації, які перераховуються на накопичувальний рахунок фонду, не підлягають обмеженням за сумою і кількістю перерахувань. Забороняється робити добровільні внески до фонду референдуму суб'єкта процесу референдуму:

- іноземцям та особам без громадянства;
- анонімним жертводавцям (без зазначення в платіжному документі відомостей, передбачених частиною четвертою цієї статті);
- юридичним особам, крім політичних партій та всеукраїнських громадських організацій.

Фінансове забезпечення підготовки і проведення всеукраїнського референдуму за рахунок коштів Державного бюджету України, виділених на підготовку та проведення всеукраїнського референдуму, здійснюється ЦВК, яка є головним розпорядником цих коштів.

Хотілося б звернути увагу на той момент (як це вже зазначалось вище), що у Законі України «Про всеукраїнський референдум» міститься положення щодо самофінансування виборчого фонду ініціативної групи з проведення

референдуму. Це означає, що такі ініціативні групи самофінансуються, інакше кажучи, громадяни (ініціативні групи), які забажали реалізувати право вимоги референдумів, за власні кошти фінансують діяльність, пов'язану зі збиранням підписів. Більше того, особи, які зацікавлені як у самому референдумі, так і у його результаті можуть профінансувати таку організацію, що у подальшому може вплинути як на проведення самого референдуму, так і на його кінцевий результат.

Слід погодитися з В. Ф. Погорілко, який зазначає, що позиція законодавця щодо встановлення відповідальності тільки за порушення фінансування виборів є досить незрозумілою, це суперечить логічному підходу, який закладено в нових редакціях ст. 157 – 159, де встановлено кримінальну відповідальність не тільки за порушення законодавства про вибори, а й про референдуми¹. Безумовно, з огляду на їх змістовну близькість це є логічним і правильним. Немає ніяких підстав сприймати тільки половину російської ідеї, що є правильною. Ст. 141-1 КК РФ, яка була покладена за основу у ст. 159-1 КК України, має ту особливість, що в ній мова йде одночасно про порядок фінансування виборів і референдумів. Також слід звернути увагу на те, що характерною особливістю кримінального законодавства держав англосаксонської системи, а саме Великобританії, є детальна регламентація порушень фінансування під час проведення виборів. Так, Закон Великобританії «Про політичні партії, вибори та референдуми» від 2000 р. містить 69 складів злочинів, які передбачають відповідальність за порушення правил фінансування виборчих кампаній. Вітчизняне законодавство таку ідею не сприймає, хоча вона є актуальною і має свої витоки із конституційного права, яке не робить великої різниці між референдними і виборчими правовідносинами.

Отже, на наш погляд, назву ст. 159-1 КК України доцільно сформулювати у такому вигляді: «Порушення порядку фінансування

---

¹Див.: Погорілко В. Ф. Референдне право України : навч. посіб. / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко; НАН Укр., ін-т держави і права ім. В. М. Корещького; Київ. Ун-т права НАН Укр. – К. : Ліра, 2006 – С. 225.

виборчої кампанії кандидата, політичної партії або порядку фінансування референдуму».

У ч. 3 ст. 159-1 КК України передбачено кваліфікований різновид обох злочинів, які передбачені ч. 1 та 2. І надання фінансової підтримки, і її витрачання можуть утворювати кваліфіковані склади злочинів за допомогою такої кваліфікуючої ознаки, як група осіб за попередньою змовою, зміст якої є традиційним (ч. 2 ст. 28 КК України).

Отже, однією з кваліфікованих ознак порушення порядку фінансування на виборах за ознаками ч. 3 ст. 159-1 КК України є вчинення цього злочину за попередньою змовою групою осіб. Вчинення злочину із зазначеною ознакою є однією із форм співучасті. Свого часу А. А. Піонтковський справедливо зазначав, що для кримінальної відповідальності за співучасть необхідно встановити її об'єктивну і суб'єктивну сторони, які відповідають загальним принципам відповідальності за кримінальним правом. З об'єктивної сторони для кримінальної відповідальності кожного зі співучасників необхідно встановити сприяння ним чим-небудь учиненню виконавцем злочину¹. Згідно з ч. 2 ст. 28 КК України злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення.

Верховний Суд України, роз'яснюючи правила кваліфікації злочинів за попередньою змовою групою осіб при посяганні на приватну власність, підкреслив: «Крадіжку, грабіж, шахрайство і вимагання слід кваліфікувати як вчинені за попередньою змовою групою осіб тоді, коли за домовленістю, що виникла до початку вчинення відповідного злочину, у ньому брали участь як співвиконавці двоє або більше осіб»². Наведену точку зору також підтримує М. І. Мельник, коментуючи ст. 28 чинного КК України. Він, розкриваючи

---

¹Див.: Піонтковський А. А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. Курс советского уголовного права. Общая часть / А. А. Пионтковский. – М. : Ин-т гос. и права. Акад. наук СССР, 1961 – С. 552.

²Див.: Постанови Пленуму Верховного Суду України 1972–2002. – Офц. вид-во. / за ред. В. Т. Маляренка. – К. : А.С.К., 2003. – С. 342.

зміст вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб, зазначає: «Учасники вчинення злочину такою групою діють як співвиконавці»¹.

Видається, що у цьому питанні слід погодитися з думкою М. В. Карчевського, який стверджує, що основним недоліком такого визначення було те, що за межами групи осіб за попередньою змовою, а, отже, у багатьох випадках за межами кваліфікованих складів злочинів залишалися організатори, підбурювачі, пособники. Це призводило до недооцінки ступеня суспільної небезпечності вчинених злочинів, а також осіб, що їх скоїли, і врешті-решт до призначення необґрунтованого покарання². Такий висновок він робить на підставі порівняльного аналізу ч. 2 ст. 28 КК України, де законодавець визначає зміст вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб, та ч. 1 цієї ж статті, де визначається зміст вчинення злочину групою осіб без попередньої змови. Дійсно, в останньому випадку законодавець вживає термін «виконавці», а при визначенні вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб замість вказаної дефініції використовується в множині поняття «особа».

Таким чином, скоєння злочину за попередньою змовою групою осіб законодавець розуміє більш широко: воно може мати місце не тільки у випадку простої співучасті (співвиконавства) за попередньою змовою, але й у випадках складної співучасті (із виокремленням організатора, підбурювача та пособника).

Кваліфіковане порушення порядку фінансування виборчої кампанії, кандидата, політичної партії (блоку) містить специфічні об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу злочину. Утім, у межах цього розділу вважаємо за можливе характеризувати ознаки об'єктивної сторони у кваліфікованому складі злочину. Питання про особливості суб'єктивних елементів кваліфікованого складу досліджуваного злочину розглядається у підрозділі

---

¹Див.: Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : А.С.К., 2002.- С. 100.

²Див.: Карчевський М. В. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин, систем та комп'ютерних мереж : моногр. / М. В. Карчевський – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2002. – С. 124.

2.4 даної роботи.

Специфіка порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку), вчиненого за попередньою змовою групою осіб, дозволяє зробити висновок, що воно може мати місце в таких випадках:

1) надання фінансової (матеріальної) підтримки у великому розмірі вчиняється двома або більше виконавцями, кожен з яких виконує всі дії, що утворюють об'єктивну сторону цього складу (наприклад, декілька осіб, які об'єднані спільною метою, надають певні матеріальні цінності з порушенням встановленого законом порядку надання підтримки на виборах);

2) надання фінансової (матеріальної) підтримки у великому розмірі вчиняється двома або більше співвиконавцями, кожен з яких виконує частину дій, що характеризують об'єктивну сторону (наприклад, одна особа «Г» бажає надати фінансову (матеріальну) підтримку, але сума, яку вона надає, перевищує 400 МНДГ, тоді «Г», за попередньою змовою з «Х» розподіляє ці кошти та фінансує виборчий фонд певного кандидата або політичної партії);

3) порушення порядку фінансування на виборах вчинюється двома або більше особами, при цьому лише одна з них виконує роль виконавця, а інші є підбурювачами, пособниками або організаторами (наприклад, особа «А», кандидат у депутати, не маючи достатніх коштів для друку агітаційних листівок, підбурює особу «Б», щоб вона організувала друк цих листівок за заниженими розцінками, які встановлені у регіоні. «П» у своїй типографії за попередньою домовленістю з «Б» друкує та розповсюджує листівки за заниженими розцінками).

Отже, при вчиненні досліджуваного злочину за попередньою змовою групою осіб мають певну специфіку й суб'єктивні ознаки, але, як зазначалося, це питання буде розглянуто в іншому розділі.

2.3 Суб'єкт злочину порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку)

Дослідження суб'єкта є невід'ємною проблемою будь-якої науки про суспільство. Поняттям «суб'єкт» як у первісному філософському понятті, що позначало носія властивостей, станів і ідей, так і у безлічі його подальших дефініцій, зокрема як індивіда або соціальної групи, що активно діє та пізнає, володіє свідомістю і волею, позначають різні аспекти і шляхи розуміння та вивчення категорії суб'єкта у спеціальних правничих науках¹. Для підкреслення значення суб'єкта злочину потрібно навести і його законодавче закріплення. Ч. 1 ст. 11 КК України передбачає, що злочином є суспільно небезпечне винне діяння (дія чи бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Наведена стаття закріплює положення, згідно з яким суб'єкт злочину є одним із обов'язкових елементів складу злочину, встановлення якого є необхідним у кожній кримінальній справі.

У КК України інститут суб'єкта злочину отримав своє законодавче закріплення вже у 2001 р. Так, у ст. ст. 18–22 КК України закріплено ознаки суб'єкта злочину. У науці кримінального права традиційно виділяють загальний та спеціальний суб'єкт злочину. Ч. 1 ст. 18 КК України містить положення, згідно з яким загальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, що вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Отже, вітчизняний законодавець установлює три обов'язкові ознаки суб'єкта злочину, які в сукупності його характеризують: фізична особа, осудність, досягнення віку кримінальної відповідальності.

Диспозиція ст. 159-1 КК України передбачає вчинення злочину як загальним (ч. 1 ст. 159-1 КК), так і спеціальним (ч. 2 ст. 159-1 КК) суб'єктом.

У межах цього дослідження бачиться недоцільним приділяти багато уваги проблемам визначення ознак суб'єкта злочину в кримінально-правовій

---

¹ Философский словарь / под общ. ред. И. Т. Фролова – М. : Политиздат, 1981. – С. 456.

науці, тому у цій роботі зазначене питання буде висвітлено стисло.

На нашу думку, практично повне розкриття питання суб'єкта порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) потребує визначення ознак загального суб'єкта цього діяння.

Згідно із ч. 1 ст. 22 КК України, кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років. Отже, суб'єктом порушення порядку фінансування на виборах, передбаченого ч. 1 ст. 159-1 КК України є загальним. Інакше кажучи, ним може бути особа, яка досягла 16-річного віку. Цей вік має обчислюватися з моменту вчинення злочину. Особа вважається такою, що досягла певного віку, не у день народження, а починаючи з наступної доби. У випадках, коли вік обвинуваченого неповнолітнього встановлює судово-медична експертиза, днем його народження слід вважати останній день встановленого року, а при визначенні віку мінімальною і максимальною кількістю років слід виходити із пропонуваного експертизою мінімального віку цієї особи¹.

Однак, виходячи із загальних положень цивільного законодавства, потрібно зазначити, що відповідно до ст. 32 ЦК України фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (неповнолітня особа) може самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами; самостійно укладати договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунку). Саме тому фізична особа у віці від чотирнадцяти років може надати грошові кошти або інші матеріальні цінності на рахунок виборчого фонду партії або кандидата. Отже, виходячи із вищенаведеного, складається неузгодженість між нормами закону, коли особа вже з чотирнадцяти років може вільно розпоряджатися своїми коштами (надавати пожертви до виборчих фондів), однак якщо така особа умисно порушує порядок надання фінансової (матеріальної) підтримки у великому розмірі для здійснення

---

¹Див.: Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / П. С. Матишевський. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – С. 97.

виборчої кампанії кандидату, політичній парії, то відповідальності за вчинені протиправні діяння вона нести не буде.

Порушення порядку фінансування на виборах може бути вчинене тільки громадянином України.

На теперішній час особливої актуальності набуває значення закріплення на законодавчому рівні положення про те, що суб'єктом злочину може бути не тільки фізична особа. Так, у вітчизняному законодавстві, в одному з перших проектів КК України, який був підготовлений в 1995 р. Комісією Верховної Ради України з питань правопорядку та боротьби із злочинністю, у ст. 26 суб'єктами кримінальної відповідальності передбачалися як фізичні, так і юридичні особи. Ст. 27 цього Проекту (та ще низка статей) були повністю присвячені інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб¹. Проте в подальшій роботі ця ідея не знайшла підтримки. Крім того, в російському та українському кримінальному праві радянського періоду ця ознака суб'єкта злочину не називалася, проте розумівся саме такий підхід. Зазначене питання в контексті вчинення злочинів проти виборчих прав громадян України набуває значної актуальності саме тоді, коли мова йде про порушення виборчих прав у процесі порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку), а точніше під час надання юридичними особами фінансової (матеріальної) підтримки у великому розмірі для здійснення цими особами їх виборчої кампанії. За злочинні діяння, що мали місце в процесі діяльності юридичної особи, відповідає фізична особа, яка вчинила такі діяння. Це, зокрема, може бути керівник (голова, начальник, уповноважений тощо). Отже, питання щодо кримінальної відповідальності юридичних осіб є дискусійним і не знайшло свого вирішення в кримінальному законодавстві тієї або іншої із зазначених держав

Законодавчий досвід інших зарубіжних країн є дещо відмінним. Так, на

---

¹Див.: Підтримка незалежного урядування: проект протидії корупції в Україні (ЦРАС). – К. : Лабораторія законодавчих ініціатив, 2009. – С. 16-18.

початку ХХ ст. законодавством США була передбачена кримінальна відповідальність юридичних осіб, винних у злочинних діях у сфері господарювання. Покаранням за такі дії був штраф.

У 1978 р. Європейський Комітет з проблем злочинності Ради Європи рекомендував європейським державам визнати юридичних осіб суб'єктами кримінальної відповідальності за економічні злочини. Це дало б змогу судам застосувати по таких справах покарання не лише у вигляді штрафу, а й заборони діяльності підприємств чи інших об'єктів, якщо їх діяльність завдала великої шкоди людям, суспільству чи природі. Такою рекомендацією скористалися Англія та Франція¹. Міститься таке положення і в КК штату Нью-Йорк².

Враховуючи, що кримінальна відповідальність обумовлена винуватістю особи, а юридична особа, як обґрунтовано вказує П. П. Іванцов, фіктивна за своєю природою і не володіє жодною ознакою фізичної особи (людини), слід погодитися з думками учених, які вважають, що юридична особа не може бути суб'єктом кримінальної відповідальності і її слід розглядати як сукупність фізичних осіб, які, за наявності певних підстав, можуть нести кримінальну відповідальність, у тому числі і за скоєння злочину групою осіб. Такої ж позиції дотримується і кримінальне законодавство низки зарубіжних країн³. Наприклад, у Виборчому кодексі Франції передбачено, що якщо дарувальник (особа, що надала дарування для цілей виборчої кампанії) є юридичною особою, то норми про відповідальність застосовуються до юридичних або фактичних керівників цього суб'єкта⁴.

Отже, як ми бачимо, більшість європейських держав не реалізували зазначений вище вид відповідальності можливо тому, що вона не відповідає

---

¹Див.: Крылова Н. Е. Основные черты нового уголовного кодекса Франции / Н. Е. Крылова – М. : СПАРК, 1996. – С. 47-55.

² Уголовное законодательство зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии, Японии) : сб. законодат. материалов / под ред. Козочкина И. Д. – М. : Зерцало, 2001. – С. 100.

³ Уголовное право: учебник. Особенная часть / отв. ред. И. Я. Козаченко, З. А. Незнамова, Г. П. Новоселов. – М. : Норма, 2001. – С. 168.

⁴Див.: Уголовное законодательство зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии, Японии) : сб. законодат. материалов / под ред. Козочкина И. Д. – М. : Зерцало, 2001. – С. 120.

принципу кримінального права – особистої (індивідуальної) відповідальності особи за вчинений злочин. Ця проблема має вирішуватися за допомогою адміністративного або цивільного права із застосуванням до таких підприємств штрафних санкцій з обмеженням або заборонаю їх діяльності¹.

Поняття осудності, а також неосудності викладено у ст. 19 КК України, обмеженої осудності – у ст. 20 КК України. Це дозволяє більш однозначно оцінити зміст даних станів особи. Насамперед важливо те, що осудність не рівнозначна психічному здоров'ю, а неосудність та обмежена осудність позначають різні юридично значущі ступені психічних відхилень, або, іншими словами, різні рівні «свободи волі» особистості.

Зазначимо, що на практиці діє презумпція осудності людини, яка може бути заперечена відповідними результатами медичних дослідів, узятими судом до уваги. У зв'язку з цим особливого значення набуває питання про критерії неосудності.

Переважає більшість сучасних криміналістів схиляються до виділення двох критеріїв неосудності: медичного (біологічного) і юридичного (психологічного). Перший може виражатися в одній із таких форм: хронічне психічне захворювання, тимчасовий розлад психічної діяльності, недоумство, інший хворобливий стан психіки.

Юридичний критерій неосудності позначено в законі словами «не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність)» або «не могла керувати ними» і може складатися із інтелектуального чи вольового моментів² або з критеріїв оцінки чи управління (керівництва).

В. В. Лень диференціює неосудність як єдність трьох критеріїв – медико-біологічного, юридичного та психологічного³.

Натомість Є. Л. Стрельцов, а також деякі інші автори (зокрема,

---

¹Див.: Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, В. О. Беньківський та ін. / за ред. Матишевського П. С., Андрушка П. П., Шапченка С. Д. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – С. 151.

²Див.: Пинаєв А. А. Курс лекцій по Общей части уголовного права. Кн.1 : О преступлениях / А. А. Пинаев. – Х. : «Одиссей», 2001. – С. 93.

³Див.: Лень В. В. Осудність у кримінальному праві і законодавстві : моногр. / В. В. Лень; за ред. Ю. М. Антоняна. – Д. : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. – Ліра ЛТД, 2008. – С. 101.

Ю. С. Богом'яков) налаштований диференціювати юридичний і психологічний критерії. У результаті він отримує три критерії неосудності: юридичний, психологічний і медичний. Його специфічний юридичний критерій становить факт вчинення особою суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України, за наявності доказів скоєння його особою, стосовно якої вирішується питання про неосудність¹. Розмежування юридичного та психологічного критерію виглядає виправданим, оскільки думка психіатрів-експертів про осудність/неосудність підсудного не може бути для суду (органу, що застосовує виключно юридичний критерій) визначальною. Слід зазначити, що наведена позиція викликає справедливі заперечення, основним аргументом на підтримку яких є те, що, розглядаючи факт вчинення суспільно небезпечного діяння як критерій неосудності, останній, за логікою речей, повинен бути відсутній за осудності, а це суперечить думці Є. Л. Стрельцова², який, очевидно, не врахував того, що осудність особи є однією з ознак складу злочину і як питання про неосудність ставиться лише у зв'язку зі скоєнням суспільно небезпечного діяння. Отже, існує не окремий юридичний критерій з'ясування осудності або неосудності, а його апріорна передумова, що полягає в необхідності встановлення всіх ознак складу злочину. Іншими словами, осудність або неосудність не є властивістю людини, це лише юридичний показник особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, і лише на час його вчинення.

Таким чином, суб'єкт злочину, передбаченого ч.1 ст. 159-1 КК України, – загальний, а саме – це фізична осудна особа, котра досягла шістнадцятирічного віку.

У межах цього дослідження бачимо за доцільне приділити особливу увагу проблемі спеціального суб'єкта.

Отже, існують деякі випадки, передбачені законом, коли суб'єктами злочину визнаються особи, які мають, крім зазначених загальних

---

¹Див.: Александров Ю. В. Кримінальне право України : Загальна частина / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2002. – С. 130.

²Див.: Александров Ю. В. Кримінальне право України : Загальна частина / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2002. – С. 126.

обов'язкових ознак (фізична особа, осудність, досягнення віку кримінальної відповідальності) ще й специфічні ознаки, що відносить цих суб'єктів до спеціальних. Без наявності у суб'єкта такої спеціальної ознаки він не може бути визнаний суб'єктом саме цього злочину. Таке положення знайшло відображення як у науково-практичних коментарях до Кримінального кодексу України¹, так і в окремих дослідженнях науковців².

Як свідчить законодавча практика, останнім часом все частіше відбувається збільшення кількості складів злочинів із спеціальним суб'єктом. Таке становище речей можна пояснити тим, що виникають нові суспільні відносини, які раніше кримінальним законодавством врегульовані не були, проте вимагають такого регулювання. До низки таких злочинів відносяться і протиправні дії щодо виборчих прав громадян, а зокрема порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку).

Визначення спеціального суб'єкта злочину було сформульовано кримінально-правовою доктриною більше 60 років тому, в той час як законодавче закріплення цього поняття було здійснено лише у 2001 р. Так, відповідно до ч. 2 ст. 18 КК України спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа³. Поняття спеціального суб'єкта злочину, як елементу складу, пов'язано з різним по суті доктринальним тлумаченням. Як наслідок, зазначене тлумачення веде до розрізнення у визнанні його поширеності в нормах кримінального законодавства та до нечіткої кваліфікації злочинів, що на практиці викликає низку проблем.

Так, на думку П. С. Дагеля, склади із спеціальним суб'єктом становили в колишньому кримінальному законодавстві 34 % від усіх основних складів

---

¹ Див.: Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Загальна частина : у 2 ч. / під заг. ред. Потебенька М. О., Гончаренка В. Г. – К. : Форум, 2001. – С. 172.

² Див.: Устименко В. В. Спеціальний суб'єкт преступлення / В. В. Устименко. – Х. : Вища шк.; Изд-во при ХГУ, 1989. – С. 104.

³ Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, В. О. Бенківський та ін. / за ред. Матишевського П. С., Андрушка П. П., Шапченка С. Д. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – С. 18.

злочинів¹. Аналогічні показники наводила і Н. Ф. Кузнецова. У КК РСФСР за станом на 1968 р., виділяючи майже 88 основних і більше десяти кваліфікованих складів злочинів особливо небезпечними рецидивістами. Аналізуючи сучасне кримінальне законодавство Росії, Н. Ф. Кузнецова нечітко вказує: «У новому КК РФ вельми багато норм із спеціальним суб'єктом. Оскільки введення до складу злочину додаткових ознак обмежує коло відповідальних осіб, збільшення кількості норм, в яких указується спеціальний суб'єкт, є виразом тенденції, направленої на звуження кримінальної репресії»².

З наукової точки зору встановлення ознак спеціального суб'єкта ґрунтувалося на кримінально-політичних передумовах розвитку законотворчості і практики кваліфікації злочинів.

В. В. Устименко розглядав проблематику існування спеціально-конкретних суб'єктів як суб'єктів злочину, ознаки яких деталізовані, виходячи із специфіки кримінально-правового відношення і об'єктом кримінально-правової охорони³. І сьогодні Л. Д. Гаухман вказує на можливість виділення загальних і вузькоспеціальних ознак спеціального суб'єкта злочину: від ширшого поняття спеціального суб'єкта до його вужчих понять (службова особа, посадова особа, державний службовець тощо)⁴.

Указане розуміння спеціального суб'єкта не давало такої можливості, наприклад, віднесення до останніх осіб, що виконують певні професійні обов'язки, не пов'язані з державною службою і посадою.

Пізніше в літературі почала висловлюватися думка про те, що спеціальні суб'єкти злочину – це фізичні осудні особи із особливими якостями. Так, В. Г. Павлов визначає, що осудність і вік є обов'язковими

---

¹Див.: Дагель П. С. Учение о личности преступника в советском уголовном праве / П. С. Дагель – Владивосток, 1970. – С. 90.

²Див.: Курс уголовного права. Общая часть : в 5 т. : учебник для вузов / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. – М. : Зерцало, 2002. – Т. 1 : Учение о преступлении. – С. 292.

³Див.: Устименко В. В. Специальный субъект преступления / В. В. Устименко. – Х. : Вища шк.; Изд-во при ХГУ, 1989. – С. 12.

⁴Див.: Гаухман Л. Д. Квалификация преступлений : закон, теория, практика / Л. Д. Гаухман – М. : Центр Юринфор, 2001 – С. 132.

загальними ознаками суб'єкта злочину і в рівній мірі властиві також спеціальному суб'єктові. Відсутність хоча б однієї із загальних ознак виключає наявність суб'єкта злочину взагалі і спеціального суб'єкта зокрема. Ознаки (властивості) спеціального суб'єкта не впливають на загальний суб'єкт, відносяться лише до певного кола осіб і саме завдяки цій властивості іменуються спеціальними або факультативними, оскільки вони характеризують суб'єкти не всіх злочинів, а тільки певних видів¹.

У подальшому вчені деталізували спеціальні властивості за допомогою визначення їх значення з огляду факультативної умови залучення особи до кримінальної відповідальності. Так, В. А. Володимирів і Г. А. Львівський вважали, що спеціальним суб'єктом визнається фізична осудна особа, яка винна в здійсненні такого суспільно небезпечного діяння, склад якого як обов'язковий елемент включає ті або інші ознаки, що характеризують його виконавця².

Ш. С. Рашковська висловила точку зору, згідно з якою спеціальним суб'єктом злочину є особи, які окрім необхідних ознак повинні мати ще й особливі, обумовлені їх діяльністю або характером покладених на них обов'язків ознаками, через які тільки вони можуть вчиняти такі протиправні дії³. Таке тлумачення поняття «спеціальний суб'єкт» як особи, що має спеціальні ознаки, дозволяє зробити висновок про те, що в конкретному складі злочину ознаки спеціального суб'єкта набувають характеру обов'язкових, властивих тільки цьому складу злочину.

Не можна не погодитися з точкою зору таких авторів, як Е. А. Фролова, Р. Р. Галіакбарова та інших, які вказували, що спеціальні ознаки суб'єкта злочину повинні бути відбиті у відповідних статтях Особливої частини КК. Проте зазначена позиція була піддана критиці з боку В. В. Устименка на підставі того, що якщо у більшості злочинів із спеціальним суб'єктом

---

¹Див.: Павлов В. Г. Субъект преступления и уголовная ответственность / В. Г. Павлов / СПб. ун-т МВД России; Акад. права, экономики и БЖД.– СПб: Лань; СПб. ун-т МВД РФ; Фонд «Университет», 2000.– С. 127.

²Див.: Владимиров В. А. Субъект преступления по советскому уголовному праву / В. А. Владимиров, Г. А. Левицкий – М., Изд-во: НИИРИО ВШ МООП РСФСР, 1964. – С. 8.

³Див.: Рашковская Ш. С. Субъект преступления. – М. : Изд-во ВЮЗИ, 1960. – С. 6-7.

спеціальні ознаки прямо вказані в статтях Особливої частини, то ознаки деяких спеціальних суб'єктів закріплюються і в статтях Загальної частини, наприклад, коли суб'єктом злочину є особа, раніше судима або така, що скоїла злочин повторно. Саме тому В. В. Устименко вказував на доцільність визначення ознак спеціального суб'єкта злочину, які повинні бути описані в Законі або прямо витікати з нього¹.

Указана точка зору в певній мірі була застосована українським законодавцем в частині вказівки того, що спеціальний суб'єкт злочину є фізична осудна особа, що скоїла у віці, з якого може наступати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути певна особа (ч. 2 ст. 18 КК). Уводячи у закон ознаки спеціального суб'єкта злочину, законодавець тим самим визначив, що даний злочин може вчинити не будь-яка особа, а лише та, що має відповідні ознаки².

Крім того, виходячи зі змісту ч. 2 ст. 18 КК України, вона має відсильний характер. У кожному конкретному випадку для встановлення спеціальних ознак суб'єкта злочину необхідно звертатися до норм Особливої частини КК України. Так, В. Я. Тацій справедливо зазначає, що ознаки спеціального суб'єкта до певної міри є обмежувальними, адже вони визначають, що той чи інший злочин може вчинити не будь-яка особа, а тільки та, яка має такі ознаки³. Щодо встановлення ознак спеціального суб'єкта аналізованого злочину, то, як вдало відмічає Л. П. Медіна, у більшості статей Особливої частини КК ознаки спеціального суб'єкта мають бланкетний характер, сформульовані дуже неконкретно і потребують уточнення та більш чіткого формулювання⁴.

Відповідно до ч. 2 ст. 159-1 КК України злочин може бути скоєний

---

¹Див.: Устименко В. В. Спеціальний суб'єкт преступлення / В. В. Устименко. – Х. : Вища шк.; Изд-во при ХГУ, 1989. – С. 15.

²Див.: Устименко В. В. Спеціальний суб'єкт преступлення / В. В. Устименко. – Х. : Вища шк.; Изд-во при ХГУ, 1989. – С. 20.

³Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. Бажанова М. І., Сташиса В. В., Тація В. Я. – К. ; Х. : Юрінком-Інтер-Право, 2001. – С. 162.

⁴Див.: Медіна Л. П. Кримінально-правова характеристика злочинів проти виборчих прав громадян України (ст. ст. 157, 158, 159 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Медіна Лариса Павлівна – К., 2004. – С. 127.

кандидатом, його уповноваженим представником, довіреною особою кандидата чи уповноваженою особою з порушенням встановленого законом порядку.

На нашу думку, доцільно звернути увагу на зміст таких понять, як «кандидат, політична партія (блок)», «уповноважений представник кандидата, політичної партії (блоку)», «довірена особа кандидата, політичної партії (блоку)», а також «уповноважена особа кандидата, політичної партії (блоку)».

Отже, відповідно до виборчого законодавства, кандидатами від політичної партії (блоку) можуть бути: кандидат у народні депутати Верховної Ради України, кандидат у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад, кандидат на пост Президента України, а також кандидат на посаду сільського, селищного та міського голови.

Важливо відмітити, що на законодавчому рівні немає чіткого визначення хто саме є кандидатом на будь-яку з вищезазначених посад.

Так, проаналізувавши чинне виборче законодавство, можна зробити висновок, що кандидатом на пост Президента України є громадянин України, висунутий кандидатом на пост Президента України партією (блоком) в порядку, передбаченому ст. 47 Закону України «Про вибори Президента України», або який особисто подав до ЦВК заяву про самовисування кандидатом на пост Президента України в порядку, передбаченому ст. 48 названого Закону і зареєстрований ЦВК кандидатом на пост Президента України за умов і в порядку, передбаченому ст. 51 цього Закону, в тому числі і особа, щодо якої ЦВК скасоване рішення про її реєстрацію як кандидата на пост Президента України в порядку, передбаченому ст. 56 вищезазначеного закону.

Кандидат у депутати – це громадянин України, зареєстрований як кандидат у депутати: 1) Верховної Ради України від партії (блоку) за умов і в порядку, визначених ст. ст. 58 – 61 Закону «Про вибори народних депутатів

України» з урахуванням положень ст. 62 цього Закону¹; 2) Верховної Ради Автономної Республіки Крим та місцевих рад у багатомандатному окрузі, включений до виборчого списку місцевої організації партії (блоку) за умов і в порядку, визначених ст. 36, 39 Закону «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» чи в одномандатному окрузі на умовах і в порядку, передбачених ст. ст. 37, 40 зазначеного Закону.

Кандидат на посаду сільського, селищного, міського голови – це громадянин України, зареєстрований відповідною територіальною виборчою комісією як кандидат на посаду сільського, селищного, міського голови за умов і в порядку, передбачених ст. ст. 38, 41 Закону «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

Таким чином, однією з ознак суб'єкта злочину, передбаченого ч. 2 ст. 159-1 КК України є його зв'язок з виборчою комісією, що носить повідомний характер. Інакше кажучи, якщо громадянин має намір стати кандидатом, повідомляє про це в ЗМІ, на зустрічах із виборцями, але письмово не повідомив про це виборчу комісію, його не можна вважати кандидатом, хоча сам він і може вважати себе таким. Крім того, слід мати на увазі, що для обрання на окремі посади існує віковий ценз. Так, ст. 9 Закону «Про вибори Президента України», ст. 103 Конституції України, передбачають, що Президентом України може бути обраний громадянин України, який на день виборів досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, володіє державною мовою і проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років. Згідно ст. 9 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради», ч. 2 ст. 76 Конституції України, депутатом може бути обраний громадянин України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років. Відповідно до ст. 9

---

¹ Закон України «Про вибори народних депутатів України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1665-15>

Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», депутатом та сільським, селищним, міським головою може бути обраний громадянин України, який на день виборів досяг вісімнадцяти років та має право голосу відповідно до ст. 70 Конституції України.

Указані обмеження віку слід розглядати як спеціальні ознаки суб'єкта злочину, передбаченого ч. 2 ст. 159-1 КК України, так само як і те, що даний суб'єкт може бути тільки громадянином України.

Крім того, відповідно до норм діючого виборчого законодавства України, кандидат від політичної партії або кандидат із одномандатного округу втрачає права, які пов'язані зі статусом кандидата, з моменту офіційної публікації (обнародування) загальних даних про результати виборів, а при достроковому – з дати вибуття. Виходячи з наведеного, виникає питання: чи може особа, яка втратила статус «кандидата» у зв'язку з тим, що її не було обрано, нести кримінальну відповідальність? Відповіддю на це може стати положення ч. 2 ст. 159-1 КК України. Так, суб'єктом злочину може бути будь-яка особа, що скоїла злочин, знаходячись у статусі кандидата політичної партії (блоку), адже під час проведення своєї передвиборчої кампанії особою було порушено встановлений законодавством порядок фінансування. Відмінності полягатимуть лише в тому, що якщо кандидат отримав мандат, тобто став депутатом або обрався на виборну посаду, то провадження по кримінальній справі повинно вестися з особливостями, встановленими в КПК та Конституції України.

Інститут уповноважених представників кандидатів у відповідних виборчих комісіях передбачений виборчими законами щодо кандидатів у народні депутати України, кандидатів у депутати місцевих рад в багатомандатних округах, кандидатів на пост Президента України, кандидатів у народні депутати України.

Так, відповідно до ч. ч. 1 – 4 ст. 77 Закону «Про вибори народних

депутатів України»¹, ст. 66 Закону «Про вибори Президента України», ч. ч. 2 – 5, ст. 57 Закону «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» партія яка висунула кандидатів у депутати, кандидати у депутати від якої зареєстровані у загальнодержавному окрузі; кандидатів у депутати в одномандатному окрузі; кандидата на пост Президента України, а також місцева організація партії яка висунула, кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови має право делегувати одного представника до ЦВК з правом дорадчого голосу, який уповноважений представляти інтереси партії або кандидата у загальнодержавному та одномандатному окрузі в Центральній виборчій комісії під час виборчого процесу. Представником у ЦВК може бути громадянин України, який має право голосу. Партія-суб'єкт виборчого процесу може мати не більше п'яти уповноважених осіб у загальнодержавному виборчому окрузі та не більше двох уповноважених осіб у кожному територіальному окрузі. Уповноважена особа представляє відповідну партію або кандидата в одномандатному окрузі – суб'єкта виборчого процесу – і не є самостійним суб'єктом виборчого процесу. Список уповноважених осіб з обов'язковим зазначенням відповідного виборчого округу затверджується центральним керівним органом партії.

Не є суб'єктами цього злочину особи, які збирали підписи виборців на підтримку виборчого списку кандидатів у депутати від партії та в одномандатному окрузі, висунутих місцевою організацією партії в багатомандатному окрузі, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, кандидата у депутати в одномандатному окрузі за письмовим дорученням відповідно представника місцевої організації партії, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, кандидата у депутати в одномандатному окрузі в порядку, передбаченому ст. 44 Закону

---

¹ Закон України «Про вибори народних депутатів України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1665-15>

України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

Кандидат на пост Президента України крім уповноваженого представника у ЦВК з правом дорадчого голосу, який представляє його інтереси у ЦВК під час виборчого процесу може мати не більше п'яти довірених осіб в єдиному загальнодержавному виборчому окрузі та по одній довірених особі у кожному територіальному виборчому окрузі із числа громадян України, що мають право голосу, і які мають бути зареєстровані ЦВК як такі в порядку, визначеному ч. ч. 3–4 ст. 67 Закону України «Про вибори Президента України». Довірені особи кандидата ведуть агітацію за обрання його Президентом України, представляють інтереси кандидата у відносинах з виборчими комісіями, іншими державними органами та органами місцевого самоврядування, засобами масової інформації, об'єднаннями громадян, виборцями¹.

Кандидат на посаду сільського, селищного, міського (міста районного значення та міст, що входять до складу міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення) голови може мати відповідно не більше трьох довірених осіб із числа виборців, які належать до відповідних територіальних громад. Кандидат у депутати сільської, селищної ради може мати не більше двох довірених осіб з числа виборців, які належать до відповідних територіальних громад. Кандидат на посаду міського (міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення, міст Києва та Севастополя) голови може мати не більше п'яти довірених осіб із числа виборців, які належать до відповідної територіальної громади. Довірені особи реєструються відповідною територіальною виборчою комісією за поданням кандидата і набувають повноважень з дня їх реєстрації. Довірені особи сприяють кандидатам під час виборчого процесу, представляють інтереси кандидата у відносинах з виборчими комісіями, органами державної

---

¹ Закон України «Про вибори Президента України»: Науково-практичний коментар / Ю. Б. Ключковський. – К.: Парлам. вид-во, – 2004. – Ст. 67.

влади та органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, виборцями. Права довірених осіб кандидатів визначені ч. 13 ст. 60 Закону «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

Політичні партії, а також місцеві організації партії, зареєстровані як суб'єкти виборчого процесу, мають своїх уповноважених осіб:

– при виборах народних депутатів України – не більше п'яти у загальнодержавному виборчому окрузі та не більше двох у кожному територіальному окрузі, які представляють відповідну партію, зареєстрованих як такі в порядку, передбаченому ч. 8 ст. 72 Закону «Про вибори народних депутатів України»¹;

– при виборах депутатів місцевих рад на рівні багатомандатного округу до трьох осіб, зареєстрованих у порядку, передбаченому ч. 8 ст. 57 Закону «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

Крім того, місцева організація партії, кандидати у депутати від якої висунуті в багатомандатному окрузі, має право, згідно із ч. 2 ст. 57 названого Закону, делегувати одного представника до територіальної виборчої комісії з правом дорадчого голосу, що уповноважений представляти інтереси місцевої організації цієї партії в територіальній виборчій комісії під час виборчого процесу, який реєструються як такий територіальною виборчою комісією в порядку, передбаченому ч. 5 ст. 57 цього Закону. Зазначені представники не є суб'єктами злочину, передбаченого ч. 2 ст. 159-1 КК України.

Кандидат на пост Президента України з числа своїх довірених осіб, а партія із числа кандидатів, включених до виборчого списку цієї партії, або своїх уповноважених осіб у загальнодержавному окрузі, призначає не більше двох розпорядників накопичувального рахунку виборчого фонду партії. Кандидат у депутати в одномандатному окрузі може бути розпорядником

---

¹ Закон України «Про вибори народних депутатів України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1665-15>

поточного рахунку власного виборчого фонду або призначити не більше одного розпорядника поточного рахунку власного виборчого фонду з числа своїх довірених осіб.

Стосовно фінансового забезпечення виборчої кампанії кандидата, політичної партії потрібно зазначити, що згідно ст. 52 Закону «Про вибори народних депутатів України», ст. 42 Закону України «Про вибори Президента України», ст. 85 Закону «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» партія, яка висунула кандидатів у депутати, кандидат на пост Президента України, а також місцева організація партії, кандидати у депутати, кандидати на посаду сільського, селищного, міського голови із числа кандидатів, включених до виборчого списку цієї партії, або своїх уповноважених осіб у загальнодержавному виборчому окрузі призначає двох розпорядників виборчого фонду, які мають виключне право на розпорядження коштами з накопичувального рахунку виборчого фонду партії. Такі розпорядники зобов'язані вести облік надходження та розподілу коштів виборчого фонду партії між поточними рахунками, з відповідного поточного рахунку виборчого фонду партії, кандидата, а також забезпечувати дотримання фінансової дисципліни, цільове використання коштів виборчого фонду.

Аналіз вищевикладених аспектів законодавства викликає низку питань, відповіді на які не дає навіть детальне дослідження виборчого законодавства. Досить незрозумілою є позиція законодавця при формулюванні диспозиції ч. 2 ст. 159-1 КК України в частині визначення кола суб'єктів. Так, кандидатом, його уповноваженим представником, довіреною особою кандидата може порушуватися встановлений порядок фінансування виборчої кампанії. Проте незрозуміло навіщо законодавець вказав такий суб'єкт кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 159-1 КК України, як уповноважений представник, довірена особа кандидата, якщо в ст. 52 Закону України «Про вибори народних депутатів України», ст. 49 Закону України

«Про вибори Президента України», партія ст. 85 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» чітко зазначається, що безпосередній зв'язок із фінансовими питаннями має саме розпорядник, який призначається із числа уповноважених представників, довірених осіб кандидата чи уповноваженої особи і таким розпорядником є не будь-яка уповноважена особа, а тільки ті дві особи, яких призначає партія із числа кандидатів, включених до виборчого списку цієї партії або своїх уповноважених осіб. Інакше кажучи, законодавець дещо ускладнив визначення (знаходження) саме тієї особи, яка повинна притягатися до кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 159-1 КК України. Більше того, з огляду на законодавство будь-які уповноважені особи або довірені особи кандидата не можуть порушити порядок фінансування виборчої кампанії, адже ця норма є спеціальною, а тому спрямована на охорону саме правовідносин, які утворюються з приводу використання коштів суб'єктів виборчого процесу, а подібні правовідносини мають конкретний суб'єктний склад.

Також не зрозумілою є позиція законодавця щодо посилення на самого кандидата (за винятком кандидата у депутати в одномандатному окрузі, який може бути розпорядником поточного рахунку власного виборчого фонду) відносно порушення безпосередньо ним порядку фінансування, тобто прийняття на рахунок фонду виборчої кампанії певних коштів, якщо зазначеною фінансовою процедурою займається розпорядник виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку). Інша справа, коли мова йде про використання фінансової (матеріальної) допомоги взагалі поза межами виборчого фонду чи у так званому «натуральному вигляді» в якості матеріалів або сировини для виготовлення продукції для проведення виборчої кампанії, хоча порядок надання зазначеної продукції не визначено законодавством.

Вельми важливим є і те, що відповідно й представники та уповноважені особи місцевих організацій партій (блоків місцевих організацій

партій) не вказані як можливі суб'єкти вчинення злочинів, передбачених ч. 2 ст. 159-1 КК України.

У свою чергу вказані вище прогалини можуть бути наслідком виникнення складностей у практичній діяльності правоохоронних органів та судів.

Суб'єкт порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) за попередньою змовою групою осіб (ч. 3 ст. 159-1 КК України) встановлюється відповідно до розподілу ролей при вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 159-1 КК України. Вимоги до співучасників, передбачені ст. 26 КК України, є обов'язковими. Кожен із співвиконавців повинен мати всі ознаки суб'єкта: бути осудним і досягти віку кримінальної відповідальності. Тому, якщо винний вдається до допомоги завідомо неосудного або малолітнього, в цьому випадку вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб виключається. У випадку, коли особа не була поінформована про те, що порушує порядок фінансування на виборах разом із малолітнім або неосудним, її дії слід кваліфікувати за правилами фактичної помилки як замах на порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) групою осіб за попередньою змовою.

2.4 Суб'єктивна сторона порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку)

Суб'єктивна сторона – це внутрішнє відношення суб'єкта до скоєного ним суспільно небезпечного діяння і його наслідків, яке характеризується певною формою вини, мотивом і метою. Суб'єктивна сторона – обов'язковий елемент складу злочину, його відсутність виключає наявність складу¹.

Суб'єктивна сторона злочину – це психічна діяльність особи, безпосередньо пов'язана зі скоєнням злочину. Вона утворює психологічне відношення, тобто суб'єктивний зміст злочину, тому є його внутрішньою (по відношенню до об'єктивної) стороною. Саме тому в процесі кримінально-правової кваліфікації для відповіді на запитання, чи є у діях особи склад злочину, обов'язковим є встановлення не лише об'єктивних ознак, а й дослідження психічних процесів, які відбуваються у свідомості суб'єкта злочину при вчиненні протиправного діяння. Більше того, саме суб'єктивна сторона злочину розкриває ці процеси².

Якщо об'єктивна сторона злочину може безпосередньо сприйматися потерпілими, свідками і іншими особами, то суб'єктивна сторона характеризує процеси, що протікають у психіці винного, і не піддається безпосередньому сприйняттю органами чуття іншої людини. Вона пізнається тільки шляхом аналізу і оцінки поведінки винного і обставин скоєння злочину³.

Зміст суб'єктивної сторони значною мірою визначає ступінь суспільної небезпеки як злочинного діяння, так і особи, що його вчинила. Ніяке спричинення шкоди не може бути визнане злочином, якщо відсутня вина

---

¹Див.: Стрельцов Е. Л. Уголовное право Украины. Общая и особенная часть : учеб. / Е. Л. Стрельцов. – Х. : ООО «Одиссей», 2002. – С. 113.

²Див.: Кримінальне право України. Загальна частина : підр. для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. М. Кривоченко та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [3-є вид., перероб. і допов.]. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – С. 47.

³Див.: Павлов В. Г. Субъект преступления и уголовная ответственность / В. Г. Павлов / СПб. ун-т МВД России; Акад. права, экономики и БЖД.– СПб: Лань; СПб. ун-т МВД РФ; Фонд «Университет», 2000.– С. 70.

особи, що заподіяла цю шкоду. Принцип відповідальності за вину, як указувалося раніше, є одним із головних принципів кримінального права¹, а отже ігнорування ознак суб'єктивної сторони може призвести до притягання до кримінальної відповідальності за невинне спричинення шкоди.

Таким чином, правильне визначення суб'єктивної сторони має велике юридичне значення як для кваліфікації, так і для індивідуалізації покарання, а також є необхідною умовою дотримання таких принципів кримінального права, як принцип законності, відповідальності за вину, справедливості, гуманізму тощо.

Термін «суб'єктивна сторона» не вживається в кримінальному законодавстві. Проте це поняття розкривається в законі за допомогою таких юридичних ознак, як вина, мотив і мета, які відображають зміст суб'єктивної сторони злочину. Кожна з цих ознак характеризує психічну суть злочину з різних сторін².

Досліджуючи суб'єктивну сторону порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку), необхідно виходити з глибоко розроблених наукою кримінального права загальних положень цього інституту. Так, одним із таких положень є визначення суб'єктивної сторони злочину як психічного ставлення особи до вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння та його наслідків, яке характеризується виною, мотивом та метою.

Основною і обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони, як вказувалося раніше, є вина. Принцип кримінальної відповідальності за наявності вини законодавчо сформульований в ст. 62 Конституції України: «Особа вважається невинною в скоєнні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, поки його вина не буде доведена в законному порядку і встановлена звинувачувальним вироком суду». Законодавче закріплення принципу відповідальності за вину має велике етичне і

---

¹Див.: Стрельцов Е. Л. Уголовное право Украины. Общая и особенная часть : учеб. / Е. Л. Стрельцов. – Х. : ООО «Одиссей», 2002. – С. 118.

²Див.: Лунеев В. В. Субъективное вменение / В. В. Лунеев. – М. : Спарк, 2000. – С. 6.

юридичне значення. Він нерозривно пов'язаний з принципом законності і виключає беззаконня і свавілля. Як зазначав А. А. Піонтковський, до суб'єктивної сторони складу злочину відноситься перш за все питання про вину та її форми¹. Крім того, деякі вчені вважали, що єдиним елементом, який відображає суб'єктивну сторону складу злочину, є вина².

У кримінальному законі вперше дано загальне визначення поняття вини, яке було розроблено наукою кримінального права. Так, згідно зі ст. 23 КК України виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності. Елементами вини як психічного ставлення є свідомість (інтелект) і воля, які у своїй сукупності й утворюють її зміст. Інтелектуальні ознаки відбивають пізнавальні процеси, що відбуваються у психіці особи. Вольові характеризують свідому спрямованість діяння, прояв власної волі в досягненні певних інтересів, цілей. Різні поєднання, ступінь інтенсивності й повноти інтелектуальних і вольових ознак відбиваються законодавцем у конструюванні форми вини. У науці кримінального права досить глибоко досліджено форми вини – умисел і необережність, її види, подібність і відмінність їх інтелектуальних і вольових ознак.

Виходячи із вищевикладеного, потрібно зауважити, що, досліджуючи будь-який склад злочину, недостатньо визначити його об'єкт та об'єктивну сторону. Без з'ясування суб'єктивної сторони, і насамперед форми й виду вини, не можна зробити однозначний висновок про наявність цього складу³. Питання про співвідношення суб'єктивної сторони злочину та вини в науці кримінального права є дискусійним. Ряд учених обстоюють позицію, згідно з якою вина та суб'єктивна сторона злочину – поняття тотожні. Також поряд з цією думкою існує і така, згідно з якою вина є поняттям більш широким, ніж

---

¹Див.: Пионтковский А. А. Курс советского уголовного права : в 6 т. / под ред. А. А. Пионтковского, П. С. Ромашкина, В. М. Чхиквадзе. – М. : Наука, 1970. – Т.2. – С. 119.

²Див.: Дагель П. С. Субъективная сторона преступления и ее установление / П. С. Дагель, Р. И. Михеев. – Владивосток : Дальневост. гос. ун-т, 1975. – С. 38.

³Див.: Карчевський М. В. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин, систем та комп'ютерних мереж : моногр. / М. В. Карчевський – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2002. – С. 97.

суб'єктивна сторона. Вина як обов'язкова ознака будь-якого складу злочину нерозривно пов'язана з його об'єктивними ознаками. Її психологічний зміст відображають у свідомості особи ті об'єктивні ознаки злочину, що характеризують його об'єкт, предмет, ознаки об'єктивної сторони (характер діяння, спосіб, місце вчинення, матеріальні склади і наслідки). Тому не існує злочинів однакових за змістом вини, адже в кожному випадку зміст вини визначається змістом об'єктивних ознак вчинюваного складу злочину і різним ставленням суб'єкта до них¹. Проте більшість криміналістів зазначають, що сама лише вина не може всебічно охарактеризувати суб'єктивну сторону. Так, А. В. Наумов зазначає, що вина хоча і є основною ознакою суб'єктивної сторони, проте не вичерпує її. Більше того, А. В. Наумов крім вини, мотиву та цілі включає до ознак суб'єктивної сторони також емоційний стан особи у момент скоєння злочину². О. І. Рарог зазначає, що емоції не є психічним відношенням особи до суспільно небезпечного діяння, а означають лише психічні переживання, які можуть відчуватися до, під час та після злочину. Саме тому емоції слід визнавати не юридичною ознакою суб'єктивної сторони злочину, а соціальною ознакою, яка характеризує особистість винного³. Отже, у зв'язку з тим, що суб'єктивна сторона є відображенням у психіці особи об'єкта й об'єктивної сторони конкретного злочину, при аналізі суб'єктивної сторони порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) необхідно виходити зі змісту відповідного об'єкта й об'єктивної сторони. Відповідно до змісту ч. 1 ст. 159-1 КК України побудови «надання фінансової (матеріальної) підтримки у великому розмірі для здійснення виборчої кампанії кандидату, політичній партії (блоку), з порушенням встановленого законом порядку» вина в цьому складі може бути виражена тільки в умислі.

¹ Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. Бажанова М. І., Сташиса В. В., Тація В. Я. – К. ; Х. : Юрінком-Інтер-Право, 2001. – С. 72.

² Див.: Наумов А. В. Российское уголовное право : курс лекций : в 2 т. / А. В. Наумов. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юрид. л-ра., 2004. – Т. 1. – С. 226.

³ Див.: Рарог А. И. Субъективная сторона и квалификация преступлений / А. И. Рарог. – М. : ООО «Профобразование», 2001. – С. 11.

Поняття «вини» включає психологічний, соціально-політичний і кримінально-правовий зміст.

Психологічний зміст вини полягає в тому, що в її основі знаходяться процеси, що об'єктивно відбуваються у психіці людей. Такими є воля, мислення, емоції, властиві психіці будь-якої осудної особи.

Елементами вини є свідомість і воля, які у своїй сукупності утворюють її зміст. Таким чином, вина характеризується двома складовими елементами: інтелектуальним і вольовим.

Різні передбачені законом поєднання інтелектуального і вольового елементу утворюють дві форми вини – умисел і необережність (ст. 23 КК України). Ці види умислу різняться за ставленням винної особи до суспільно небезпечних наслідків: у першому випадку особа бажає їх настання, у другому – не бажає, але свідомо припускає їх настання. У науці кримінального права, визначаючи види умислу при перешкоджанні здійсненню виборчого права, дослідники виходять саме з цього. Підтримуючи точки зору С. Я. Лихової, Г. В. Андрусів та інших учених¹, вважаємо, що суб'єктивна сторона формального складу досліджуваного злочину характеризується лише наявністю прямого умислу.

Отже, порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку), що передбачене ст. 159-1 КК України, може бути вчинене лише з прямим умислом, що обґрунтовується такими положеннями.

При порушенні порядку фінансування на виборах (ч. 1 або ч. 2 ст. 159-1 КК України) чи при вчиненні того самого діяння за попередньою змовою групою осіб (ч. 3 ст. 159-1 КК України) суб'єктивна сторона виражається в тому, що особа: а) усвідомлювала суспільну небезпечність порушення порядку фінансування, тобто фактичні та соціальні ознаки діяння, його тривалість; б) наслідки не «взагалі», а наслідки певного характеру, які є ознакою злочину. Такі наслідки передбачають собою надання фінансової

---

¹Див.: Кримінальне право України : Особлива частина : / Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, С. Я. Лихова та ін.; за ред. П. С. Матишевського, С. С. Яценка, П. П. Андрушка. – К. : Юрніком Інтер, 1999. – С. 371.

(матеріальної) підтримки у великому розмірі для здійснення виборчої кампанії кандидату, політичній партії (блоку), з порушенням встановленого законом порядку, шляхом передачі грошових коштів або матеріальних цінностей на безоплатній основі чи за необґрунтовано заниженими розцінками; виготовлення або поширення агітаційних матеріалів, не оплачених з виборчого фонду за необґрунтовано заниженими розцінками або оплати виготовлення чи поширення таких матеріалів тощо; в) бажала настання цих наслідків. Зауважимо, що в цьому випадку наслідки є факультативною, необов'язковою ознакою. Вони не мають значення для кваліфікації, однак при наданні теоретичної характеристики суб'єктивній стороні складу злочину повинні братися до уваги.

Суб'єктивна сторона порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичній партії (блоку) може виражатися у вигляді лише прямого умислу, а його специфіка полягає в тому, що свідомістю особи, яка порушує встановлений законодавством порядок фінансування обов'язково охоплюється розуміння того, що вчинювані нею дії або бездіяльність здатні порушити окремі виборчі права.

Слід указати на ознаки суб'єктивної сторони ч. 3 ст. 159-1 КК України (надання або використання фінансової (матеріальної) підтримки у великому розмірі для здійснення виборчої кампанії кандидату, політичній партії (блоку), з порушенням встановленого законом порядку за попередньою змовою групою осіб. Так, кожен із співучасників повинен усвідомлювати, що він діє за попередньою змовою в групі осіб, які спрямовують спільні сили на порушення порядку фінансування на виборах і прагнуть діяти таким чином. Кримінально-правова характеристика добровільної відмови до доведення злочину до кінця й ексцесу виконавця суттєвих особливостей не має та здійснюється відповідно до загальних норм права.

Злочинне порушення порядку фінансування організованою групою характеризується лише формою вини у вигляді умислу. Кожен із співучасників усвідомлює, що він діє в групі осіб, які попередньо

зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, та бажає діяти таким чином, відповідно до його персональної функції у вчиненні злочину.

Значний інтерес при аналізі суб'єктивної сторони ст. 159-1 КК України становить дослідження її факультативних ознак – мотиву та мети злочину.

Мотив і мета – це психічні явища, які разом з виною утворюють суб'єктивну сторону злочину. У науці кримінального права визнається, що мотив злочину – це спонукання до вчинення суспільно небезпечного діяння, а мета – уявлення про його суспільно небезпечний наслідок, про ту шкоду, яка для винного настає охоронюваних кримінальним законом інтересів і яка, однак, є для нього бажаною¹. Серед науковців існують різні думки щодо мотивів порушення виборчого права, зокрема М. Й. Коржанський вказує на кар'єризм, корисливість та помсту².

Щодо мети порушення встановленого порядку фінансування на виборах, то вона може бути різною. Виходячи зі змісту розгляданої кримінально-правової норми та відповідних виборчих правовідносин, можна навести такі приклади: створити більш сприятливі умови для обрання певного кандидата; домогтися від певного виборця або виборців голосувати певним чином; вплинути на результати виборів.

Метою злочину є те, що особа бажає досягти, здійснюючи суспільно небезпечне діяння. Така мета характерна для злочинів, що здійснюються з прямим умислом. При аналізі конкретного складу злочину необхідно, виходячи з аналізу його елементів і конкретних обставин справи, визначити, який саме злочинний результат своїх дій передбачав винний і бажав їх настання. Отже, визначення основних цілей і мотивів злочину в даному випадку сприяє правильному застосуванню правової норми, спрямовує до правильного визначення вини особи.

---

¹ Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. Бажанова М. І., Сташиса В. В., Тація В. Я. – К. ; Х. : Юрінком-Інтер-Право, 2001. – С. 146.

² Коржанский Н. Й. Объект и предмет уголовно-правовой охраны / Н. Й. Коржанский. – М. : Академия МВД СССР, 1980. – С. 163.

Підсумовуючи аналіз ст. 159-1 КК України, треба зазначити, що із суб'єктивної сторони зазначений злочин характеризується умисною виною, вид умислу прямиий. При цьому особа усвідомлює, що сума грошей, вартість матеріальних цінностей, які нею передаються кандидату, політичній партії (блоку) безоплатно чи за необґрунтовано заниженими розцінками, виготовлення чи поширення нею агітаційних матеріалів, неоплачених з виборчого фонду чи оплачених з виборчого фонду за необґрунтовано заниженими розцінками або оплачених нею виготовлених і поширених таких матеріалів становить великий розмір – сума грошей чи вартість матеріальних цінностей перевищує 400 МРЗП. Мотив і мета є факультативними ознаками суб'єктивної сторони досліджуваного складу злочину.

**Порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата,
політичної партії (блоку): проблеми відмежування від інших
правопорушень та призначення покарання**

**3.1 Відмежування порушення порядку фінансування виборчої
кампанії кандидата, політичної партії (блоку) від суміжного
адміністративного проступку**

Кримінальна та адміністративно-правова охорона виборчих прав громадян є невід'ємними елементами єдиного правового механізму регулювання суспільних відносин у цій сфері. У зв'язку з цим, у рамках нашого дослідження доцільно звернутися до питання про відмежування злочину, передбаченого ст. 159-1 КК України, від адміністративного проступку, передбаченого ст. 212-15 КпАП України.

Питання про місце кожної норми в системі галузей права необхідно вирішувати з урахуванням результатів наукових досліджень, соціально політичної обстановки в державі. Інакше можливе необґрунтоване віднесення норми до певного нормативно-правового акту, а зокрема до кодексу про адміністративні правопорушення або кримінального кодексу. Наслідками у такому разі може бути те, що законодавець не може досягти тієї мети, яку ставив перед собою, а саме – правозахисної.

Адміністративна відповідальність – вид юридичної відповідальності, яка виражається в застосуванні уповноваженим органом або посадовою особою адміністративного стягнення до особи, що скоїла правопорушення. Адміністративна відповідальність має ознаки, властиві юридичній відповідальності взагалі¹. Підставами для відповідальності, в їх юридичному

---

¹Див.: Продайко С. В. Адміністративне право України в питаннях і відповідях : навч. посіб. / С. В. Продайко

значенні, чинним законодавством визначаються адміністративні правопорушення.

Згідно зі статтею 9 КпАП України визначає такі ознаки адміністративного правопорушення: протиправність, винність та карність¹. У лютому 2006 р. законодавець доповнив Кодекс України «Про адміністративні правопорушення» окремою главою 15-А, що складається з 14 статей, присвячених адміністративним правопорушенням, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення. Зокрема, законодавчо було закріплено відповідальність за такі адміністративні проступки, як ненадання можливості оприлюднити відповідь щодо інформації, поширеної стосовно суб'єкта виборчого процесу, порушення права на використання приміщення під час виборчої кампанії, виготовлення або розповсюдження друкованих матеріалів передвиборчої агітації, які не містять відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск, порушення порядку розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами або розміщення їх у заборонених законом місцях, порушення порядку надання фінансової підтримки для здійснення виборчої кампанії, замовлення або виготовлення виборчих бюлетенів понад встановлену кількість, невиконання рішення виборчої комісії, відмова у звільненні члена виборчої комісії від виконання виробничих чи службових обов'язків або його безпідставне звільнення з роботи, порушення порядку опублікування документів, пов'язаних із підготовкою і проведенням виборів².

Серед цих статей варто приділити увагу ст. 212-15 КпАП (порушення порядку надання фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення виборчої кампанії). Викладене зумовлюється тим, що відмежування є важливим аспектом при кваліфікації діянь порушення порядку фінансування,

---

– Одес. юр. ін-т НУВС. – О. : ЮІНУВС, 2004. – С. 86.

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

² Див.: Кальченко С. «Дослідження новел законодавства за порушення виборчого законодавства» / С. Кальченко // Урядовий кур'єр. – №57. – 25 берез. 2006 р. – С. 7.

яке передбачається Кримінальним кодексом, від суміжного складу адміністративного правопорушення, що дає змогу правильно визначити вид юридичної відповідальності.

Отже, особливої уваги учасників виборчого процесу, правоохоронців, суддів потребує положення ст. 212-15 КпАП, яка встановлює адміністративну відповідальність за порушення порядку надання фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення виборчої кампанії, якщо в зазначених діях відсутній склад злочину, передбачений статтею 159-1 КК України. Така адміністративна відповідальність тягне за собою накладання штрафу на громадян від 50 до 70 НМДГ і на посадових осіб – від 70 до 100 НМДГ¹.

Крім того, правопорушення, передбачене ст. 212-15 КпАП України, є також порушенням положень ч. ч. 5–11 ст. 86 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» або ч. ч. 2–8 ст. 58 Закону України «Про вибори народних депутатів України», або ч. ч. 3–9 ст. 43 «Про вибори Президента України».

Для подальшого розгляду питання бачиться доцільним більш детально проаналізувати ст. 212-15 КпАП України.

Видовим об'єктом є політичні правовідносини, змістом яких є конституційні форми безпосередньої демократії в Україні. Об'єкт норми (ст. 212-15 КпАП України) є виборчі правовідносини, що забезпечують встановлений законом порядок фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку). Отже видовий та безпосередній об'єкти посягання, що аналізуються, аналогічні.

Порядок створення, джерела формування, розміри та порядок витрачання коштів виборчих фондів визначається відповідними виборчими законами, зокрема ч. ч. 5–11 ст. 86 Закону України «Про вибори депутатів

---

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», ч. ч. 2–8 ст. 58 Закону України «Про вибори народних депутатів України», а також ч. ч. 3–9 ст. 43 «Про вибори Президента України».

Зазначені процедури виборчого процесу були нами детально викладені у підрозділі 2.2 «Об'єктивна сторона порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку)» цього дослідження.

Правопорушення, передбачене ст. 212-15 КпАП України, може виражатися у вчиненні будь-яких дій, зазначених альтернативно у диспозиції, які є видами надання фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) з порушенням встановленого законом порядку шляхом:

1) передачі грошових коштів з порушенням встановленого законом порядку;

2) виготовлення агітаційних матеріалів, неоплачених із виборчого фонду чи оплачених з виборчого фонду за необґрунтовано заниженими розцінками;

3) поширення агітаційних матеріалів, які були неоплачені або оплачені з виборчого фонду за необґрунтовано заниженими розцінками.

Як бачимо, три форми об'єктивної сторони адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 212-15 КпАП України, співпадають з аналогічними формами об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 159-1 КК України (передача грошових коштів з порушенням встановленого законом порядку, передача матеріальних цінностей на безоплатній основі чи за необґрунтовано заниженими розцінками, поширення агітаційних матеріалів, неоплачених з виборчого фонду чи оплачених з виборчого фонду за необґрунтовано заниженими розцінками). Однак у диспозиції ч. 1 ст. 159-1 КК України міститься вказівка ще на три форми діяння, які не передбачені у суміжному адміністративному проступку, а саме: виготовлення агітаційних матеріалів, неоплачених з виборчого фонду

чи оплачених з виборчого фонду за необґрунтовано заниженими розцінками, оплата виготовлення агітаційних матеріалів, оплата поширення таких матеріалів.

Крім того найбільш типовими напрямками витрачання грошових коштів виборчих фондів є: забезпечення організаційно-технічних заходів, спрямованих на збір підписів виборців на підтримку висунення кандидата (списку кандидатів), у тому числі на оплату праці осіб, що залучаються для збору підписів виборців; передвиборна агітація, а також оплата робіт (послуг) інформаційного і консультативного характеру.

Кандидатам і виборчим об'єднанням забороняється використовувати інші грошові кошти для здійснення передвиборних заходів окрім коштів, що поступили до виборчих фондів.

Отже очевидно, що основним критерієм відмежування складу злочину від адміністративного правопорушення є великий розмір такої фінансової або іншої матеріальної підтримки, а саме розмір суми грошей, вартість майна чи вигод майнового характеру, що перевищує 400 МРЗП.

До того ж об'єктивна сторона правопорушення, що аналізується, проявляється в бездіяльності кандидата; особи, що була кандидатом; особи, обраної депутатом або на іншу виборну посаду, що виявилось в ненаданні у встановлений законом термін і у встановленій формі у виборчу комісію відомостей про розміри надходжень (пожертвувань) до виборчих фондів і про їх джерела, а також звіту про усі витрати на проведення виборів.

Суб'єкт правопорушення, передбаченого ст. 212-15 КпАП України може бути як юридична, так і фізична особа, що надає фінансову або іншу незаконну матеріальну підтримку поза межами виборчих фондів, що також є істотною відмінністю від злочину, передбаченого ст. 159-1 КК України, за якою суб'єктом може бути лише фізична особа.

Більше того, суб'єкт повинен усвідомлювати протиправність використання фінансових (матеріальних) коштів у проведенні виборчої кампанії, бажає цього і переслідує при цьому цілі, вказані в диспозиції,

інакше кажучи заборонені законом.

Ще однією відмінністю від кримінально караного діяння за порушення порядку фінансування є те, що при кримінальній відповідальності за злочин, передбачений ч. 2 ст. 159-1 КК України, особою, яка буде нести відповідальність за скоєне (чого немає у ст. 212-15 КпАП України), є спеціальний суб'єкт, якими можуть бути:

- кандидат у народні депутати Верховної Ради України, кандидат у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад, кандидат на пост Президента України та кандидат на посаду сільського, селищного, міського голови;

- уповноважений представник кандидата на пост Президента України на посаду сільського, селищного, міського голови;

- довірена особа кандидата на пост Президента України, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, кандидата у депутати сільської, селищної ради;

- уповноважена особа партії, кандидата-суб'єкта виборчого процесу при проведенні виборів народних депутатів України (ч. 5-8, 15 ст. 72 Закону «Про вибори народних депутатів України») та уповноважена особа місцевої організації партії (блоку) на рівні багатомандатного органу при проведенні місцевих виборів (ч. 5 ст. 57 Закону «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів»).

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 159-1 КК України, та адміністративного проступку, передбаченого ст. 212-15 КпАП України, характеризується прямим умислом. Так, особа повинна усвідомлювати протиправний характер своїх діянь, а саме передачу коштів або інших нематеріальних цінностей поза виборчим фондом.

На відміну від адміністративної відповідальності при порушенні порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) особа повинна усвідомлювати, що сума грошей, вартість матеріальних

цінностей, які нею передаються кандидату, політичній партії безоплатно чи за необґрунтовано заниженими розцінками, виготовлених чи поширених нею агітаційних матеріалів, неоплачених з виборчого фонду чи оплачених з виборчого фонду за необґрунтовано заниженими розцінками, або оплачених нею виготовлених і поширених таких матеріалів становить великий розмір – сума грошей чи вартість матеріальних цінностей перевищує 400 МРЗП¹.

---

¹ Кримінальний кодекс України : Науково-практичний коментар / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.]; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К. : Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – С. 976.

3.2 Призначення покарання за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку)

Злочин і покарання – різні соціально-правові явища, проте вони перебувають у тісній взаємодії. Як зазначає П. Рікер, саме через вчинення злочину певною особою їй заздалегідь приписується покарання¹. Без злочину немає покарання. Злочин – це завжди діяння окремої людини/групи людей, яка протиставляє свою волю, свої бажання волі держави, суспільства і при цьому не виконує вимог закону, не дотримується кримінально-правових заборон, які встановлює держава. Покарання – це державно-правовий захід, що являє собою реакцію держави на злочинну поведінку особи².

Відповідно до ст. 50 КК України покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає у передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

Ефективність застосування кримінального покарання прямо залежить від належної теоретичної розробки сутності поняття «кримінальне покарання», його юридичної природи, що являє собою вихідний момент у визначенні змісту, спрямованості, мети, запобіжного та виховного значення кримінального закону. Отже, для з'ясування змісту покарання перш за все необхідно визначити його мету.

Мета покарання – це кінцевий результат, якого бажає досягнути держава в ході застосування судом до особи такого особливого заходу державного примусу, яким є кримінальне покарання.

Меті покарання впродовж століть приділяли велику увагу найвидатніші філософи, теологи, юристи. За підрахунками видатного вченого професора М. Д. Сергієвського, починаючи з часів Гуго Гроція стосовно покарання було

---

¹Див.: Рікер П. Право і справедливість / П. Рікер; пер. із фр. – К. : Дух і літера, 2002. – С. 44.

²Див.: Готін О. М. Випуск або реалізація недоброякісної продукції в умовах ринкової економіки : проблеми кримінальної відповідальності : моногр. / О. М. Готін. – МВС України ; Луган. акад. внутр. справ ім. 10-річчя незалежності України, 2004. – С. 219-220.

висунуто 24 нові філософські системи і близько 100 теорій, які були різновидами цих систем. Усі ці теорії розподіляються на три види: абсолютні, відносні й змішані.

Видатний англійський юрист Кортні Стенхоп Кенні (1847–1930) серед різних цілей покарання основною вважав запобігання злочинам. Крім цієї мети він указує також на задоволення почуттів потерпілого й покращення моральності суспільства в цілому. Мета запобігання, вважає Кенні, може бути досягнута шляхом: позбавлення злочинця можливості на певний час або назавжди вчиняти злочини; впливу на свідомість злочинця; впливу на свідомість інших. Останнє є основною метою покарання. Водночас Кенні зазначав, що оцінка покарання тільки як заходу відвертання від злочину й перевиховання видається сучасній громадській думці занадто утилітарною¹.

Провівши аналіз ч. 2 ст. 50 КК України, В. К. Грищук зазначає, що мета покарання – це кінцевий результат, якого прагне досягнути держава засобами кримінально-правового впливу, і ця мета проявляється у чотирьох площинах: 1) кара засудженого; 2) виправлення засудженого; 3) запобігання вчиненню засудженим нового злочину; 4) запобігання вчиненню злочинів іншими особами². Саме досягнення цих цілей в сукупності і приводить до досягнення мети покарання – попередження вчинення нових злочинів, про що зазначав М. Д. Шаргородський. Так, мета покарання, на думку автора, полягає в тому, щоб кара була реалізована в умовах, коли держава прагне в міру можливості максимально нейтралізувати елемент суб'єктивно виникаючого людського страждання. Останнє, якщо і має місце, то на рівні лише атрибуту внутрішньої специфіки кари, а не її мети як такої³. У цьому, на нашу думку, і полягає ідея справедливості, закладена у поняття кари, адже «справедливість – це приборкання сили мудрістю»⁴.

---

¹Див.: Эстрин А. Я. Развитие советской уголовной политики / А. Я. Эстрин – М. : Гос. изд-во совет. законодательства, 1933. – С. 159.

² Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : А.С.К., 2002.- С. 139.

³Див.: Шаргородский М. Д. Наказание, его цели и эффективность / М. Д. Шаргородский. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1973. – С. 160

⁴Див.: Михлин А. С. Концептуальные проблемы нового Уголовно-исполнительного кодекса Российской

Метою кримінального покарання є також запобігання вчиненню засудженими нових злочинів. Цю мету покарання прийнято поділяти на два різновиди – загальне та спеціальне запобігання (запобігання вчиненню) злочинів¹. Більше того, як зазначає М. А. Біляєв, саме існування кримінально-правових заборон і зазначених у законі санкцій у вигляді кримінальних покарань попереджує всіх громадян про те, що ці заборони порушувати не слід².

Отже, головною ідеєю покарання, незалежно від його форм та змісту, виступає засудження, осуд злочинного діяння, яка якісно і чітко визначає розмір та ступінь засудження, відповідно до тяжкості самого діяння. Тобто сутністю покарання є не що інше як осуд (засудження).

Проаналізувавши мету покарання, постає необхідність у дослідженні загальних засад, якими керується суд, призначаючи покарання.

Загальні засади призначення покарання в юридичній літературі визначаються як нормативні основи призначення покарання. Зокрема, В. В. Полтавець вважає, що загальні засади призначення покарання – це передбачена у кримінальному законі система правил³. Тієї ж думки дотримується і Л. А. Прохоров⁴. Законодавчого визначення загальних засад призначення дотримувалися і М. А. Беляєв та М. Д. Шаргородський. На їхню думку, покарання повинне призначатися: 1) у межах санкцій, передбачених відповідною статтею Особливої частини КК; 2) відповідно до положень Загальної частини КК; 3) з урахуванням характеру і ступеня суспільної небезпеки злочину особи винного; 4) обставин, що пом'якшують і обтяжують відповідальність.

Федерации / А. С. Михлин, В. М. Селиверстов, И. В. Шмаров // Государство и право. – 1997. – № 8. – С. 69–76.

¹Див.: Осипов П. П. Теоретические основы построения и применения уголовно-правовых санкций (аксиологические аспекты) / П. П. Осипов. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1976. – С. 135.

²Див.: Беляєв А. И. Уголовно-правовая политика и пути ее реализации / А. И. Беляєв. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1986. – С. 175.

³Див.: Полтавець В. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України / В. В. Полтавець. – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2005. – С. 9.

⁴Див.: Прохоров Л. А. Общие начала назначения наказания по советскому уголовному праву : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : 12.00.08. «уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Л. А. Прохоров. – М., 1972. – С. 9-11.

Зокрема, цієї ж самої систематики дотримуються М. І. Бажанов, С. І. Бородін і Ю. С. Мельникова. Ст. 65 КК України визначає загальні засади призначення покарання таким самим чином, тієї ж позиції дотримується і ВСУ¹.

Деякий інший підхід пропонує Л. Л. Кругликов, поділяючи загальні засади призначення покарання на основні й додаткові. Основними, на його думку, є такі критерії, як характер і ступінь суспільної небезпеки злочину, а також особистість винного. У свою чергу, в ролі додаткових критеріїв виступають пом'якшуючі й обтяжуючі обставини, а також інші обставини, що конкретизують ступінь суспільної небезпеки злочину².

Поряд із загальними основами призначення покарання виділяються принципи призначення покарання. Принцип (латин. *principium* – першооснова) – керівна ідея, основне правило³. М. І. Бажанов розуміє під принципами призначення покарання вихідні, найбільш важливі положення, закріплені у нормах кримінального законодавства, що визначають діяльність судів у застосуванні покарання до осіб, винних у вчиненні злочину⁴. На думку П. П. Осипова, принципами призначення покарання є закріплені у нормах кримінального і кримінального процесуального закону положення, що встановлюють підстави та умови застосування мір кримінального покарання⁵.

М. М. Становський виділяє три принципи призначення покарання: законності, справедливості та гуманності⁶. Під принципом законності розуміється, що вид і розмір покарання визначаються виходячи з точного дотримання вимог закону, регламентуючи таким чином повноваження суду

---

¹ Про практику призначення судами кримінального покарання: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24 жовтня 2003 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – №6. – С. 14-20.

² Див.: Кругликов Л. Л. Уголовно-правовые средства обеспечения справедливости наказания : учеб. пособие / Л. Л. Кругликов – Ярославль, 1986. – С. 55.

³ Философский словарь / под общ. ред. И. Т. Фролова – М. : Политиздат, 1981. – С. 294.

⁴ Див.: Бажанов М. И. Назначение наказания по советскому уголовному праву / М. И. Бажанов. – К. : Вища шк., 1980. – С. 11.

⁵ Див.: Осипов П. П. Теоретические основы построения и применения уголовно-правовых санкций (аксиологические аспекты) / П. П. Осипов. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1976. – С. 98.

⁶ Див.: Становский М. Н. Назначение наказания / М. Н. Становский. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 1999 – С. 48.

при призначенні покарання. Крім того, будь-яке тлумачення закону повинне точно відповідати його змісту, ніяким чином не спотворюючи зазначений зміст. Принцип справедливості обумовлює визначення покарання у відповідності до тяжкості вчиненого злочинного діяння, з урахуванням інтересів як потерпілого, так і винного.

Проте поняття справедливості є оцінним, воно може тлумачитися по-різному. Справедливість може розглядатися як певний компроміс, а також як абсолютна категорія, що вимагає застосування покарання певного характеру.

У сучасному суспільстві принциповій справедливості протиставлено принцип гуманізму, що багато в чому виступає антагоністом до принципу справедливості. Це протиставлення можна охарактеризувати французькою приказкою: «Qui n'est que juste – est cruel» (хто лише справедливий – той жорстокий)¹. У більш повсякденному розумінні під принципом гуманізму розуміється гідне відношення до особи, що скоїла злочин, помірність у застосуванні мір кримінальної репресії. Мається на увазі, що винну особу не можна карати настільки ж жорстоко, наскільки був тяжким скоєний останньою злочин. Принцип гуманізму фактично відкидає необхідність існування домірності між характером заподіяної злочином шкоди і характером наступного покарання. Зазначений принцип передбачає призначення покарання, ґрунтуючись не на ідеях домірності, а на засадах доцільності.

Треба зазначити, що запропонована М. М. Становським класифікація принципів призначення покарання більшою мірою відповідає позиції А. В. Наумова, який заперечує існування принципів призначення покарання, і говорить лише про принципи покарання². Велика кількість авторів, у тому числі А. С. Горелик³, Г. Л. Крігер, В. Г. Татарников⁴, Т. В. Сахарук⁵,

---

¹ Див.: Кони А. Ф. Избранные произведения : в 2 т. / А. Ф. Кони; сост. А. Б. Амелин. – 2-е изд., доп. М. : Изд-во. Юрид. л-ра», 1959. – С. 53.

² Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть : Курс лекцій / А. В. Наумов. – М., 1996. – С. 399.

³ Горелик А. С. Назначение наказания по совокупности / А. С. Горелик – Красноярск, 1975. – С. 10.

⁴ Татарников В. Г. Понятие общих начал назначения наказания и их содержание / В. Г. Татарников // Проблемы совершенствования борьбы с преступностью. – Иркутск, 1985. – С. 40.

⁵ Сахарук Т. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним правом України та зарубіжних

схиляються до думки про недоцільність виділення принципів призначення покарання в окрему групу. Проте вважається, що обидва підходи мають право на існування.

З огляду на вищенаведене можна зазначити, що основні засади призначення покарання (які будуються відповідно до принципів призначення покарання, під якими слід розуміти вихідні, найважливіші положення) закріплено у нормах кримінального законодавства, які визначають усю діяльність судів відносно застосування покарання до осіб, що скоїли злочинне діяння¹.

Принципи призначення покарання можна поділити на: 1) загальні та галузеві принципи, які мають специфічний прояв у принципах призначення покарання. До них, зокрема, відносять такі принципи, як законність, справедливість, гуманізм та інші; 2) спеціальні принципи інституту призначення покарання (до цих принципів відносяться індивідуалізація покарання й економія заходів кримінально-правового примусу)².

З урахуванням відповідних принципів призначення покарання у ч. 1 ст. 65 КК України зазначено, що суд призначає покарання:

1) у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за вчинений злочин (п. 1 ч. 1 ст. 65 КК України). Ця вимога означає, що за загальним правилом суд має право призначити лише той вид покарання, який передбачений у санкції статті Особливої частини КК, за якою засуджується винний, і повинен визначити його в тих межах, які встановлені для цього виду покарання в санкції. Хоча слід зазначити, що у ч. 3 і ч. 4 ст. 65 КК України передбачено й винятки з цього правила, коли суду надається право вийти за мінімальні чи максимальні межі конкретної санкції;

2) відповідно до положень Загальної частини КК (п. 2 ч. 1 ст. 65 КК).

країн: порівняльний аналіз : дис.... канд. юрид. наук 12.00.08 / Сахарук Тетяна Валеріївна – Харків, 2006. – С. 19.

¹Див.: Бажанов М. И. Назначение наказания по советскому уголовному праву / М. И. Бажанов. – К. : Вища шк., 1980. – С. 126.

²Див.: Полтавець В. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України / В. В. Полтавець. – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2005. – С. 226.

Так, суд має керуватися тими принциповими положеннями, які передбачені в Загальній частині КК і характеризують як умови відповідальності за злочин, так і підстави призначення покарання, його цілі, види, порядок та межі застосування;

3) враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. Законодавець врахував зазначені вище теоретичні положення, свідченням чого є існування п. 3 ч. 1 ст. 65 КК України. У цій нормі знайшов своє відображення принцип індивідуалізації кримінальної відповідальності і покарання, який полягає у тому, щоб кримінальна відповідальність і призначення покарання були максимально конкретизовані, індивідуалізовані, виходячи з конкретних обставин вчиненого злочину з урахуванням особи винного¹. Отже, якщо перші два пункти ч. 1 ст. 69 КК України певним чином «обмежують» суд у варіативності призначення покарання і дають чіткі законодавчі настанови, то у п. 3 ч. 1 ст. 65 КК України навпаки, дозволяється суду при призначенні покарання його індивідуалізувати, враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, обставини, а також обставини, які пом'якшують або обтяжують покарання.

Зупинимося на реалізації принципу індивідуалізації кримінальної відповідальності більш детально у зв'язку з тим, що покарання безпосередньо залежить від санкції, передбаченої в тій чи іншій нормі.

Як зазначає А. П. Козлов, кримінально-правовою санкцією є частина кримінально-правової норми, що має державно-примусовий якісно-кількісний характер і становить формально визначену об'єктивно-суб'єктивну модель заходів кримінально-правового впливу, що застосовуються до осіб, які вчинили злочин. Санкція розкриває правовий аспект кримінального покарання, вказуючи на його вид та обсяг, виконуючи при цьому роль моделі кримінального покарання, передбаченого за вчинений

---

¹Див.: Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. Бажанова М. І., Сташиса В. В., Тація В. Я. – К. ; Х. : Юрінком-Інтер-Право, 2001. – С. 126.

злочин¹.

Однак будь-яка правова норма носить абстрактний характер і в силу своєї природи не може врахувати всіх можливих особливостей конкретної юридичної справи². Так, існує проблема побудови санкції, визначення покарання – підшукати розмір нормального покарання, встановленого законом за дану групу діянь, який відповідає кожному конкретному прояву злочинності³.

Як зазначає В. В. Похмелкін, у зв'язку з цим виникає питання про допустимі межі самостійних повноважень правозастосовних органів, яке має особливу гостроту відносно призначення кримінального покарання⁴. Ці повноваження багато в чому залежать від конструювання санкції тієї чи іншої статті.

Також, у кримінально-правовій літературі залежно від конструкції виділяють три види санкцій: абсолютно визначені, відносно визначені та альтернативні. Однак у чинному вітчизняному кримінальному законодавстві абсолютно визначені санкції відсутні. Автор повністю підтримує думку Р. О. Мовчана, який зазначає, що такий крок законодавця є цілком виправданим з огляду на те, що конструювання санкцій як абсолютно визначених позбавляє суд можливості реалізовувати принцип диференціації кримінальної відповідальності та покарання⁵.

Відносно визначена санкція передбачає покарання певного виду, вказуючи або не вказуючи його нижчу межу, але обов'язково вказуючи його вищу межу.

Альтернативні санкції передбачають не один, а два чи більше видів покарання, з яких суд може призначити лише одне.

---

¹Див.: Козлов А. П. Система санкцій в уголовном праве / А. П. Козлов. – Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1991. – С. 145.

²Див.: Воробей П. А. Кримінально-правове ставлення в вину : моногр. / П. А. Воробей – К. : Атіка, 2009. – С. 7-8.

³Див.: Фойницький И. Я. Учение о наказании в связи с тюремноведением / И. Я. Фойницький. – М. : Добросвет - 200; Городец, 2000. – С. 88.

⁴Див.: Похмелкин В. В. Социальная справедливость и уголовная ответственность / В. В. Похмелкин. – Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1990. – С. 129.

⁵Див.: Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Мовчан Роман Олександрович. – Л., 2009. – С. 156.

Щодо конструювання санкцій, передбачених у ст. 159-1 КК України, слід зазначити, що у ч. 1 та 2 вони є альтернативними відносно визначення. У санкції ч. 1 та 2 ст. 159-1 КК України альтернативно передбачено чотири види покарання: штраф від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавлення волі на той самий строк.

На нашу думку, конструювання санкцій ч. 1 та ч. 2 ст. 159-1 КК України як альтернативних є абсолютно виправданим, оскільки саме альтернативна санкція дозволяє суду найбільш всебічно реалізувати принцип індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання. Однак, необхідно зауважити, що в диспозиції ч.1 та 2 ст. 159-1 КК України приведено досить повне коло суб'єктів як за надання, так і за використання фінансових коштів з порушенням порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку). А отже, оскільки суб'єкти, які порушують порядок фінансування виборчих кампаній, в переважній більшості є фінансово спроможними особами, то встановлені законодавцем в санкції ч. 1 або ч. 2 159-1 КК України розміри штрафу для них не є суттєвими. У зв'язку з цим вважаємо, що призначення особам, визнаним винними у вчиненні цих злочинів, покарання у вигляді штрафу не є досить ефективним засобом захисту виборчих прав громадян, оскільки у цьому випадку не досягається така мета покарання, як індивідуальна превенція. Згідно з практикою призначення судами кримінального покарання, призначаючи штраф, визначаючи їх межі, суди мають враховувати майновий стан підсудного, наявність на його утриманні неповнолітніх дітей, батьків похилого віку тощо¹.

Отже, враховуючи вищевикладене, вважаємо за доцільне встановити у ч. ч. 1 та 2 ст. 159-1 КК України більш високий розмір штрафу, який буде

---

¹ Про практику призначення судами кримінального покарання: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24 жовтня 2003 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – №6. – С. 14-20.

відповідати зарубіжному досвіду покарання за аналогічні злочини (наприклад, ч. 1 та ч. 2 ст. 141-1 КК РФ), а також кореспондувати, якою передбачена відповідальність за аналогічні злочини ч. 1 ст. 157 КК України – від 300 до 500 НМДГ.

Недоліком законодавчої конструкції ч. ч. 1 та 2 ст. 159-1 КК України, на наш погляд, є те, що в санкції цієї норми не передбачено такий вид покарання, як громадські роботи. Згідно з ч. 4 ст. 52 КК України застосування громадських робіт можливе при заміні штрафу у випадках неможливості його сплати. Але у нашому випадку навпаки, більш ефективним буде призначення саме такого виду покарання, як громадські роботи.

Призначення цього виду покарання за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку), на нашу думку, буде більш ефективним, ніж штраф або виправні роботи, що передбачені в санкціях названих кримінально-правових норм. Це пояснюється тим, що саме виконання різного роду громадських робіт (прибирання вулиць, парків, скверів, благоустрій населених пунктів, ремонт будинків, споруд, доріг або комунікацій, вантажно-розвантажувальні роботи тощо) сприятиме відчуттю засудженим суспільного осуду та негативного ставлення оточуючих до його вчинку. Про ефективність застосування цього виду покарання до речі, свідчить і зарубіжний досвід. Так, у США дуже часто практикується такий вид санкцій, як громадські роботи, котрі вважаються одними з найбільш ефективних¹.

Крім того, як зазначає В. Б. Харченко, застосування додаткових видів покарання з часу набрання чинності КК України 2001 року збільшилося у два – п'ять разів. У той же час, відсоток засуджених до позбавлення волі на певний строк зменшився на третину. Винятком є виправні роботи, відсоток застосування яких за часів дії КК знизився майже в чотири рази. Але

---

¹Див.: Полянський Є. Ю. Призначення покарання за кримінальним правом США : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Полянський Євген Юрійович. – О., 2007. – С. 87.

неефективність зазначеного виду покарання полягає не у недосконалому закону про кримінальну відповідальність, а постійному зростанні кількості осіб, які на час вчинення злочину ніде не працюють і не навчаються. У 2009 році кількість таких осіб склала 71,2 % від кількості всіх засуджених. На думку В.Б. Харченка, слід повернутися до відбування виправних робіт не лише за місцем роботи засудженого, а й в інших місцях, що визначаються органами, які видають застосуванням виправних робіт, але в районі проживання засудженого. Це дозволить залучати засуджених до роботи, яка з багатьох причин на тепер є небажаною для інших громадян і виконується, як правило, оstarбайтерами. До умов відбування такого виду покарання можливо включити і обов'язкове професійне навчання засудженого, строк якого б не враховувався у покарання¹.

На підставі вищевикладеного, пропонуємо доповнити санкції ч. 1 та ч. 2 ст. 159-1 КК України вказівкою на такий альтернативний вид покарання, як громадські роботи.

Не можна не приділити увагу і ч. 2 ст. 159-1 КК України. На наш погляд у санкції зазначеної норми міститься певна прогалина, яка виражається в непередбаченості такого виду покарання, як позбавлення обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, зокрема обіймати виборні посади в органах законодавчої влади всіх рівнів (державного, обласного, місцевого), яке визначається залежно від виду виборів.

Викладене цілком можливо обґрунтувати наступним. Відповідно до ст. 48 Закону України «Про вибори народних депутатів України», ст. 37 Закону України «Про вибори Президента України» витрати на підготовку та проведення виборів здійснюються виключно за рахунок коштів Державного бюджету України та коштів виборчих фондів кандидатів на виборчий пост. Необхідно б звернути увагу саме на виборчий фонд партії, кандидата. Він формується за рахунок власних коштів партії, кандидата (партій, що входять

---

¹Див.: Харченко В. Б. Кримінальний кодекс України: концептуальний напрямок чи перший млинець грудкою [Електронний ресурс] / В. Б. Харченко // Інтернет-конф. по уголовной юстиции (2010) «Актуальные проблемы уголовного законодательства Украины и практики его применения». – Режим доступу : [<http://jurlugansk.ucoz.org/publ/5-1-0-3>] Інформаційно-аналітичний портал Юридичний Луганськ.

до виборчого блоку), а також добровільних внесків фізичних осіб, а отже по суті одним із джерел у системі приватного фінансування (добровільні внески фізичних осіб) можуть бути їх тіньове інвестування, у застосуванні якого політики зазвичай зацікавлені, оскільки воно є основним джерелом матеріальної підтримки тіньового сектора політики. Така підтримка відбувається завдяки корупції влади, розділення доходів від підприємств у форматі хабарів, отримання «посередницьких» відсотків, а також «відмивання» доходів, отриманих злочинним шляхом. Наслідком такого протиправного діяння стає порушення порядку фінансування політичних партій, кандидатів (блоків).

Так, посадові особи, які зазвичай обіймають виборчі посади в органах законодавчої влади, залучені в кримінальну діяльність і часто маскують свої незаконні активи через мережу холдингових компаній і офшорних банків, розміщених за межами країн їх проживання. Крім того, в зазначеній ситуації, вони нерідко привертають посередників або членів сім'ї для переміщення або заволодіння активами від їх імені. При цьому інтенсивно використовуються методи приховування фінансових активів, які потім використовуються іншими суб'єктами як одне з джерел фінансування виборів.

Джерелами доходів, які корумповані посадовці намагаються легалізувати, є не тільки хабарі, але й розкрадання державного майна, гроші політичних партій або об'єднань, доходи від ухилення сплати податків, а також кошти, які були отримані безпосередньо від участі в організованій злочинності або торгівлі наркотиками. Проте діяльність політичних діячів не обмежується лише вивозом грошей з так званих нерозвинених країн або країн з корумпованими режимами. Існування низки привілеїв у поєднанні з дипломатичним статусом може забезпечити ідеальний спосіб відмивання доходів і юридичну перешкоду, яка надзвичайно ускладнює розслідування таких справ¹.

---

¹Див.: Гуржій С. Г. Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний та практичний аспект / С. Г. Гуржій, О. Л. Копиленко, Я. В. Янушевич. – К. : Парлам. вид-во, 2005. – С. 18.

Більше того, стаття 141-1 КК РФ, яка була взята за основу у ст. 159-1 КК України, має ту особливість, що у санкції ч. 2 передбачено такий альтернативний вид покарання, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до п'яти років.

Безумовно, немає жодних підстав сприймати тільки половину російської ідеї, яка є правильною. Проте на противагу цій позиції можна висунути такий аргумент. Уведення вищезазначеного виду покарання дало б змогу попередити прояви як корупції, так і легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом. Крім того, такий крок дозволить судам більш повно втілювати принцип індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання.

У ч. 3 ст. 159-1 КК України, з урахуванням того, що в ній передбачено більш суспільно небезпечні діяння, санкція передбачає більш суворе покарання. Так, у санкції ч. 3 ст. 159-1 КК України, караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років. На нашу думку, санкція цієї кримінально-правової норми хоча і є відносно визначеною, проте є безальтернативною, (тобто такою, яка передбачає лише один вид покарання, а саме позбавлення волі). Безсумнівно, що у КК України є такі кримінально-правові норми, санкція в яких має бути безальтернативною і передбачати лише позбавлення волі як єдиний можливий вид покарання. Це, наприклад, ст. ст. 115, 348, 442 КК України, ч. 2 ст. 258 КК України, ч. 4 ст. 187 КК України тощо. Тобто, позбавлення волі як єдино можливий вид покарання має призначатися лише за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, які посягають на найвищу соціальну цінність – життя людини, або за вчинення злочинів, які посягають на декілька важливих об'єктів кримінально-правової охорони. Однак, у нашому ж випадку, незважаючи на те, що злочин, передбачений ч. 3 ст. 159-1 КК України, суспільна небезпека все ж видається не достатньо високою для встановлення за відповідні дії лише одного виду покарання – позбавлення волі.

ВИСНОВКИ

Проведене наукове дослідження кримінальної відповідальності за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) дозволяє зробити кілька загальних висновків та висловити пропозиції щодо вдосконалення діючого законодавства, метою яких є підвищення ефективності застосування ст. 159-1 КК України:

1. Питання кримінальної відповідальності за порушення виборчих та референдних правовідносин має низку проблемних моментів, які потребують свого теоретичного та практичного вирішення. Проведений аналіз зарубіжного досвіду держав, що входять до Європейського Союзу щодо кримінальної відповідальності за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) засвідчив, що на його основі можна виробити шляхи вдосконалення українського законодавства в цій частині. А отже актуальність теми дослідження, висловлена у вступі, повністю підтвердилася.

2. Встановлення кримінальної відповідальності за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) є соціально обумовленим кроком законодавця, який відповідає історичним, нормативно-правовим, міжнародним та кримінологічним чинникам криміналізації. Таким чином, враховуючи дотримання більшості принципів криміналізації, слід констатувати, що встановлення кримінальної відповідальності за діяння, передбачені ст. 159-1 КК України, є абсолютно логічним та соціально виваженим кроком з боку нашої держави.

3. Родовим об'єктом є правовідносини, які складаються з приводу реалізації політичних прав, а також окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина. Безпосереднім об'єктом зазначених дій є виборчі правовідносини, що забезпечують реалізацію встановленого законом порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку).

Предметом злочину, передбаченого ст. 159-1 КК України є фінансова (матеріальна) підтримка виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку).

4. Злочин, передбачений статтею 159-1 КК України, може виражатися у наданні та умисному використанні фінансової (матеріальної) підтримки у великому розмірі. З об'єктивної сторони злочин, передбачений ч. 1 ст. 159-1 КК України, може виражатись у вчиненні будь-яких дій, зазначених альтернативно у її диспозиції, які є видами надання фінансової (матеріальної) підтримки у великому розмірі для здійснення виборчої кампанії кандидату, політичній партії, з порушенням встановленого законом порядку, шляхом:

- 1) передачі грошових коштів з порушенням встановленого законом порядку;
- 2) передачі матеріальних цінностей на безоплатній основі чи за необґрунтовано заниженими розцінками;
- 3) виготовлення агітаційних матеріалів, неоплачених з виборчого фонду чи оплачених з виборчого фонду за необґрунтовано заниженими розцінками;
- 4) поширення агітаційних матеріалів, неоплачених з виборчого фонду чи оплачених з виборчого фонду за необґрунтовано заниженими розцінками;
- 5) оплати виготовлення агітаційних матеріалів;
- 6) оплати поширення агітаційних матеріалів.

Ч. 2 ст. 159-1 КК України з об'єктивної сторони виражається у використанні у великому розмірі фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) кандидатом, його уповноваженим представником, довіреною особою кандидата чи уповноваженою особою з порушенням встановленого законом порядку.

5. Суб'єктом порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) є фізична осудна особа, яка досягла на момент його вчинення 16-річного віку (за ч. 1 ст. 159-1 КК України), а в деяких випадках наділена додатковою (спеціальною) ознакою: 1) кандидат у народні депутати Верховної Ради України, кандидат у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад, кандидат на пост

Президента України та кандидат на посаду сільського, селищного, міського голови; 2) уповноважений представник кандидата на пост Президента України та на посаду сільського, селищного, міського голови; 3) довірена особа кандидата на пост Президента України, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, кандидата у депутати сільської, селищної ради; 4) уповноважена особа партії-суб'єкта виборчого процесу при проведенні виборів народних депутатів України та уповноважена особа місцевої організації партії на рівні багатомандатного органу при проведенні місцевих виборів (за ч. 2 ст. 159-1 КК України).

6. Суб'єктивна сторона порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) характеризується прямим умислом. Встановлено, що мотив і мета є факультативними ознаками складу цього злочину і не впливають на кваліфікацію, хоча мають бути враховані як фактори індивідуалізації кримінальної відповідальності.

7. При відмежуванні складу злочину за ст. 159-1 КК України від правопорушення, передбаченого ст. 212-15 КУпАП, основним критерієм є те, що особа повинна усвідомлювати, що сума грошей, вартість матеріальних цінностей, які нею передаються кандидату, політичній партії безоплатно чи за необґрунтовано заниженими розцінками, виготовлених чи поширених нею агітаційних матеріалів, неоплачених із виборчого фонду чи оплачених із виборчого фонду за необґрунтовано заниженими розцінками, або оплачених нею виготовлених і поширених таких матеріалів становить великий розмір – сума грошей чи вартість матеріальних цінностей перевищує чотириста мінімальних розмірів заробітної плати.

8. У межах дослідження покарання за порушення порядку фінансування на виборах запропоновано встановити у ч. ч. 1 та 2 ст. 159-1 КК України більш високий розмір штрафу, який буде відповідати зарубіжному досвіду покарання за аналогічні злочини, а також доповнити санкції ч. 1 та ч. 2 ст. 159-1 КК України вказівкою на такі альтернативні види покарань, як громадські роботи та позбавлення права обіймати певні посади або

займатися певною діяльністю.

9. Виборчими законами прямо не визначається порядок використання суб'єктами виборчого процесу одержаної ними фінансової (матеріальної) підтримки у здійсненні виборчої кампанії, як не визначається і поняття «виборча кампанія».

10. З урахуванням результатів проведеного дослідження розроблено пропозиції щодо вдосконалення кримінально-правової охорони сфери порядку фінансування виборчих кампаній кандидата, політичної партії (блоку) та запропоновано нову редакцію ст. 159-1 КК України, зокрема:

Стаття 159-1. Порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії або порядку фінансування референдуму

Надання у великому розмірі фінансової (матеріальної) або в іншій еквівалентній грошовій формі підтримки для здійснення виборчої кампанії кандидату, політичній партії, ініціативній групі по проведенню референдуму з порушенням встановленого законом порядку шляхом передачі грошових коштів або матеріальних цінностей на безоплатній основі чи за необґрунтовано заниженими розцінками, виготовлення або поширення агітаційних матеріалів, неоплачених з виборчого фонду чи оплачених з виборчого фонду за необґрунтовано заниженими розцінками, або оплати виготовлення чи поширення таких матеріалів, -

карається штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням права обіймати певні посади, чи займатися певною діяльністю на строк від одного до п'яти років, або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк.

Умисне використання у великому розмірі фінансової (матеріальної) або в іншій еквівалентній грошовій формі підтримки для здійснення виборчої кампанії політичною партією, ініціативною групою по проведенню референдуму, кандидатом, його уповноваженим представником, довіреною особою кандидата чи уповноваженою особою з порушенням встановленого

законом порядку -

карається штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років або позбавленням права обіймати певні посади, або займатися певною діяльністю на строк від одного до п'яти років, або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк.

Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

Примітка. Великим розміром у цій статті визнається розмір суми грошей, вартість майна чи вигод майнового характеру, що перевищує чотириста мінімальних розмірів заробітної плати.

11. Досить незрозумілою є позиція законодавця стосовно встановлення у ч. 2 ст. 159-1 КК України суб'єктів злочину, а саме щодо посилення на самого кандидата (за винятком кандидата у депутати в одномандатному окрузі, який може бути розпорядником поточного рахунку власного виборчого фонду).

12. Запропоновано доповнити Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» п. 3 ст. 86 (Формування виборчого фонду та здійснення контролю за надходженням, обліком та використанням його коштів) та п. 3 ст. 50 Закону України «Про вибори народних депутатів» такими положеннями: «...3) заборона пожертв від релігійних інституцій; 4) заборона пожертв від державних підприємств, фірм, що виробляють товари чи надають послуги для публічного адміністративного сектора; 5) заборона пожертв від офшорних компаній».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

---

1. Адашис Л. І. Політичні партії як суб'єкти виборчого процесу на виборах народних депутатів України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / Л. І. Адашис. – Х., 2010. – 20 с.
2. Адашис Л. І. Окремі аспекти фінансування виборчих кампаній політичних партій [Електронний ресурс] / Л. І. Адашис // Електронний журнал «Форум права». – 2012. – № 1. – С. 20–27. – Режим доступу до журналу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/index.htm>.
3. Александров Ю. В. Кримінальне право України : Загальна частина / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2002. – 352 с.
4. Андрушко П. П. Коментар до статті 159-1 Особливої частини Кримінального кодексу України / П. П. Андрушко // Науково-практичні коментарі. – 2006. – № 7. – С. 27.
5. Бажанов М. И. Назначение наказания по советскому уголовному праву / М. И. Бажанов. – К. : Вища шк., 1980. – 216 с.
6. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / Ч. Беккариа; сост. и предисл. В. С. Овчинского. – М. : ИНФРА-М, 2004. – 184 с.
7. Беляев А. И. Уголовно-правовая политика и пути ее реализации / А. И. Беляев. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1986. – 176 с.
8. Валецькі М. Система політичного фінансування в країнах Центральної та Східної Європи / М. Валецькі // Політичні фінанси : регулювання і практика : матеріали міжнар. конф. – К., 2002. – С. 95.
9. Владимиров В. А. Субъект преступления по советскому уголовному праву / В. А. Владимиров, Г. А. Левицкий – М., Изд-во: НИИРИО ВШ МООП РСФСР, 1964. – 32 с.
10. Владимиров В. А. Советская уголовная политика и ее отражение в действующем законодательстве / В. А. Владимиров, Ю. И. Ляпунов. – М. :

Академія МВД СРСР, 1979. – 130 с.

11. Воробей П. А. Кримінально-правове ставлення в вину : моногр. / П. А. Воробей – К. : Атіка, 2009. – 176 с.

12. Злобин Г. А. Основания уголовно-правового запрета: криминализация и декриминализация / Г. А. Злобин – М. : Наука, 1982. – 304 с.

13. Гавриш С. Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развитие законодательства / С. Б. Гавриш. – Х. : Основа, 1994.– 639 с.

14. Галиакбаров Р. Р. Проблемы криминализации многосубъектных общественно опасных деяний / Р. Р. Галиакбаров // Актуальные проблемы криминализации и декриминализации общественно опасных деяний : сб. науч. тр. – Омск : Омск. высш. шк. милиции МВД СРСР, 1980. – 143 с.

15. Гаухман Л. Д. Квалификация преступлений : закон, теория, практика / Л. Д. Гаухман – М. : Центр Юринфор, 2001 – С. 132.

16. Горелик А. С. Назначение наказания по совокупности / А. С. Горелик – Красноярск, 1975. – 270 с.

17. Готін О. М. Випуск або реалізація недоброякісної продукції в умовах ринкової економіки : проблеми кримінальної відповідальності : моногр. / О. М. Готін. – МВС України ; Луган. акад. внутр. справ ім. 10-річчя незалежності України, 2004. – 288 с.

18. Готин А. Н. Объект преступления в теории уголовного права / А. Н. Готин // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України. – Вип. 3. – Луганськ : РВВ ЛІВС, 2001, – С. 39–63.

19. Цивільний кодекс України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/435-15>

20. Гудзь Л. Проблеми фінансування виборів в Україні / Л. Гудзь // Конституційне право. – 2006. – №12. – С. 98.

21. Гуржій С. Г. Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний та практичний аспект / С. Г. Гуржій, О. Л. Копиленко,

Я. В. Янушевич. – К. : Парлам. вид-во, 2005. – 216 с.

22. Дагель П. С. Субъективная сторона преступления и ее установление / П. С. Дагель, Р. И. Михеев. – Владивосток : Дальневост. гос. ун-т, 1975. – 243 с.

23. Дагель П. С. Учение о личности преступника в советском уголовном праве / П. С. Дагель – Владивосток, 1970. – 121 с.

24. Дробуш І. В. Актуальні проблеми юридичної відповідальності у сфері реалізації виборчих прав громадян України / І. В. Дробуш // Часопис Київ. ун-ту права. – 2006. – №4. – С. 59 – 70.

25. Ємельянов В. П. Кваліфікація злочинів проти власності : навч. посібник. / В. П. Ємельянов. – Х. : Рубікон, 1996. – 112 с.

26. Загородников Н. И. Советская уголовная политика и деятельность органов внутренних дел / Н. И. Загородников – М. : Москов. высш. шк. милиции МВД СССР, 1979. – 100 с.

27. Закон Франції № 2011-412 [Електронний ресурс] / Legifrance // – Режим доступу : http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=4926A496D23D56B2625473A0EDF5DD9.tpdjo03v_3?idSectionTA=LEGISCTA000006148459&cidTexte=LEGITEXT000006070239&dateTexte=2011122.

28. Закон Великобританії «Про політичні партії, вибори і референдуми» [Електронний ресурс] / The electoral commission . – Режим доступу : <http://www.electoralcommission.org.uk/party-finance/party-finance-analysis>.

29. Закон Польской Народной Республики от 27 сентября 1990 г. «Поправка к Конституции Польской республики» // Dz.U. – 1990. – №67. – С.

30. Закон України «Про банки і банківську діяльність» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/2121-14>

31. Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2487-17>

32. Закон України «Про вибори народних депутатів України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1665-15>

33. Закон України «Про вибори народних депутатів України» : Науково-практичний коментар / [Веніславський Ф. В., Гончарук О. В., Колісник В. П., Любченко П. М., Сущенко В. М.] ; під ред. Мусіяки В. Л. – К., – «Дрім Арт». – 2012. – 666 с.

34. Закон України «Про вибори Президента України» : Науково-практичний коментар / Ю. Б. Ключковський. – К. : Парлам. вид-во, – 2004. – С. 408-450.

35. Закон України «Про інформацію» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

36. Закон України «Про Національний банк України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/679-14>

37. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>

38. Зелінський А. Ф. Кримінологія : навч. посіб. / А. Ф. Зелінський – Х. : Рубікон, 2000. – 240 с.

39. Зелінський А. Ф. Об'єкт злочину і структура Особливої частини Кримінального кодексу / А. Ф. Зелінський, В. М. Куц // Вісник Університету внутрішніх справ. – 1997. – Вип. № 2. – С. 148–154.

40. Злобин Г. А. Некоторые теоретические вопросы криминализации общественно опасных деяний / Г. А. Злобин, С. Г. Келина // Проблемы правосудия и уголовного права. – М. : Ин-т государства и права АН СССР, 1978. – 187 с.

41. Какителашвили М. М. К вопросу об основаниях привлечения к уголовной ответственности за нарушения порядка финансирования

избирательных кампаний [Електроний ресурс] // М. М. Какителашвили / Сайт Юриспруденція. – Режим доступу : <http://justicemaker.ru/view-article.php?id=21&art=791>.

42. Кальченко С. «Дослідження новел законодавства за порушення виборчого законодавства» / С. Кальченко // Урядовий кур'єр. – №57. – 25 берез. 2006 р. – С. 7–10.

43. Карчевський М. В. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин, систем та комп'ютерних мереж : моногр. / М. В. Карчевський – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2002. – 144 с.

44. Кенни К. Основы уголовного права / К. Кенни – М. : Изд-во иностр. л-ры, 1949. – 600 с.

45. Кистяковській А. О. Элементарный учебникъ общаго уголовного права съ подробнымъ изложеніемъ началъ русскаго уголовного законодательства. Часть общая / А. О. Кистяковській – К. : Изданіе книгопродавца-издателя ФА. Югансона, 1891. – 310 с.

46. Коваль М. І. Особливості фінансового та інформаційно-аналітичного забезпечення участі засобів масової інформації у виборчому процесі : проблеми вдосконалення виборчого законодавства / М. І. Коваль // Збірник матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. / редкол. : М. М. Рябець та ін. – К. – 2002. – С. 98–99.

47. Кодекс Франції «Про вибори Франції» [Електронний ресурс] / Droit électoral. – Режим доступу: <http://www.electoral.fr/?p=303>.

48. Кодекс України про адміністративні правопорушення // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

49. Козлов А. П. Система санкций в уголовном праве / А. П. Козлов. – Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1991. – 140 с.

50. Колюшин Є. Ф. Питання теорії і практики застосування російського законодавства про фінансування виборів / Є. Ф. Колюшин //

Вибори Президента України – 1999 : проблеми теорії і практики (доповіді, виступи, рекомендації) : зб. матеріалів міжнар. наук-практ. конф. – К., 2000. – С. 253.

51. Кони А. Ф. Избранные произведения : в 2 т. / А. Ф. Кони; сост. А. Б. Амелин. – 2-е изд., доп. М. : Изд-во. Юрид. л-ра», 1959. – 77с.

52. Конституционное (государственное) право зарубежных стран : учеб. : в 4 т. / отв. ред. Б. А. Страшун. – Т. 2. – М. : БЕК, 1993. – 246 с.

53. Конституція України// [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/254к/96-вр>

54. Конституційне право України : підр. / Тацій В. Я., Погорілко В. Ф., Тодика Ю. М. та ін.; під ред. Тація В. Я. та ін. – К. : Укр. центр правничих студій, 1999. – 416 с.

55. Коржанский Н. Й. Объект и предмет уголовно-правовой охраны / Н. Й. Коржанский. – М. : Академия МВД СССР, 1980. – 248 с.

56. Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации : моногр. / А. И. Коробеев – Владивосток : Изд-во Дальневост. ун-та, 1987. – 267 с.

57. Коробеев А. И. Уголовная наказуемость общественно опасных деяний (основания установления, характер и реализация в деятельности органов внутренних дел) : учеб. пособ. / А. И. Коробеев – Хабаровск : Хабаров. высш. шк. МВД СССР, 1986. – 80 с.

58. Красиков А. Н. Уголовно-правовая охрана политических, гражданских и иных конституционных прав и свобод человека и гражданина в России / А. Н. Красиков. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 2000. – 104 с.

59. Красноголовец С. В. Кримінальна відповідальність за порушення виборчих та референдних прав громадян в Україні та державах центральної Європи (порівняльний аналіз на прикладі Польщі, Словаччини, Угорщини, Чехії) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Красноголовец Сергій Васильович. – Ужгород, 2009. – 226 с.

60. Кримінальне право України : Особлива частина : / Г. В. Андрусів,

П. П. Андрушко, С. Я. Лихова та ін.; за ред. П. С. Матишевського, С. С. Яценка, П. П. Андрушка. – К. : Юрніком Інтер, 1999. – 512 с.

61. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, В. О. Беньківський та ін. / за ред. Матишевського П. С., Андрушка П. П., Шапченка С. Д. – К. : Юрніком Інтер, 1999. – 656 с.

62. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. Бажанова М. І., Сташиса В. В., Тація В. Я. – К. ; Х. : Юрніком-Інтер-Право, 2001. – 544 с.

63. Кримінальне право України. Загальна частина : підр. для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. М. Кривоченко та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [3-є вид., перероб. і допов.]. – К. : Юрніком Інтер, 2007. – 647 с.

64. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.]; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [Вид. третє, переробл. та доповн.]. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2007. – 1184 с.

65. Кримінальний кодекс України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

66. Кримінальний кодекс України : Науково-практичний коментар / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.]; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К. : Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – 1196 с.

67. Кругликов Л. Л. Уголовно-правовые средства обеспечения справедливости наказания : учеб. пособие / Л. Л. Кругликов – Ярославль, 1986. – 70 с.

68. Крылова Н. Е. Основные черты нового уголовного кодекса Франции / Н. Е. Крылова – М. : СПАРК, 1996. – 124 с.

69. Кудрявцев В. М. Основания уголовно-правового запрета: криминализация и декриминализация / А. М. Кудрявцев – М. : Наука, 1982. – 304 с.

70. Кудрявцев В. М. Общая теория квалификации преступлений / В. М. Кудрявцев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристь, 1999 . – 471 с.
71. Курс советского уголовного права : в 6 т. / под ред. А. А. Пионтковского, П. С. Ромашкина, В. М. Чхиквадзе. – М. : Наука, 1970. –Т.2.– 152 с.
72. Курс уголовного права. Общая часть : в 5 т. : учебник для вузов / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. – М. : Зерцало, 2002. – Т. 1 : Учение о преступлении. – 624 с.
73. Кучер Ю. А. Объект преступления как системообразующий элемент основания уголовной ответственности / Ю. А. Кучер // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім. 10-річчя незалежності України. – 2002. – Спец. вип. у двох частинах. Ч. 1. – С. 5 – 9.
74. Лень В. В. Осудність у кримінальному праві і законодавстві : моногр. / В. В. Лень; за ред. Ю. М. Антоняна. – Д. : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. – Ліра ЛТД, 2008. – 180 с.
75. Лихова С. Я. Выборчі правовідносини : кримінально-правовий аналіз // Вісник Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. Юридичні науки. – 2003. – Вип. 49–51 – С. 150–161.
76. Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України) : моногр. / С. Я. Лихова. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – 573 с.
77. Лихова С. Я. Проблеми визначення об'єкта окремих злочинів проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини (розділ V Особливої частини Кримінального кодексу України) / С. Я. Лихова, П. С. Березін // Законодавство України : науково-практичні коментарі. – 2004. – №2. – С. 39–43.
78. Лихова С. Я. Актуальні проблеми систематизації злочинів проти окремих конституційних прав людини і громадянина за КК України 2001 р. / С. Я. Лихова // Нові Цивільний і Кримінальний кодекси – важливий етап

кодифікації законодавства України : матеріали наук.-практич. конф. (Івано-Франківськ, 3–4 жовтня 2002 р.). – Івано-Франківськ : Обл. друкарня, 2002. – С. 17–18.

79. Лихова С. Я. Кримінально-правова охорона виборчих прав громадян за новим КК України / С. Я. Лихова // Право України. – 2002. – №2. – С. 115.

80. Лукашов А. И. Уголовный Кодекс Республики Беларусь: сравнительный анализ и комментарий / А. И. Лукашов, Э. А. Саркисова – Мн. : Тесей, 2000. – 288 с.

81. Лунеев В. В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции / В. В. Лунеев; предисл. В. М. Кудрявцева. – М. : НОРМА, 1997. – 525 с.

82. Лунеев В. В. Субъективное вменение / В. В. Лунеев. – М. : Спарк, 2000. – 70 с.

83. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / П. С. Матишевський. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 512 с.

84. Медіна Л. П. Кримінально-правова характеристика злочинів проти виборчих прав громадян України (ст. ст. 157, 158, 159 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Медіна Лариса Павлівна – К., 2004. – 271 с.

85. Михлин А. С. Концептуальные проблемы нового Уголовно-исполнительного кодекса Российской Федерации / А. С. Михлин, В. М. Селиверстов, И. В. Шмаров // Государство и право. – 1997. – № 8. – С. 69–76.

86. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Мовчан Роман Олександрович. – Л., 2009. – 248 с.

87. Мягков М. О. Перешкоджання здійсненню виборчого права : проблеми кримінальної відповідальності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Мягков Микола Олександрович. – К., 2006. – 197 с.

88. Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина: курс лекцій / В. О. Навроцький. – К. : Т-во Знання; КОО, 2000. – 527 с.
89. Навроцький В. О. Теоретичні поняття кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. – К. : Атіка, 1999. – 464 с.
90. Назаренко Г. В. Невменяемость : Уголовно-релевантные психические состояния / Г. В. Назаренко. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2002. – 207 с.
91. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Загальна частина : у 2 ч. / під заг. ред. Потєбенька М. О., Гончаренка В. Г. – К. : Форум, 2001. – 386 с.
92. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : А.С.К., 2002.-1104 с.
93. Наумов А. В. Российское уголовное право : курс лекций : в 2 т. / А. В. Наумов. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юрид. л-ра., 2004. – Т. 1. – 496 с.
94. Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть : Курс лекцій / А. В. Наумов. – М., 1996. – 560 с.
95. Никифоров Б. С. Объект преступления по советскому уголовному праву / Б. С. Никифоров. – М. : Госюриздат, 1960. – 232 с.
96. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. / уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпущко. – К. : Аконіт, 1998. – Т. 3. – 927 с.
97. Новоселов Г. П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты / Г. П. Новоселов. – М. : НОРМА, 2001. – 208 с.
98. Обушний С. М. Тіньове інвестування в системі фінансування політичних партій / С. М. Обушний // Формування ринкових відносин в Україні. – №4 (71). – 2007. – С. 47–50.
99. Олійник О. М. Деякі питання фінансування політичних партій в Україні [Електронний ресурс] / Олійник О. М. – Режим доступу : http://democracy.kiev.ua/publications/_collections/conference_2005.

100. Опришко О. Питання трансформації Європейського права в законодавство України [Електронний ресурс] / О. Опришко. – Режим доступу: <http://lawyer.org.ua/?w=r&i=14&d=488>.

101. Орлеан А. М. Людина – потерпіла особа чи предмет злочину? / А. М. Орлеан // Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи : матер. наук.-практ. конф. (Харків, 22–23 квіт. 2004 р.) / редкол.: Сташис В. В. (голов. ред.) та ін. – К.– Х.: «Юрінком Інтер», 2004. – 326 с.

102. Осипов П. П. Теоретические основы построения и применения уголовно-правовых санкций (аксиологические аспекты) / П. П. Осипов. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1976. – 135 с.

103. Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация / Дагель П. С., Злобин Г. А., Келина С. Г., Кригер Г. Л., и др.; отв. ред. : Кудрявцев В. Н., Яковлев А. М. – М. : Наука, 1982. – 303 с.

104. Основні питання загального вчення про склад злочину / М-во вищ. і серед. спец. освіти УСРС; КДУ. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1964.– 188 с.

105. Павлов В. Г. Субъект преступления и уголовная ответственность / В. Г. Павлов / СПб. ун-т МВД России; Акад. права, экономики и БЖД.– СПб: Лань; СПб. ун-т МВД РФ; Фонд «Университет», 2000.– 170 с.

106. Пинаев А. А. Курс лекций по Общей части уголовного права. Кн.1 : О преступлении / А. А. Пинаев. – Х. : «Одиссей», 2001. – 304 с.

107. Пионтковский А. А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. Курс советского уголовного права. Общая часть / А. А. Пионтковский. – М. : Ин-т гос. и права. Акад. наук СССР, 1961 – 666 с.

108. Пионтковский А. А. Курс советского уголовного права : в 6 т. / под ред. А. А. Пионтковского, П. С. Ромашкина, В. М. Чхиквадзе. – М. : Наука, 1970. – Т.2. – 516 с.

109. Підтримка незалежного урядування: проект протидії корупції в Україні (ЦРАС). – К. : Лабораторія законодавчих ініціатив, 2009. – С. 16-18.

110. Погорілко В. Ф. Референдне право України : навч. посіб. /

В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко; НАН Укр., ін-т держави і права ім. В. М. Корецького; Київ. Ун-т права НАН Укр. – К. : Ліра, 2006 – 655 с.

111. Полтавець В. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України / В. В. Полтавець. – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2005. – 240 с.

112. Полянський Є. Ю. Призначення покарання за кримінальним правом США : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Полянський Євген Юрійович. – О., 2007. – 187 с.

113. Помазанский А. Е. Ответственность за нарушение порядка финансирования избирательной кампании в законодательстве о выборах / А. Е. Помазанский // Журнал российского права. – 2007. – № 2. – С. 122–123.

114. Постанови Пленуму Верховного Суду України 1972–2002. – Офц. вид-во. / за ред. В. Т. Маляренка. – К. : А.С.К., 2003. – 560 с.

115. Похмелкин В. В. Социальная справедливость и уголовная ответственность / В. В. Похмелкин. – Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1990. – 177 с.

116. Примуш М. Купити виборця – дорого це чи дешево? Фінансування політичних партій і виборчий процес / М. Примуш, Т. Нагорняк // Віче. – 2004. – №11. – С.17–18.

117. Про практику призначення судами кримінального покарання: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24 жовтня 2003 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – №6. – С. 14-20.

118. Продайко С. В. Адміністративне право України в питаннях і відповідях : навч. посіб. / С. В. Продайко – Одес. юр. ін-т НУВС. – О. : ЮІНУВС, 2004. – 320 с.

119. Прохоров Л. А. Общие начала назначения наказания по советскому уголовному праву : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : 12.00.08. «уголовное право и кримінологія; уголовно-исполнительное право» / Л. А. Прохоров. – М., 1972. – 20 с.

120. Рарог А. И. Субъективная сторона и квалификация преступлений

/ А. И. Рарог. – М. : ООО «Профобразование», 2001. – 134 с.

121. Рашковская Ш. С. Субъект преступления. – М. : Изд-во ВЮЗИ, 1960. – 123 с.

122. Рекомендація щодо фінансування політичних партій (блоків) Парламентської Асамблеї Ради Європи №1516 (2001) // Парламент. – 2003. – №3–4. – С. 13–14.

123. Ритко Е. Создание и ведение базы данных по регистрации избирателей. Список избирателей как один из важнейших элементов гарантии выборов / Е. Ритко // Право вибору. – 2005. – №2. – С. 90–93.

124. Рікер П. Право і справедливість / П. Рікер; пер. із фр. – К. : Дух і літера, 2002. – 334 с.

125. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про вибори народних депутатів України» (справа про вибори народних депутатів України) / Конституційний Суд України : Рішення. Висновки. 1997–2001. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – С. 123–125.

126. Рогач О. Зловживання друкованими засобами масової інформації правом на проведення передвиборної агітації / О. Рогач // Конституційне право. – 2005. – № 8 (серпень). – С. 86–90.

127. Российское уголовное право : в 2 т. Том I. Общая часть / отв. ред. проф. А. И. Рарог. – М. : Профобразование, 2001. – 872 с.

128. Русское уголовное право. Общая часть. Выпуск 1. / Пусторослев П. П. – 2-е изд. испр. – Юрьев : Тип. К. Маттисена, 1912. – 823 с.

129. Сабитов Р. А. Общественная опасность как критерий криминализации / Р. А. Сабитов // Актуальные проблемы криминализации и декриминализации общественно опасных деяний : сб. науч. тр. – Омск : Изд-во Омской высш. шк. милиции, 1980. – 144 с.

130. Самощенко И. С. Общая теория советского права. – М. : Юрид.

л-ра., 1996. – 491 с.

131. Сахарук Т. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним правом України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз : дис.... канд. юрид. наук 12.00.08 / Сахарук Тетяна Валеріївна – Харьков, 2006. – 228 с.

132. Современные избирательные системы. Вып. 2: Аргентина, Германия, Швеция / [А. Г. Орлов, Ю. И. Лейбо, И. А. Ракитская]. – М. : РЦОИТ : Норма, 2007. – 320 с.

133. Становский М. Н. Назначение наказания / М. Н. Становский. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 1999 – 480 с.

134. Стрельцов Е. Л. Уголовное право Украины. Общая и особенная часть : учеб. / Е. Л. Стрельцов. – Х. : ООО «Одиссей», 2002. – 720 с.

135. Стурова Т. С. Деякі аспекти визначення об'єкта порушення порядку фінансування виборчої кампанії, кандидата (блоку) / Т. С. Стурова // Зб. тез міжнар. наук. конференції «Сьомі осінні юридичні читання» (м. Хмельницьк 28–29 листоп. 2008 р.) : у 4 ч. – Ч. 4: «Кримінальне право. Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Кримінальний процес». – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ун-ту управління та права, 2008. – С. 134.

136. Стурова Т. С. Порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) як спосіб легалізації грошових коштів та корупції / Т. С. Стурова // Вісник Луган. держ. ун-ту внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. – 2010. – Спец. вип. № 8 «Проблеми вдосконалення законодавства про протидію відмиванню злочинних доходів і корупції (Донбаські правові читання)» : у 3 ч. – Ч. 2. – С. 200–205.

137. Стурова Т. С. Проблеми кримінальної відповідальності за порушення порядку фінансування виборчої кампанії, кандидата (блоку) / Т. С. Стурова // Зб. тез доповідей та повідомлень учасників Всеук. курсант.-студ. конф., 7 листоп. 2008 р. – Львів: Львів. Держ. ун-т внутрішніх справ, 2008. – С. 171.

138. Стурова Т. С. Проблеми об'єктивної сторони порушення порядку

фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) / Т. С. Стурова // Зб. тез доповідей та наукових повідомлень Всеукраїнської конф. молодих учених (Харків, 12–13 листоп. 2008 р.) – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2008. – С. 148–149.

139. Стурова Т. С. Проблеми юридичної техніки на прикладі ст. 159-1 КК України / Т. С. Стурова // Законодавство кримінально-правового напрямку : стратегія, тактика, техніка. Шості юридичні читання : матеріали наук. конф. студентів, аспірантів і молодих учених (ОНУ ім. І. І. Мечникова, кафедра кримінального права, кримінального процесу і криміналістики, 24 квіт. 2009 р.) / М-во освіти і науки України; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова; уклад. : Є. Л. Стрельцов, І. С. Доброход – О. : Астропринт, 2009. – С. 72.

140. Стурова Т. С. Соціальна обумовленість криміналізації порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) / Т. С. Стурова // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 20–21 травня 2011 р., Луганськ / редкол. : Г. Є. Болдарь, А. О. Данилевський, О. О. Дудоров та ін. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. – С. 475–479.

141. Татарников В. Г. Понятие общих начал назначения наказания и их содержание / В. Г. Татарников // Проблемы совершенствования борьбы с преступностью. – Иркутск, 1985. – С. 40–47.

142. Таций В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве / В. Я. Таций. – Х. : Вища шк., 1982. – 100 с.

143. Теория государства и права : учеб. для юрид. вузов и ф-тов. / под ред. В. М. Карельского и В. Д. Перевалова. – М. : Изд. группа НОРМА–ИНФРАМ, 1998. – 570 с.

144. Терентьев Б. П. НТР и вопросы криминализации технической неосторожности / Б. П. Терентьев // Проблемы борьбы с преступной неосторожностью : межвуз. тем. сб. – Владивосток : Изд-во ДВГУ, 1981. – 194 с.

145. Трайнин А. Н. Общее учение о составе преступления /

А. Н. Трайнин. – М. : Госюриздат, 1957. – 364 с.

146. Тучков С. С. Підроблення як спосіб вчинення злочину : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / С. С. Тучков. – К., 2005. – 21 с.

147. Уголовное законодательство зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии, Японии) : сб. законодат. материалов / под ред. Козочкина И. Д. – М. : Зерцало, 2001. – 352 с.

148. Уголовное право: учебник. Особенная часть / отв. ред. И. Я. Козаченко, З. А. Незнамова, Г. П. Новоселов. – М. : Норма, 2001. – 960 с.

149. Уголовный кодекс Греции. – СПб. : «Юрид. центр Пресс», 2001. – 282 с.

150. Уголовный кодекс Дании. – СПб. : «Юрид. центр Пресс», 2001. – 230 с.

151. Уголовный кодекс Латвийской Республики. – СПб.: «Юрид. центр Пресс», 2001. – 313 с.

152. Устименко В. В. Специальный субъект преступления / В. В. Устименко. – Х. : Вища шк.; Изд-во при ХГУ, 1989. – 104 с.

153. Фесенко Е. Объект преступления с точки зрения ценностной теории / Е. Фесенко // Уголовное право. – 2003. – № 3. – С. 71–73.

154. Фесенко Є. В. Об'єкт злочину під кутом зору теорії цінностей, а також опонентів цієї концепції / Є. В. Фесенко // Адвокат. – 2003. – № 6. – С. 9–12.

155. Фесенко Є. Цінності як об'єкт злочину / Є. Фесенко // Право України. – 1999. – № 6. – С. 75–78.

156. Фефелов П. А. Критерии установления уголовной наказуемости деяний / П. А. Фефелов // Сов. государство и право. – 1970. – №11. – С.101–103.

157. Философский словарь / под общ. ред. И. Т. Фролова – М. :

Политиздат, 1981. – 720 с.

158. Фойницкий И. Я. Учение о наказании в связи с тюрьмоведением / И. Я. Фойницкий. – М. : Добросвет - 200; Городец, 2000. – 464 с.

159. Хартія основних прав та свобод Чеської Республіки від 16 грудня 1992 р. // Конституції нових держав Європи та Азії. – К., 1996. – С. 50.

160. Харченко В. Б. Кримінальний кодекс України: концептуальний напрямок чи перший млинець грудкою [Електронний ресурс] / В. Б. Харченко // Інтернет-конф. по уголовной юстиции (2010) «Актуальные проблемы уголовного законодательства Украины и практики его применения». – Режим доступа : [<http://jurlugansk.ucoz.org/publ/5-1-0-3>] Інформаційно-аналітичний портал Юридичний Луганськ.

161. Хахуда Ю. Насильство як спосіб перешкоджання здійсненню виборчого права / Ю. Хахуда // Право України. – 2003. – №4. – С. 102–103.

162. Шаповал В. М. Актуальні проблеми конституційно-правової відповідальності суб'єктів виборчого процесу / В. М. Шаповал // Відповідальність за порушення виборчого законодавства та шляхи вдосконалення суміжного законодавства : зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2005 р.). – К.: Поліграф. центр «Фоліант», 2005. – 259 с.

163. Шапченко С. Д. Механізм кримінально-правового регулювання в правовій системі України: поняття та структура / С. Д. Шапченко // Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Серія : Юридичні науки. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 2000. – Вип. 40. – С. 63–67.

164. Шаргородский М. Д. Наказание, его цели и эффективность / М. Д. Шаргородский. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1973. – 160 с.

165. Эстрин А. Я. Развитие советской уголовной политики / А. Я. Эстрин – М. : Гос. изд-во совет. законодательства, 1933. – 244 с.

166. Юридична енциклопедія. Т. 1 / редкол. Шемшученко Ю. С., Зяблюк М. П., Горбатенко В. Р. та ін. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 1998. – 972 с.

167. Яковлев А. М. Методология и цели исследования процесса криминализации / А. М. Яковлев // Конституция СССР и дальнейшее укрепление законности и правопорядка. – М. : Наука, 1979. – 217 с.

168. Act on limitation of expenditures of the political parties on advertising before elections to the National Council of the Slovak Republic (1994) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.legislationline.org/topics/country/4/topic/6>.

169. Büntető Törvénykönyv. Kiegészítve a vonatkozó kollégiumi állásfoglalásokkal és jogegységi határozatokkal 1978-évi IV. Törvény a Büntető törvénykönyvről, a további változtatásokkal legutóbb a 2006. évi CXXIII Tv módosította, hatályos 2007. – Budapest. : Novissima kiadó, – 2009. – S. 55.

170. Büntető Törvénykönyv. Kiegészítve a vonatkozó kollégiumi állásfoglalásokkal és jogegységi határozatokkal 1978-évi IV. Törvény a Büntető törvénykönyvről, a további változtatásokkal legutóbb a 2006. évi CXXIII Tv módosította, hatályos 2007. január 1. napjától. – Budapest. : Novissima kiadó, 2007. – S. 9–10.

171. Czech Republic elections / Legislationline [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.legislationline.org/topics/country/35/topic/6>.

172. Electoral fraud in Ukrain / News from and about Ukraine & Ukrainians [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.brama.com/news/press/2004/11/041124basqueution.html>.

173. Estonia elections / Legislationline // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.legislationline.org/topics/country/33/topic/6>.

174. Finland elections / Legislationline // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.legislationline.org/topics/country/32/topic/6>.

175. Violation of order of financing the election in Ukraine / Elections 2012. Observation [Электронный ресурс]. – Режим доступа : // map.oporaua.org/en/content/allresults/58.

176. Zákona č 140/1961Sb., trestní zákon. // Úplně Znění. – № 498. – 416 s.

177. Election finances in Ukraine / BBC // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2012/08/120816_ukraine_elec2012.shtml.

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	3
Вступ.....	4
Розділ 1. Зарубіжний досвід та соціальні передумови кримінальної відповідальності за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку)	
1.1. Зарубіжний досвід кримінальної відповідальності за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку).....	8
1.2. Соціальна обумовленість криміналізації порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку).....	30
Розділ 2. Кримінально-правова характеристика порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку)	
2.1 Об'єкт злочину порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку).....	47
2.2 Об'єктивна сторона порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку).....	70
2.3 Суб'єкт злочину порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку).....	109
2.4 Суб'єктивна сторона порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку).....	128
Розділ 3. Порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку): проблеми відмежування від інших правопорушень та призначення покарання	
3.1 Відмежування порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) від суміжного адміністративного проступку.....	136
3.2 Призначення покарання за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку).....	143
Висновки.....	156
Список використаних джерел.....	161

Підписано до друку 05.05.2015. Формат 60×84 1/16. Папір офсетний
Умовн. друк. арк. 10,81. Обл.-вид. арк. 7,89. Зам. №542.
Наклад 300 прим.

Видавець «ФОП Середняк Т.К.», 49000, Дніпропетровськ, 18, а/с 1212
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 4379 від
02.08.2012.

Ідентифікатор видавця в системі ISBN 7373
49000, Дніпропетровськ, 18, а/с 1212
тел. (063)-401-55-03, (056)-798-22-47
E-mail: s-k-y@ukr.net,
www.isbn.com.ua
www.adverta.com.ua
www.vk.com/izdatelstvo_adverta
www.facebook.com/adverta.Izdatelstvo

